

**André
Gide**

Isabela
•
**Simfonia
pastorală**

Editura Eminescu

ANDRÉ GIDE

*Isabela * Simfonia
pastorală*

Traducere de Mona și Corneliu Rădulescu
și H.R. Radan

EDITURA EMINESCU
1973

Cuprins

ISABELA

PROLOG

I

II

III

IV

V

VI

VII

SIMFONIA PASTORALĂ

CAIETUL ÎNTÂI

CAIETUL AL DOILEA

ISABELA

Lui André Ruyters

PROLOG

Gérard Lacase, în casa căruia ne-am reîntâlnit în luna august 189... ne-a dus, pe Francis Jammes și pe mine, să vizităm castelul Quartfourche, din care nu vor mai rămâne în curând decât niște ruine, și vastul lui parc părăginit, în care vara își desfășura fastul la întâmplare. Nimic nu te împiedica să intri: nici șanțul pe jumătate umplut, nici gardul spart, nici poarta scoasă din țâțâni, care s-a deschis oblic la prima noastră opintire. Alei nu mai erau; pe peluzele năpădite de iarba crescută mai mult decât din abundență niște vaci pășteau în voie; altele căutau răcoarea în scobiturile unor masive râpoase; ici și colo, prin profuziunea sălbatică, abia se deslușeau câte o floare sau câte un frunziș neobișnuit, perseverentă rămășiță a vechilor culturi, aproape înăbușite de speciile mai comune. L-am urmat pe Gérard fără să vorbim, copleșiți de frumusețea locului, a anotimpului, a orei, și pentru că simțeam tot abandonul și toată jalea pe care le puteau ascunde această excesivă revărsare de viață. Am ajuns în fața peronului castelului, ale cărui prime trepte erau înecate în iarbă, iar cele de sus desprinse și sparte; dar în fața ușilor-ferestre ale salonului, obloanele trainice ne-au oprit. Am intrat printr-un chepeng al beciului, strecurându-ne ca hoții; o scară ducea la bucătărie; nicio ușă interioară nu era închisă... Am înaintat din încăpere în încăpere, cu băgare de seamă, pentru că planșeul pe alocuri se încovoia și făcea impresia că se rupe; mergând tiptil nu pentru că ar fi putut fi pe acolo cineva care să ne audă, ci pentru că în profunda tăcere a acestei case goale, zgomotul prezenței noastre răsuna în mod indecent și aproape că ne speria. La ferestrele parterului lipseau mai multe ochiuri de geam; între lamelele

storurilor, o begonie cu tulpini enorme, albe și moi, creștea în penumbra sufrageriei.

Gérard plecase de lângă noi: ne-am gândit că preferă să revadă singur aceste locuri, pe ai căror stăpâni îi cunoscuse, și ne-am continuat vizita fără el. Fără îndoială, ne-o luase înainte, la primul etaj, străbătând tristețea apăsătoare a camerelor goale; într-una din ele, o ramură de merișor mai atârna pe perete, fixată de un fel de agrafă prinsă de o panglicuță decolorată; mi s-a părut că se leagănă ușor la capătul panglicii și m-am închipuit că Gérard, în trecere, îi smulsese o crenguță.

L-am regăsit la etajul al doilea, lângă fereastra fără geamuri a unui coridor, fereastră prin care fusese trasă înăuntru o frânghie atârnată afară; era funia unui clopot și m-am pregătit s-o trag ușurel, când m-am simțit apucat de braț de către Gérard; gestul lui, nu numai că nu l-a oprit pe al meu, dar l-a și amplificat: a răsunat deodată un vaier răgușit, atât de aproape de noi, atât de brutal, încât ne-a pricinuit o penibilă tresărire; apoi, când părea că tăcerea se restabilise, au mai căzut două note pure, distanțate între ele, dar depărtate. Mă întorsesem spre Gérard: am văzut că-i tremură buzele.

— Hai să mergem, a spus. Simt nevoia să respir alt aer.

De îndată ce am ajuns afară, s-a scuzat că nu poate să ne însoțească: cunoștea pe cineva prin partea locului și voia să se ducă să se intereseze ce face. Înțelegând după tonul vocii lui că ar fi o indiscreție să mergem cu el, ne-am înapoiat singuri, Jammes și cu mine, la R., unde Gérard ne-a regăsit în aceeași seară.

— Dragul meu, i-a spus numaidecât Jammes, află că sunt hotărât să nu mai istorisesc nici cea mai mică poveste, până ce nu ne-o spui pe aceea care se vede cât de colo că te apasă pe inimă.

Și cum povestirile lui Jammes făceau deliciul veghilor noastre...

— V-aș povesti bucuros romanul al cărui teatru a fost casa vizitată azi, a început Gérard, dar, în afară de faptul că n-am izbutit să-l descopăr, sau să-l reconstitui, decât în parte, mă tem că n-am să pot pune oarecare ordine în povestire decât despuind fiecare eveniment de enigmatică atracție cu care curiozitatea mea îl înveșmânta odinioară...

— Pune-ți în povestire câtă dezordine vrei, a reluat Jammes.

— De ce să cauți să reconstitui faptele în ordinea lor cronologică? i-am spus. De ce nu le-ai înfățișa așa cum le-ai descoperit?

— Atunci trebuie să-mi dați voie să vorbesc mult despre mine, a spus Gérard.

— Fiecare din noi face vreodată altceva? i-a replicat Jammes.

Iată povestirea lui Gérard.

I

Aproape că-mi vine greu să înțeleg azi nerăbdarea care mă avânta atunci către viață. La douăzeci și cinci de ani n-o cunoșteam aproape deloc, decât din cărți; de aceea, fără îndoială, mă credeam romancier; pentru că n-aveam încă habar cu câtă răutate evenimentele ascund ochilor noștri latura care ne-ar interesa mai mult, și cât de puțină priză oferă ele celui care nu știe să le forțeze.

Pregăteam pe atunci, în vederea doctoratului, o teză despre cronologia predicilor lui Bossuet; nu că aș fi fost atras în mod deosebit de elocvența amvonului; alesesem acest subiect din condescendență pentru bătrânul meu profesor Albert Desnos, a cărui importantă lucrare *Viața lui Bossuet* tocmai apăruse. De îndată ce a aflat proiectul meu de studiu, domnul Desnos s-a oferit să-mi înlesnească documentarea. Unul din cei mai vechi prieteni ai lui, Benjamin Floche, membru corespondent al Academiei de Paleografie și Literatură, era în posesia a diferite documente care, fără îndoială îmi puteau fi de folos; îndeosebi o *Biblie* plină cu adnotări făcute chiar de mâna lui Bossuet. Domnul Floche se retrăsese de vreo cincisprezece ani la Quartfourche, căruia i se spunea mai mult Carrefour^[1] proprietatea familiei, situată în apropiere de Pont-l'Évêque, de unde nu se mai urnea și unde i-ar fi făcut plăcere să mă primească și să-mi pună la dispoziție documentele, biblioteca și erudiția de care dispunea și despre care domnul Desnos îmi spunea că ar fi inepuizabilă.

Între Desnos și Floche a avut loc un schimb de scrisori. Documentele se anunțau a fi mai numeroase decât mă făcuse să sper profesorul meu la început; curând, n-a mai fost vorba de o simplă vizită: bunăvoința domnului Floche îmi propunea, în urma recomandării lui Desnos, să stau cât va

timp la castelul Quartfourche. Deși nu aveau copii, domnul și doamna Floche nu locuiau singuri acolo: câteva cuvinte nesăbuite ale domnului Desnos, cuvinte de care imaginația mea s-a agățat, m-au făcut să sper că voi găsi acolo o societate agreabilă, ceea ce m-a atras numaidecât mai mult decât documentele prăfuite din Secolul de Aur; teza mea rămăsese un simplu pretext; nu mai intram în castelul acela ca cercetător, ci ca un Nejdanoș, ca un Valmont; începusem să-l populez cu aventuri. Quartfourche! Repetam acest nume misterios: „Aici – îmi ziceam – Hercule șovăie... Știu, de altfel, ce-l așteaptă pe cărarea virtuții; dar celălalt drum?... celălalt drum...”

Către mijlocul lui septembrie, mi-am strâns tot ce am avut mai bun în garderobă, mi-am împrăștiat colecția de cravate și am plecat.

Când am ajuns în stația Breuil-Blangy, între Pont-l'Évêque și Lisieux, noaptea se lăsase aproape cu totul. Am fost singurul pasager care a coborât din tren. Un fel de țaran în livrea mi-a ieșit în întâmpinare, mi-a luat valiza și m-a escortat până la trăsură care staționa de cealaltă parte a gării. Înfățișarea calului și a trăsurii mi-a tăiat elanul imaginației; nici nu se putea visa ceva mai jalnic. Țăranul-vizitativ s-a dus înapoi ca să scoată cufărul pe care îl dădusem la bagaje; sub greutatea lui, arcurile birjei s-au încovoiat. Înăuntru, un miros înăbușitor de coteț de găini... Am vrut să cobor geamul portierei, dar cureaua mi-a rămas în mână. În timpul zilei plouase; drumul era lipicios; la poalele primului povârniș, un ham s-a rupt. Birjarul a scos de sub scaunul lui o bucată de sfoară și s-a apucat să cârpească hamul. Am coborât și m-am oferit să țin felinarul pe care tocmai îl aprinsese; am putut vedea că livrea era bietului om, ca și harnașamentul, nu erau la prima reparație.

— Pielea e cam veche, m-am încumetat să spun.

M-a privit ca și cum l-aș fi jignit și mi-a răspuns aproape brutal:

— Asta-i bună! Tot e bine că am putut veni să vă luăm.

— E mult până la castel? l-am întrebat cu cea mai blajină voce.

N-a răspuns direct:

— Că doar nu facem zilnic drumul ăsta! Apoi, după o clipă: Trăsura n-a mai ieșit de vreo șase luni...

— A!... Stăpânii dumitale nu se prea plimbă? am reluat eu, făcând un efort deznădăjduit să înfiripez o conversație.

— Asta-i! Ca și cum n-au altceva mai bun de făcut!

Stricăciunea fusese reparată: cu un gest m-a poftit să mă urc în trăsură și am pornit.

Calul găfâia la deal, se poticnea la vale și luneca îngrozitor pe teren drept; uneori, cu totul pe neașteptate, se oprea. „În ritmul ăsta, m-am gândit, avem să ajungem la Carrefour mult după ce gazdele mele se vor fi sculat de la masă; ba chiar (o nouă oprire a calului) după ce se vor fi culcat.” Mi-era grozav de foame; deveneam ursuz. Am încercat să privesc ținutul: fără să fi băgat de seamă, trăsura părăsise drumul mare și intrase pe un drum mai îngust și mult mai prost întreținut; felinarele nu luminau, la dreapta și la stânga, decât un gard viu neîntrerupt, stufos și înalt; părea că ne înconjoară, că barează drumul, că se deschide în fața noastră în clipa când trecem și că, numaidecât după aceea, se închide la loc.

La poalele unei pante mai abrupte, trăsura s-a oprit din nou. Birjarul a venit la portieră și a deschis-o, apoi, fără nicio jenă, mi-a spus:

— V-aș ruga să coborâți. Costișa e cam grea pentru cal.

Și a urcat panta ținând mârtoaga de căpăstru. La jumătatea drumului s-a întors către mine, care mergeam în urmă:

— Ajungem acuși, mi-a spus, cu un ton ceva mai blând. Uite, ăsta-i parcul.

Și am deslușit în fața noastră, profilată pe cerul senin, o masă întunecată de arbori. Era o alee de fagi înalți, pe sub care am trecut și de unde am ajuns din nou la primul drum pe care îl părăsisem. Vizitiul m-a poftit să mă sui iar în trăsură, care a ajuns curând la poartă; am pătruns în grădină.

Era prea întuneric ca să pot desluși cât de cât fațada castelului; trăsura m-a lăsat în fața unui peron cu trei trepte, pe care le-am urcat, puținel orbit de făclia pe care o femeie fără vârstă, fără grație, dolofană și destul de prost îmbrăcată, o ținea în mână, îndreptând lumina către mine. M-a salutat cam rece. M-am înclinat în fața ei, nesigur...

— Doamna Floche, desigur?...

— Domnișoara Verdure, atât. Domnul și doamna Floche s-au culcat. Vă roagă să-i scuzați că nu sunt de față ca să vă primească; dar aici se ia cina devreme.

— Pe dumneavoastră, domnișoară, v-am reținut până la ora asta...

— O, eu sunt obișnuită, spuse ca fără să se întoarcă; intrase înaintea mea în vestibul. Ați dori poate să luați ceva?

— Da, mărturisesc că n-am cinat.

M-a poftit într-o sufragerie vastă, unde era pregătită o gustare destul de bogată.

— La ora asta plita e rece; și, la țară, omul trebuie să fie mulțumit cu ce se găsește.

— Dar totul mi se pare excelent, am spus eu, luând loc la masă în fața unei farfurii cu carne rece.

Ea s-a așezat pieziș pe alt scaun, lângă ușă, și, în tot timpul cât am mâncat, a stat cu ochii în jos și cu mâinile încrucișate pe genunchi, într-o atitudine voit subordonată. În mai multe rânduri, întrucât conversația lăncezea, m-am scuzat că o rețin; dar

mi-a dat să înțeleg că așteaptă să termin ca să strângă masa.

— Și camera dumneavoastră? Cum ați nimeri-o singur?

Mă grăbeam, luând îmbucături duble, când ușa vestibulului se deschise și în sufragerie intră un abate, cu părul sur, cu fața aspră, dar plăcută. Se apropie de mine cu mâna întinsă:

— N-am vrut să amân pe mâine plăcerea de a-l saluta pe musafirul nostru. N-am coborât mai devreme pentru că știam că stați de vorbă cu domnișoara Olimpia Verdure, spuse, îndreptând spre ea un zâmbet care ar fi putut fi malițios, în timp ce ea își strângea disprețuitor buzele și stătea cu fața ca de lemn. Dar acum că ați terminat de mâncat, continuă, în timp ce eu mă sculam de la masă, s-o lăsăm pe domnișoara Olimpia să facă aici un pic de ordine; va socoti, cred, că e mai decent ca un bărbat să-l însoțească pe domnul Lacase până la dormitorul dumisale, iar dânsa să rămână cu treburile de aici.

Se înclină ceremonios în fața domnișoarei Verdure, care abia schiță o reverență.

— Oh! renunț! renunț, domnule abate, în fața dumneavoastră, știți asta, renunț întotdeauna...

Apoi, revenind la noi, brusc:

— Din pricina dumneavoastră era să uit să-l întreb pe domnul Lacase ce ia la micul dejun.

— Orice doriți, domnișoară... Aici ce se ia de obicei?

— De toate. Se prepară ceai pentru cucoane, cafea pentru domnul Floche, o supă pentru domnul abate și racahut^[2] pentru domnul Cazimir.

— Și dumneavoastră, domnișoară, nu luați nimic?

— O! eu, cafea cu lapte; simplu.

— Dacă-mi permiteți, am să iau cafea cu lapte cu dumneavoastră.

— Ei! ei! Aveți grijă, domnișoară Verdure, spuse abatele luându-mă de braț, am impresia că domnul

Lacase vă face curte!

Domnișoara Verduce ridică din umeri, apoi mă salută scurt, în timp ce abatele mă trăgea după el.

Camera mea era la etajul întâi, cam la capătul unui coridor.

— Aici e, mi-a spus abatele, deschizând ușa unei încăperi luminată de focul mare din cămin. Să mă ierte Dumnezeu! Vi s-a făcut foc!... Poate că n-ați fi avut nevoie... E adevărat că nopțile pe aici sunt umede, iar anotimpul, anul acesta, e anormal de ploios...

Se apropiase de cămin, spre care își întinse palmele mari, întorcând capul, așa cum ar respinge un om cucernic ispita. Părea dispus mai curând să stea de vorbă, decât să mă lase să dorm.

— Da, începu el, văzându-mi cufărul și geanta cu cele necesare pentru toaleta de noapte. Grațian v-a cărat bagajul sus.

— Grațian e vizitiul care m-a adus? am întrebat.

— E și grădinar; pentru că funcția de vizitiu nu-i prea ia timp.

— Într-adevăr, mi-a spus că trăsura nu este scoasă prea des.

— De câte ori iese, e un eveniment istoric. De altfel, domnul de Saint-Auréol de mult nu mai are grajd; când se ivește câte un prilej deosebit, ca în seara asta, împrumută calul fermierului.

— Domnul de Saint-Auréol? am repetat, mirat.

— Da, mi-a răspuns, știu că ați venit la domnul Floche; dar Quartfourche aparține cumnatului lui. Măine veți avea cinstea de a fi prezentat domnului și doamnei de Saint-Auréol.

— Și cine e Cazimir? Despre care nu știu decât un singur lucru: că ia racahut dimineața.

— Nepotul lor și elevul meu. Dumnezeu îmi îngăduie să-i dau lecții de trei ani de zile.

Spuse aceste cuvinte închizând ochii și cu o modestă gravitate, ca și cum ar fi fost vorba de un prinț de sânge.

— Părinții lui nu sunt aici? am întrebat.

— În călătorie.

Își strânse cu putere buzele, apoi reluă numaidecât.

— Știu, domnule [Lacase](#), ce nobile și sfinte studii v-au adus...

— O! nu le exagerați sfințenia, l-am întrerupt pe loc, râzând. Mă preocupă numai ca istoric.

— N-are a face, făcu el, alungând cu un gest orice gând neplăcut; și istoria își are drepturile ei. Veți găsi în domnul Floche cel mai amabil și mai demn de încredere sfătuitor.

— Așa-mi spunea și profesorul meu, domnul Desnos.

— A! sunteți elevul lui Albert Desnos?

Își strânse din nou buzele. Am făcut imprudența să-l întreb:

— I-ați urmat cursurile?

— Nu! răspunse aspru. Ceea ce știu despre el m-a pus în gardă... Este un aventurier al gândirii. La vârsta dumneavoastră omul e lesne sedus de ceea ce iese din comun...

Și, întrucât nu răspundeam nimic:

— Teoriile lui au izbutit să aibă, la început, oarecare ascendent asupra tineretului, dar acum s-a revenit, mi s-a spus.

Eram cu mult mai puțin dornic să discut decât să dorm. Văzând că nu-i răspund:

— Domnul Floche vă va da sfaturi mai cuminți, reluă el; apoi, în fața unui căscat pe care nu-l ascundeam:

— S-a făcut destul de târziu; mâine, dacă-mi permiteți, vom găsi răgaz ca să reluăm această conversație. După călătorie, probabil că sunteți obosit.

— Vă mărturisesc, domnule abate, că pic de somn.

De îndată ce a ieșit, am atârnat focul și am deschis larg fereastra, dând de-o parte obloanele de lemn. O boare puternică, sumbră și umedă mi-a înclinat flacăra lumânării, pe care am stins-o ca să

contemplant noaptea. Camera mea dădea spre parc, dar nu spre partea din față a casei, ca cele de pe coridorul cel mare, care trebuie să fi beneficiat de o priveliște mai întinsă; privirea mea era imediat stânjenită de copaci; deasupra lor, abia dacă mai rămânea loc pentru un petic de cer, pe care secera lunii noi tocmai apăruse, acoperită aproape numai decât de nori. Iar plouase; crengile mai lăcrimau încă...

„Iată o priveliște neatrăgătoare”, mi-am zis, închizând fereastra și obloanele. Acest minut de contemplare mă făcuse să dârdâi, mai mult sufletește decât trupește; am bătut iar cu cleștele în bușteni, am însuflețit focul și am fost fericit că găsesc în pat o buiotă cu apă caldă, pe care fără îndoială amabila domnișoară Verdure o strecurase.

Imediat mi-am dat seama că uitasem să-mi pun pantofii la ușă. M-am sculat și am ieșit o clipă pe coridor; la celălalt capăt, am văzut-o trecând pe domnișoara Verdure. Camera ei era deasupra camerei mele, după cum mi-am dat seama după pasul greoi care, nu mult după aceea, a început să zdruncine tavanul. Apoi a urmat o tăcere profundă și, în timp ce mă lăsam cuprins de somn, casa a ridicat ancora ca să străbată oceanul nopții.

II

M-au trezit destul de devreme zgomotele bucătăriei; una din uşile ei dădea tocmai sub fereastra mea. Dând de-o parte obloanele, am avut bucuria să văd un cer aproape senin; grădina, încă umedă după o aversă recentă, strălucea; aerul era albăstrui. Mă pregăteam să închid fereastra la loc, când am văzut ieşind din grădina de zarzavat şi îndreptându-se spre bucătărie un copil mare, de vârstă nesigură, pentru că faţa lui trăda trei sau patru ani mai mult decât trupul; foarte diform, purta atele metalice; picioarele strâmbe îi dădeau o alură bizară; înainta oblic, sau mai degrabă sărea, ca şi cum, dacă ar fi mers pas cu pas, picioarele i s-ar fi împiedicat... Era, fără îndoială, Cazimir, elevul abatelui. Un câine terranova uriaş, ţopăia pe lângă el, sărea, se gudura; copilul se apăra cum putea de primejdioasa lui exuberanţă; dar în clipa în care era gata să ajungă la bucătărie, îmbrâncit de câine, l-am văzut deodată cum se rostogoleşte în noroi. O zgripturoaică grasă se repezi şi, în timp ce ridica băiatul, îndruga:

— Ia te uită! Bravo! Cum Dumnezeu îţi vine să te prostesti în halul ăsta? Ți s-a spus de atâtea ori să-l bagi pe Terno în magazie!... Hai, vino-ncoa, să te curăţ...

Îl trase după ea în bucătărie. În clipa aceea am auzit bătăi la uşă; o slujnică îmi aducea apă caldă pentru toaletă. După un sfert de oră, suna clopotul pentru micul dejun.

Tocmai când intram în sufragerie, abatele spuse, venindu-mi în întâmpinare:

— Doamnă Floche, iată-l pe simpaticul nostru musafir.

Doamna Floche se sculase de pe scaun, dar nu părea mai înaltă decât atunci când stătea jos; m-am înclinat adânc în faţa ei; m-a onorat cu o mică

reverență cam ciudată; cu siguranță că la o anumită vârstă i se întâmplase vreun accident nemaipomenit la cap; ca urmare, acesta îi rămăsese înfundat în mod iremediabil între umeri, ba chiar un pic cam pieziș. Domnul Floche venise lângă ea ca să-mi întindă mâna. Cei doi bătrâni aveau exact aceeași statură, erau îmbrăcați la fel, păreau de aceeași vârstă, din aceeași carne... Timp de câteva secunde am schimbat complimente vagi, vorbind toți trei deodată. Apoi, urmă o tăcere distinsă; domnișoara Verdure intra aducând ceaiul.

— Domnișoara Olimpia – spuse în cele din urmă doamna Floche, care neputând întoarce capul, se întorcea cu totul când vorbea – domnișoara Olimpia, prietena noastră, era preocupată să afle dacă ați dormit bine și dacă patul a fost pe placul dumneavoastră.

I-am asigurat, spunându-le că mă odihnisem cum nu se poate mai bine și că buiota caldă pe care am găsit-o în pat la culcare mi-a făcut cel mai mare bine din lume.

Domnișoara Verdure, după ce-mi dădu bună ziua, ieși.

— Dar de dimineață, zgomotele bucătăriei nu v-au incomodat prea rău?

I-am asigurat din nou că nu.

— Vă rog să vă plângeți, dacă e cazul, pentru că nimic n-ar fi mai ușor decât să vă pregătim altă cameră...

Domnul Floche, fără să spună nimic, dădea din cap. Pieziș, și, cu un zâmbet, își însușea fiecare vorbă a soției sale.

— Îmi dau seama, am spus, că locuința e foarte vastă, dar vă asigur că n-aș putea fi mai bine instalat ca acum.

— Domnului și doamnei Floche le place să-și răsfete musafirii, zise abatele.

Domnișoara Olimpia aduse pe o farfurie niște felii de pâine prăjită și îl împinse în fața ei pe

micul schilod, pe care îl văzusem tăvălindu-se pe jos cu puțin înainte. Abatele îl apucă de braț:

— Hai, Cazimir! Nu mai ești copil mic; vino să-ți dai ziua bună ca un bărbat, domnului Lacase. Întinde mâna... Privește-l în față!...

Apoi, întorcându-se înspre mine, ca pentru a-l scuza:

— Nu prea știm încă să ne purtăm în societate...

Timiditatea copilului mă stingherea:

— E nepotul dumneavoastră? am întrebat-o pe doamna Floche, uitând de informațiile pe care mi le dăduse abatele în ajun.

— Nepot colateral, răspunse ea. Aveți să-i vedeți mai târziu pe cumnatul meu și pe sora mea, bunicii lui.

— Nu îndrăzne să intre pentru că și-a mânjit cu noroi hainele, jucându-se cu Terno, explică domnișoara Verdure.

— Nostimă joacă, am spus eu, întorcându-mă amabil către Cazimir. Eram la fereastră când te-a răsturnat... Nu te-a lovit?

— Trebuie să-i spunem domnului Lacase, explică și abatele la rândul lui, că echilibrul nu e specialitatea noastră...

Bravo! ca și cum nu-mi dădeam seama, fără să fie nevoie să-mi atragă atenția. Vlăjganul ăsta de abate, cu ochii ceacări, îmi deveni brusc antipatic.

Copilul nu-mi răspunsese, dar fața i se îmbujorase. Am regretat cele spuse și faptul că ar fi putut simți vreo aluzie la infirmitatea lui. Abatele, după consumarea supei, se sculase de la masă și se plimba prin încăpere; când nu vorbea, își ținea buzele atât de strâns lipite, încât cea de sus forma un fel de sul, ca la bătrânii știrbi. Se opri în spatele lui Cazimir și, în timp ce acesta își golea castronașul, îi spuse:

— Hai! Hai! flăcăule, Avenzoar ne așteaptă!

Copilul se sculă; ieșiră amândoi.

Imediat după micul dejun, domnul Floche îmi făcu un semn.

— Vino cu mine în grădină, tinere musafir, și spune-mi noutăți despre Parisul gândirii.

Limbajul domnului Floche înflorea începând din zori. Fără a asculta prea atent răspunsurile mele, mi-a pus întrebări despre Gaston Boissier, prietenul său, și despre alți savanți pe care i-aș fi putut avea profesori și cu care mai corespunda din când în când; s-a informat cu privire la gusturile mele, la studiile mele... Firește, nu i-am vorbit despre proiectele mele literare și nu l-am lăsat să vadă decât sorbonardul din mine; apoi, a început să-mi depeze istoria domeniului Quartfourche, din care nu se urnise de aproape cincisprezece ani, istoria parcului, a castelului; și-a rezervat pentru mai târziu istoria familiei care l-a locuit înaintea lui, dar a început să-mi povestească în ce fel a ajuns în posesia manuscriselor din secolul al XVIII-lea, care puteau prezenta interes pentru teza mea... Mergea cu pași mărunți și grăbiți, sau, mai exact, luneca pe lângă mine; am observat că purta pantalonii atât de lăsați în jos, încât bifurcarea îi rămânea pe la mijlocul pulpei; în partea din față a piciorului, stofa se drapa în cute numeroase, dar în spate, deasupra pantofului, era suspendată cu ajutorul nu știu cărui artificiu; nu-l mai ascultam decât cu o ureche distrată și cu mintea toropită de căldură și de un fel de zăpușeală care se simțea printre copaci. Mergând pe o alee de castani foarte înalți care formau o boltă deasupra capetelor noastre, ajunsesem aproape la marginea parcului. Acolo, ocrotită de soare printr-un tufiș de arbori deși, se afla o bancă, pe care domnul Floche m-a poftit să iau loc. Apoi, deodată:

— Abatele Santal ți-a spus că bietul cumnatu-meu e puțin cam...?

Nu și-a terminat întrebarea, dar și-a dus arătătorul la frunte. Am fost prea uluit ca să pot găsi un răspuns. A continuat:

— Da, baronul de Saint-Auréol, cumnatu-meu; poate că abatele nu ți-a spus după cum nu mi-a spus nici mie... dar știu totuși că are această convingere, și o am și eu... Dar despre mine, nu ți-a spus abatele că sunt puțin cam...?

— O, domnule Floche, cum puteți crede...

— Dar, tinere, spuse el, bătându-mă familiar pe mână, mi s-ar părea ceva foarte firesc. Ce vrei? Ne-am făcut aici anumite deprinderi, izolându-ne departe de lume, oarecum... în afara vieții. Nimic nu aduce aici vreo... diversitate; cum să spun? Da... Ești foarte amabil că ai venit să ne vezi – și fiindcă schițam un gest – repet, foarte amabil, și am să-i scriu asta deseară, din nou, bunului meu prieten Desnos; dar te rog să-mi povestești tot ce ai pe suflet, problemele care te tulbură, care te interesează... Sunt sigur că n-am să te înțeleg.

Ce puteam să-i răspund? Cu vârful bastonului, zgâriam nisipul...

— Vezi, a reluat el, aici, noi am cam pierdut contactul. Dar nu, nu! nu protesta; e inutil. Baronul e surd ca un doivleac; dar e atât de cochet, încât ține în primul rând să nu se observe; se face că înțelege numai ca să nu-ți ceară să-i vorbești mai tare. Cât despre mine, în ce privește ideile de azi, am impresia că sunt la fel de surd ca și el; și de altfel nici nu mă plâng de asta, nici nu fac cine știe ce efort ca să înțeleg. Tot citindu-i pe Massillon și pe Bossuet, am ajuns în cele din urmă să cred că problemele care frământau aceste minți mari sunt la fel de frumoase și de importante ca și cele care mă pasionau pe mine în tinerețe... probleme pe care aceste minți mari nu le-ar fi putut înțelege, fără îndoială... după cum nici eu nu le pot înțelege pe cele care vă pasionează azi... Atunci, dacă vrei, viitorule coleg, vorbește de preferință despre studiile dumitale, pentru că sunt și ale mele și te rog să mă scuzi că nu te întreb despre muzicienii, creatorii, poeții care-ți plac, nici despre forma de guvernământ pe care o socotești a fi cea mai bună.

Se uită cât era ora la un ceas cât o ceapă, legat cu o panglică neagră.

— Acum să intrăm în casă, îmi spuse, sculându-se de pe bancă. Am impresia că mi-am pierdut ziua dacă nu sunt la lucru la ora zece.

I-am oferit brațul, pe care l-a acceptat și întrucât din cauza lui, mi-am încetinit mersul, mi-a spus:

— Să ne grăbim! Să ne grăbim! Gândurile sunt ca florile: cele culese de dimineață se păstrează proaspete mai mult ca oricare altele.

Biblioteca de la Quartfourche se compune din două încăperi, despărțite printr-o simplă perdea: una, foarte strâmtă și supraînălțată cu trei trepte, unde lucrează domnul Floche, la o masă, în fața unei ferestre. Nicio priveliște; ramuri de ulm sau de arin vin să bată în geamuri; pe masă, o lampă bătrânească, din cele cu rezervor, și cu un abajur de porțelan verde; sub masă, un sac mare îmblănit pentru încălzit picioarele; într-un colț, o sobiță; în celălalt colț, o a doua masă, plină cu dicționare; între ele, un dulap amenajat în chip de cartotecă. A doua încăpere e vastă; pereții sunt căptușiți cu cărți până în tavan; două ferestre, o masă mare în mijlocul încăperii.

— Aici ai să te instalezi, mi-a spus domnul Floche, și, întrucât nu acceptam: Nu, nu; eu m-am obișnuit în chilie; la drept vorbind, mă simt mai bine acolo; mi se pare că în acel loc gândirea mi se concentrează. Așază-te la masa mare, fără jenă, și, dacă ții, ca să nu ne stingherim unul pe altul, putem să tragem perdeaua.

— O! nu pentru mine, am protestat. Până acum, dacă pentru a lucra aș fi avut nevoie de singurătate, nu...

— Bine! continuă el, întrerupându-mă, o s-o lăsăm ridicată. Din partea mea, are să-mi facă multă plăcere să te zăresc cu coada ochiului.

(Și într-adevăr, în zilele următoare, nu ridicam ochii de pe lucrarea mea fără să întâlnesc privirea domnului Floche, care îmi zâmbea, dând din cap,

sau care, repede, de frică să nu mă inoportuneze, întorcea capul și se prefăcea că e cufundat în lectură.)

A avut grijă numai decît să-mi pună la dispoziție, cît mai la îndemână, cărțile și manuscrisele care mă puteau interesa; cele mai multe se găseau înghesuite în cartoteca din camera mică; numărul și importanța lor depășea ieși ceea ce-mi spusese domnul Desnos; avea să-mi trebuiască cel puțin o săptămână pentru a copia prețioasele indicații pe care urma să le găsesc acolo. În sfârșit, domnul Floche deschise un dulap foarte mic de lângă cartotecă, și scoase din el faimoasa *Biblie* a lui Bossuet, pe care Vulturul din Meaux înscrisese, în dreptul versetelor luate ca texte, datele predicilor pe care ele i le inspiraseră. M-am mirat că Albert Desnos nu profitase de aceste indicații în lucrările sale; dar cartea aceasta nu căzuse decît de scurt timp în mâinile domnului Floche.

— Am început, a continuat el, o expunere pe tema aceasta; și mă bucur astăzi că nu știe încă nimeni de ea, pentru că va putea servi tezei dumitale ca ceva cu totul nou.

M-am apărut.

— Tot meritul tezei mele îl voi datora amabilității dumneavoastră. Cel puțin, veți accepta să vi-o dedic, domnule Floche, ca o modestă dovadă a recunoștinței mele?

A surâs cu un pic de tristețe:

— Când ești atît de aproape de a părăsi pămîntul, zâmbești bucuros oricărei făgăduințe de supraviețuire.

Mi s-a părut că ar fi nepotrivit să mai răspund.

— Acum, a reluat el, vei lua în primire biblioteca și să nu-ți mai aduci aminte de prezența mea decît dacă ai vreo lămurire de cerut. Ia-ți hîrțile care-ți trebuiesc... La revedere!... Și cum, coborînd cele trei trepte, i-am zâmbit, și-a agitat mîna în fața ochilor: Pe curînd!

Mi-am adus în camera mare cele câteva hârtii care urmau să facă obiectul primei părți a lucrării mele. Fără să mă depărtez de masa la care mă așezasem, îl puteam zări pe domnul Floche în chilia lui: s-a agitat câteva clipe, deschizând și închizând niște sertare, scoțând hârtii, vârandu-le înapoi, făcând pe omul aferat... Am bănuir că de fapt era foarte tulburat, dacă nu chiar jenat, de prezența mea și că, în această viață atât de ordonată, cea mai mică zdruncinare risca să-i compromită echilibrul gândirii. În sfârșit s-a instalat, și-a vârat picioarele până la jumătate în sacul îmblănit și nu s-a mai clintit.

La rândul meu, mă prefăceam că sunt absorbit de lucru: dar îmi venea destul de greu să-mi țin în frâu gândurile; și nici nu încercam; se învârteau în jurul castelului Quartfourche, ca în jurul unui donjon, a cărui intrare trebuia descoperită. Țineam să mă conving că sunt subtil. „Romancierule, dragul meu, îmi ziceam, să te vedem la lucru. Să descrii! Ah, brr! nu de asta e vorba, ci de a descoperi realitatea sub aparență. În acest scurt interval de timp cât ți-e îngăduit să stai la Quartfourche, dacă lași să-ți scape un gest, un tic, fără să-i găsești imediat explicația psihologică, istorică și completă, înseamnă că nu-ți cunoști meseria.”

Atunci mi-am întors privirea spre domnul Floche; mi se înfățișa din profil; vedeam un nas mare, moale, lipsit de expresie, niște sprâncene stufoase, o bărbie scurtă, în continuă mișcare, ca pentru a mesteca tabac... și m-am gândit că nimic nu face mai de nepătruns o figură ca masca bunătații.

Clopotul dejunului m-a surprins în toiul acestor reflecții.

III

Cu prilejul acestui prânz, domnul Floche mă puse dintr-o dată, fără nicio pregătire, în prezența soților Saint-Auréol. Abatele, cel puțin, în seara din ajun, ar fi putut să mă prevină. Îmi amintesc că am resimțit aceeași uluire, odinioară, când, pentru prima dată, am făcut cunoștință cu *phoenicopterus antiquorum* sau flamingo cu spatulă^[3]. Dintre amândoi, baronul sau baroana, n-aș fi putut spune care era cel mai baroc, alcătuiau o pereche desăvârșită; de altfel, întocmai ca cei doi Floche: la muzeu ar fi fost puși în vitrină, fără ezitare, unii lângă alții, lângă „speciile dispărute”. Am resimțit în fața lor mai întâi acel soi de admirație nelămurită care, în fața operelor de artă perfecte sau în fața minunilor naturii, ne lasă, în primele clipe, năuci și incapabili de analiză. N-am izbutit să-mi adâncesc impresia decât încetul cu încetul.

Baronul Narcis de Saint-Auréol purta pantaloni scurți, pantofi cu cataramă foarte bătătoare la ochi, cravată de muselină și jabou. Avea mărul lui Adam la fel de proeminent ca și bărbia, ieșind din scobitura gulerului și ascunzându-se cum putea sub un pliu de muselină; bărbia, la cea mai mică mișcare a maxilarului, făcea un efort extraordinar să ajungă la nas, care, la rândul lui, contribuia la aceasta. Un ochi rămânea închis ermetic; celălalt, spre care se ridica colțul buzei și toate cutele feței, strălucea, limpede, la pândă în spatele umărului obrazului și părea că spune: „Atenție! Sunt singur, dar nimic nu-mi scapă!”

Doamna de Saint-Auréol dispărea într-un noian de dantele false. Pitite în fundul mânecilor care fremătau, mâinile ei lungi tremurau, încărcate de inele enorme. Un fel de glugă de tafta neagră căptușită cu fâșii de dantelă albă îi învăluia toată fața; sub bărbie se înnodau două bride de tafta, albite de pudra care îi cădea de pe fața îngrozitor

de fardată. Când am intrat, baroana s-a proptit în fața mea, din profil, și-a dat capul pe spate și, cu o voce groasă, destul de puternică și fără inflexiuni, a spus:

— Dragă soră, a fost o vreme când numele de Saint-Auréol se bucura de mai multă considerație...

La cine făcea aluzie? Fără îndoială, ținea să mă facă să înțeleg și s-o facă pe soră-sa să simtă că aici eu nu eram la soții Floche, deoarece continuă înclinând capul într-o parte, afectată, și ridicând spre mine mâna dreaptă:

— Baronul și cu mine suntem fericiți, domnule, să vă primim la masa noastră.

Am nimerit cu buza într-un inel și eram roșu la față când am ridicat capul, după ce-i sărutasem mâna, căci poziția mea, între soții Saint-Auréol și soții Floche, se anunța jenantă. Dar doamna Floche părea a nu fi acordat niciun pic de atenție izbucnirii surorii ei. Cât despre baron, acesta părea absent, cu toate că față de mine se arăta amabil și mios. În tot timpul șederii mele la Quartfourche, nimeni nu l-a putut convinge să-mi spună altfel decât domnul de Las Cases^[4]; ceea ce îi dădea posibilitatea să afirme că-mi văzuse des rudele la Tuileries... mai ales pe un unchi al meu cu care juca pichet.

— A! Era un om original! De câte ori trăgea un atu^[5], striga tare: Domino!...

Cam tot ce spunea baronul era de acest gen. La masă vorbea numai el; apoi, numaidecât după masă, se cufunda într-o tăcere de mumie.

În clipa în care ieșeam din sufragerie, doamna Floche se apropie de mine și-mi șopti:

— Domnule Lacase, ai fi atât de amabil să-mi acorzi o scurtă convorbire?

Convorbire care, după cât se părea, n-ar fi vrut să fie auzită de alții, deoarece începu prin a mă târî după ea spre grădina de legume, spunând cu glas tare că vrea să-mi arate spalierale.

— E vorba de nepotu-meu, a început ea, de îndată ce s-a asigurat că nu putem fi auziți... N-aș vrea să ai impresia că aș critica felul de a preda al abatelui Santal... dar, dumneata, care te cufunzi chiar în izvoarele învățaturii – a fost fraza ei – ai fi, poate, în măsură să ne sfătuiești.

— Vorbiți, doamnă; vă asigur de tot devotamentul meu.

— Uite ce e: mă tem că subiectul tezei, pentru un copil atât de fraged încă, e cam nelalocul lui.

— Ce teză? am întrebat, puțin neliniștit.

— Teza de bacalaureat.

— A! perfect – eram hotărât de acum înainte să nu mă mai mir de nimic. Care e subiectul? am întrebat.

— Uite: domnul abate se teme că subiectele literare sau pur filosofice ar putea să predisună spre melancolie o minte tânără și așa înclinată prea mult spre visare... Cel puțin asta e părerea domnului abate. De aceea l-a îndemnat pe Cazimir să aleagă un subiect istoric.

— Dar, doamnă, nu văd nimic rău în asta. Și care e subiectul ales?

— Scuză-mă, mi-e frică să nu stâlcesc numele... Averoes.

— Domnul abate are fără îndoiala, motivele dumisale de a alege acest subiect, care, la prima vedere, poate să pară, într-adevăr, puțin cam deosebit.

— L-au ales amândoi împreună. Cât despre motivele pe care le invocă abatele, sunt gata să le accept. Acest subiect prezintă, mi-a spus el, un interes anecdotic deosebit de indicat pentru a fixa atenția lui Cazimir, care e adesea distrat; apoi (și se pare că domnii examinatori atribuie acestui argument cea mai mare importanță), subiectul n-a fost tratat niciodată.

— Într-adevăr, nu-mi aduc aminte...

— Și, firește, pentru a găsi un subiect care să nu fi fost tratat niciodată, ești nevoit să cauți oarecum în afara drumurilor bătătorite!

— Bineînțeles!

— Numai că... am să-ți mărturisesc temerea mea... dar nu cumva abuzez?

— Doamnă, vă implor să credeți că bunăvoința și dorința mea de a vă fi de folos sunt fără limită.

— Bine! Uite: nu mă îndoiesc că tânărul Cazimir e în stare să treacă foarte curând examenul în mod destul de strălucit, dar mă tem că, din dorința de a-l specializa... dintr-o dorință cam prematură... abatele să nu neglijeze întrucâtva instrucția generală, de pildă calculul, sau astronomia...

— Ce părere are domnul Floche de toate acestea? am întrebat, tulburat.

— O! Domnul Floche aprobă tot ce face și ce zice abatele.

— Părinții?

— Ne-au încredințat copilul, a spus ea, după o ușoară ezitare, apoi, oprindu-se din mers: Pentru că aveți bunăvoință, dragă domnule Lacase, mi-ar face plăcere să stați de vorbă cu Cazimir, ca să vă dați seama; fără să pară că-l interogați anume... și mai ales nu în fața abatelui, care ar putea să bănuiască ceva. Sunt sigură că în felul acesta ați putea...

— Cu cea mai mare plăcere, doamnă. Fără îndoială, nu-mi va fi greu să găsesc un pretext ca să ies cu nepotul dumneavoastră. Are să mă ducă să vizitez vreun locșor din parc...

— La început se arată cam timid cu cei pe care nu-i cunoaște încă, dar e încrezător din fire.

— Nu mă îndoiesc că foarte curând vom fi buni prieteni.

Ceva mai târziu, când gustarea ne-a adunat din nou:

— Cazimir, ar trebui să-i arăți domnului Lacase cariera; sunt sigură că-l va interesa.

Apoi, apropiindu-se de mine:

— Plecați repede, până nu coboară abatele; ar ține să vă însoțească.

Am ieșit numaidecât în parc; copilul, șontâc-șontâc, mă călăuzea.

— E ora de odihnă, am început eu.

N-a răspuns nimic. Am întrebat:

— Nu lucrezi niciodată după gustare?

— Ba da, dar azi nu mai aveam nimic de copiat.

— Ce copiezi?

— Teza.

— A!...

După câteva tatonări, am izbutit să înțeleg că teza aceea era o lucrare a abatelui, că abatele pusese pe copil să i-o copieze pe curat, pentru că scrierea copilului era corectă. Făcea patru exemplare, în patru caiete cartonate, în care scria zilnic câteva pagini. Cazimir mi-a afirmat, de altfel, că-i place mult să „copieze”.

— Dar de ce de patru ori?

— Pentru că memorez anevoie.

— Înțelegi ceea ce scrii?

— Uneori. Alteori îmi explică abatele; sau îmi spune că am să înțeleg când am să fiu mai mare.

Abatele își transformase pur și simplu elevul în secretar-copist. Așa înțelegea să-și facă datoria? Simțeam că mă cuprinde un sentiment de revoltă și intenționeam să am cu el, fără întârziere, o convorbire tragică. Indignarea mă făcuse să iuțesc pasul în mod inconștient: Cazimir abia se ținea după mine; am băgat de seamă că e learcă de sudoare. I-am întins o mână, pe care mi-a reținut-o într-a lui, șchiopătând alături de mine, în timp ce-mi încetineam mersul.

— Nu lucrezi la nimic altceva, decât la teza asta?

— Ba da! mi-a răspuns numaidecât, dar continuând cu întrebările am înțeles că restul se reducea la foarte puțin lucru și, fără îndoială, a

simțit că mă mir: Citesc mult, a adăugat el, ca un om sărac care ar spune: am și alte haine!

— Și ce-ți place să citești?

— Despre marile călătorii; apoi, întorcând către mine o privire în care aerul întrebător începea să facă loc încrederii: Abatele a fost în China: știați?... și tonul vocii lui exprima o admirație pentru profesor, o venerație fără margini.

Ajunsesem în acel loc al parcului, pe care doamna Floche îl numea „cariera”; părăsită de mult, cariera forma, pe coasta unei coline, un fel de peșteră, ascunsă după bălării. Ne-am așezat pe un colț de stâncă, pe care soarele, acum aproape de orizont, îl încălzea. Parcul se termina acolo fără împrejmuire; lăsasem în stânga noastră un drumeag care cobora oblic și pe care îl închidea o mică barieră; povârnișul, peste tot destul de abrupt, aici servea de delimitare și apărare naturală.

— Dumneata, Cazimir, ai călătorit vreodată? l-am întrebat.

Nu mi-a răspuns; a plecat capul... La picioarele noastre, valea intrase în umbră; soarele atingea acum colina care închidea peisajul din fața noastră. Un pâlț de castani și de stejari încununa, pe colină, o proeminență cretoasă, ciuruită de găurile unei crescătorii de iepuri de casă: priveriștea, cam romantică, se detașa, contrastând cu monotonia uniformă a ținutului.

— Uite și iepurii de casă – exclamă deodată Cazimir. Apoi, după o clipă, adăugă, arătând cu degetul pilcul de arbori: Într-o zi m-am suit până acolo cu domnul abate.

La înapoiere, am trecut pe lângă un smârc acoperit de lintiță. I-am făgăduit, lui Cazimir să-i pregătesc a undiță și să-i arăt cum se prind broaște.

Această primă seară, care nu s-a prelungit după ora nouă, n-a fost diferită de cele ce au urmat și nici, cred, de cele ce o precedaseră, căci, pentru mine, gazdele mele au avut bunul gust să nu exagereze. Îndată după cină, ne-am întors în salon,

unde, în timpul mesei, Grațian aprinsese focul. O lampă mare, pusă la capătul mesei furniruite și împodobită cu desene, lumina în același timp partida de table pe care baronul o începuse cu abatele la cealaltă extremitate, și măsuța rotundă pe care cucoanele jucau un fel de besigă^[6] orientală și palpitantă.

— Domnul Lacase, care e obișnuit cu distracțiile de la Paris, va găsi, fără îndoială, că felul nostru de a ne amuza este cam monoton... spuse, cea dintâi, doamna de Saint-Auréol.

În acest timp, domnul Floche moțăia într-un fotoliu lângă foc; Cazimir, cu coatele pe masă, cu capul între mâini, cu buza de jos lăsată și plină de salivă, înainta într-un joc numit „Ocolul lumii”. Din respect și din politețe, mă prefăcusem că mă interesează în mod deosebit besiga cucoanelor; se putea juca, întocmai ca whistul, cu o mână moartă, dar de preferință se juca în patru, așa încât doamna de Saint-Auréol m-a acceptat cu dragă inimă ca partener, de îndată ce m-am oferit. În primele seri, gafele mele au dus la ruina taberei noastre și au înveselit-o pe doamna Floche. După fiecare victorie, își permitea câte o palmă discretă pe brațul meu, cu mâna ei slăbănoagă, acoperită de o mânășă fără degete. Jocul era presărat cu îndrăzneli, șiretenii, gingășii. Domnișoara Olimpia juca strâns, calculat. La începutul fiecărei partide se ponta, se hazarda supralicităția, după cărțile din mână, ceea ce lăsa oarecare loc pentru cacialmale; doamna de Saint-Auréol se aventura plină de îndrăzneală, cu ochii sclipitori, cu umerii obrazilor îmbujorați și cu bărbia tremurândă; când avea într-adevăr carte, îmi dădea zdravăn cu piciorul pe sub masă; domnișoara Olimpia încerca să-i țină piept, dar era descumpănită de vocea ascuțită a bătrânei, care, în loc de o nouă cifră, striga deodată:

— Verdure, minți!

La sfârșitul primei partide, doamna Floche își scotea ceasul și, ca și cum ar fi fost exact o

anumită oră, spunea:

— Cazimir! Hai, e timpul!

Copilul părea că iese anevoie din amorțeală, se scula, întindea domnilor o mână moale, doamnelor fruntea, apoi ieșea din cameră, târându-și un picior.

În timp ce doamna de Saint-Auréol ne invita la revanșă, se termina prima partidă de table; atunci, domnul Floche lua uneori locul cumnatului său; nici domnul Floche, nici abatele, nu spuneau cu glas tare punctele; de la ei nu se auzea decât zgomotul făcut de rostogolirea zarurilor în cornet, apoi pe masă; domnul de Saint-Auréol, în fotoliu, monologa sau fredona cu jumătate de glas, și uneori, brusc, trăgea una zdravănă cu vâtraiul în foc, atât de violent, încât împrășca jarul la distanță; domnișoara Olimpia alerga în mare grabă și executa pe covor ceea ce doamna de Saint-Auréol numea în mod elegant „dansul scânteilor”... De cele mai multe ori, domnul Floche îl lăsa pe baron să se măsoare cu abatele și nu se scula din fotoliu; de la locul meu îl puteam vedea, nu dormind, cum spunea, ci dând din cap în umbră; iar în prima seară, când o pălălaie îi luminase fața, am putut băga de seamă că plângea.

La nouă și un sfert, când se termina besiga, doamna Floche stingea lampa, în timp ce domnișoara Verdure aprindea două făclii, pe care le puneă de-o parte și de alta a tablelor.

— Abate, nu-l țineți prea târziu, recomanda doamna de Saint-Auréol, lovindu-și soțul pe umăr cu evantaiul.

Am socotit că e cuviincios, din prima seară, să mă supun semnalului cucoanelor, lăsându-i pe jucătorii de table în plină luptă și pe domnul Floche, care nu se ducea sus decât ultimul, pradă meditației. În vestibul, fiecare lua câte un sfeșnic; cucoanele îmi spuneau bună seara, însoțindu-și cuvintele cu aceleași reverențe ca și dimineața. Intram în camera mea; peste puțin îi auzeam pe domni urcând. În scurt timp se făcea liniște

deplină. Dar pe sub anumite uși se mai strecura încă mult timp lumină. La mai bine de o oră după aceea, însă, dacă ieșeai pe coridor, solicitat de vreo nevoie, riscai s-o întâlnești pe doamna Floche sau pe domnișoara Verdure, în toaletă de noapte, preocupate de ultimele treburi. Chiar și mai târziu, când credeai că totul e stins, prin geamul unei mici cămăruțe care primea lumină de pe culoar, o puteai vedea, după umbra ei chinezească, pe doamna de Saint-Auréol cârpind rufe.

IV

Ziua a doua la Quartfourche a fost întrutotul asemănătoare cu prima; ceas cu ceas; dar curiozitatea pe care o simțeam la început cu privire la îndeletnicirile gazdelor mele, se spulberase cu totul. O ploaie mărunță începuse de dimineață. Plimbarea fiind imposibilă și conversația cucoanelor devenind tot mai banală, am preferat să lucrez aproape toată ziua. Abia dacă am putut schimba câteva cuvinte cu abatele; era după prânz; m-a invitat să vin să fumez o țigară la câțiva pași de salon. Într-un fel de magazie cu geamuri, pe care ai casei o numeau cam pompos: sera, unde fuseseră duse, pe timpul iernii, cele câteva bănci și scaune din grădină.

— Dar, dragă domnule – mi-a spus, când am abordat, cam nervos, problema educației copilului – n-aș fi dorit altceva decât să-l luminez pe Cazimir din toate slabele mele puteri; mi-a părut rău că am fost nevoit să renunț. Dar, șchiop cum este, m-ați aproba dacă mi-aș băga în cap să-l pun să joace pe sârmă? A trebuit, foarte curând, să-mi reduc pretențiile. Dacă se ocupă, împreună cu mine de Averoes, o face pentru că am început să întocmesc o lucrare despre filosofia lui Aristotel și pentru că, decât să-l fac pe bietul copil să bâlbâie cine știe ce noțiuni elementare, îmi face oarecum plăcere să-l antrenez în munca mea. Fie subiectul acesta, fie altul... Ceea ce contează, este să-l ocup pe Cazimir trei-patru ore pe zi; mi-aș fi putut stăpâni oare necazul, dacă m-ar fi făcut el pe mine să pierd acest timp? Și fără niciun folos pentru el, vă asigur... Dar am vorbit destul despre asta, nu?

Și, azvârlind țigara pe care o lăsase să se stingă, s-a ridicat ca să se înapoieze în salon.

Vremea rea mă împiedica să ies cu Cazimir; am fost nevoiți să amânăm pentru a doua zi partida de pescuit plănuită; dar, văzând dezamăgirea

copilului, m-am străduit să-i procur altă plăcere; am pus mâna pe un şah și l-am învățat jocul cu lupul și oile care l-a pasionat până la cină.

Seara începu ca și cea din ajun; dar nu mai ascultam și nu mai priveam pe nimeni; o plictiseală nemotivată începea să mă apese.

Îndată după cină, s-a pornit un fel de rupere de nori: în două rânduri, domnișoara Verduce și-a întrerupt besiga ca să se ducă să vadă, în camerele de sus, „dacă nu bate ploaia”. A trebuit să ne luăm revanșa fără ea; jocul era lipsit de antren. Lângă foc, într-un fotoliu scund căruia îi spuneam „droșca”, domnul Floche, legănat de zgomotul aversei, adormise de-a binelea; în alt fotoliu, baronul, care stătea în fața lui, se plângea de reumatism și bombănea.

— Partida de table v-ar distra, repeta în zadar abatele, care, neavând adversar, sfârși prin a se retrage, ducându-l la culcare pe Cazimir,

În seara aceea, singur în camera mea, o neliniște insuportabilă mi-a copleșit sufletul și trupul; neliniștea mi se schimbă aproape în frică. Un zid de ploaie mă despărțea de restul lumii, departe de orice pasiune, departe de viață, mă închidea într-un coșmar cenușiu, printre ființe ciudate, aproape neomenești, cu sângele rece, decolorate și a căror inimă nu mai bătea de mult. Mi-am deschis valiza și am luat mersul trenurilor. Un tren! La orice oră ar fi, ziua sau noaptea... Să mă ducă! Aici mă înăbuș...

Nerăbdarea m-a împiedicat multă vreme să adorm.

A doua zi, când m-am trezit, poate că hotărârea mea nu era mai puțin fermă, dar nu-mi mai părea posibil să mă port nepoliticos cu gazdele mele și să plec fără să nascocesc vreo scuză care să-mi justifice plecarea. Nu făcusem oare imprudența să spun că am să zăbovesc cel puțin o săptămână la Quartfourche? Ei și? Vești proaste mă vor rechema pe neașteptate la Paris... Din fericire, îmi dădusem

adresa: toată poșta urma să mi se trimită la Quartfourche; ar fi o minune, îmi ziceam, să nu-mi sosească chiar azi indiferent ce scrisoare, de care, cu dibăcie, m-aș putea servi... Și mi-am pus nădejdea în venirea factorului. Acesta venea la douăsprezece și ceva, la ora când se termina prânzul; nici nu ne vom fi ridicat de la masă și Delfina îi va aduce doamnei Floche puținele scrisori și imprimare pe care le distribuia mesenilor. Din nefericire, s-a întâmplat ca în ziua aceea abatele Santal să fie invitat la masă de către diaconul din Pont-l'Évêque; pe la unsprezece a venit să-și ia ziua bună, de la domnul Floche și de la mine, și nu mi-am dat seama pe loc că-mi suflă astfel și calul și trăsurica.

La dejun, am jucat așadar comedia pe care o premeditasem:

— Asta-i bună! Ce plictisitor! am mormăit, deschizând unul din plicurile pe care mi le dăduse doamna Floche; și întrucât, din discreție, niciunul din cei de față nu remarcă exclamația mea, am reluat și mai și: Ce încurcătură! prefăcându-mă surprins și necăjit, în timp ce-mi plimbam ochii pe o hârtie anodină.

În sfârșit, doamna Floche și-a luat inima în dinți și m-a întrebat, cu o voce timidă:

— Vreo veste neplăcută, domnule dragă?

— Oh! nimic prea grav, am răspuns numaidecât. Dar din păcate va trebui să mă întorc la Paris imediat; și asta mă contrariază.

De la un capăt la celălalt al mesei, stupoarea a fost generală, depășind așteptările mele în așa măsură încât am simțit că roșesc de rușine. Această stupoare s-a exprimat la început printr-o tăcere tristă, apoi, în sfârșit, domnul Floche, cu o voce puțințel cam tremurândă, spuse:

— Să fie oare într-adevăr cu puțință, dragă prietene? Dar dumneata ai de lucru! Dar noi...

Nu și-a putut încheia fraza. N-am găsit ce să-i răspund, și, zău, m-am simțit destul de mișcat.

Ochii mi se ațintiseră pe creștetul capului lui Cazimir, care, cu nasul în farfurie, tăia un măr în bucățele mici. Domnișoara Verdure se făcuse vânătă de indignare.

— Socotesc că ar fi deplasat să insist să rămâneți, se încumetă cu jumătate glas doamna Floche.

— Ce distracții poate oferi Quartfourche? spuse cu amărăciune doamna de Saint-Auréol.

— O! doamnă, credeți-mă că nimic nu... am încercat eu să protestez, dar, fără să mă asculte, baroana striga cât o ținea gura, la urechea soțului ei, care stătea la masă lângă ea:

— Domnul Lacase vrea să ne și părăsească!

— Fermecător! Fermecător! Ce om de treabă, răspunse surdul, zâmbindu-mi.

Între timp, doamna Floche îi spunea domnișoarei Verdure:

— Dar cum ne vom descurca?... Iapa abia a plecat cu abatele.

Atunci am mai făcut un pas înainte:

— Totul e să fiu la Paris mâine dimineață la prima oră... La nevoie, trenul de noapte ar fi bun.

— Să se ducă Grațian numaidecât să vadă dacă n-am putea lua calul lui Bouligny. Spune-i că trebuie să ducem pe cineva pentru trenul de... Și întorcându-se către mine: Într-adevăr, trenul de șapte ar fi bun?

— Vai! doamnă, sunt dezolat că vă pricinuiesc atâta deranj...

Dejunul s-a isprăvit în tăcere. Numaidecât după masă, domnul Floche m-a luat cu el și, de îndată ce am fost singuri în coridorul care ducea la bibliotecă, mi-a spus:

— Dar, dragă domnule... dragă prietene... nu-mi vine să cred încă... dar a rămas să mai consulți o grămadă de... Zău așa! Cum se poate? Ce ghinion! Ce supărător și nepotrivit moment! Tocmai așteptam să termin prima parte a lucrării dumitale ca să-ți dau pe mână alte documente, pe

care le-am ales aseară: speram, mărturisesc, că te vor interesa ca o noutate și că te vor mai reține aici. Așa că trebuie să ți le arăt chiar acum. Hai cu mine: mai ai timp până diseară; pentru că nu îndrăznesc, nu-i așa, să-ți cer să mai vii...

Văzând dezamăgirea bătrânului, mi-a fost rușine de purtarea mea. Muncisem pe brânci toată ziua din ajun și în această ultimă dimineață, așa că, de fapt, nu-mi rămânea prea mult de spicuit din primele documente pe care mi le încredințase; dar de îndată ce ne-am urcat în chilia lui, iată-l că, din fundul unui sertar, scoate, cu un gest misterios, un pachet învelit în pânză și legat cu sfoară; pe o fișă petrecută sub sfoară, se afla, în chip de borderou, nomenclatura documentelor și proveniența lor.

— Ia tot pachetul, spuse. Fără îndoială, nu tot ce conține e grozav; dar ai să izbutești mai repede decât mine să descoperi în el ceea ce te interesează.

În timp ce deschidea și închidea alte sertare, aferat, am coborât în bibliotecă luând cu mine pachetul, pe care l-am despachetat pe masa cea mare.

Anumite documente aveau într-adevăr legătură cu lucrarea mea, dar acelea erau puține la număr și de importanță mediocră; cele mai multe, scrise chiar de mâna domnului Floche, se refereau la viața lui Massillon și deci nu mă priveau deloc.

Bietul Floche conta într-adevăr pe ele ca să mă rețină? L-am privit; își înfundase acum picioarele în perna de sub masă și se căznea să destupe cu un ac cu gămălie găurile unui mic instrument din care picura rășină aromată. După ce a terminat, a ridicat capul și mi-a întâlnit privirea. L-a luminat un zâmbet atât de prietenos, încât m-am sculat de pe scaun ca să mă duc să vorbesc cu el, și, rezemat de ușorul de la intrarea chiliei lui, i-am spus:

— Domnule Floche, de ce nu veniți niciodată la Paris? Am fi atât de bucuroși să vă vedem acolo...

— La vârsta mea deplasările sunt anevoioase și costisitoare.

— Și nu regretați deloc orașul?

— Aș! a răspuns, ridicând mâinile, mă așteptam să-l regret mai mult. La început, singurătatea de la țară pare cam dură pentru cel căruia îi plac conversațiile; apoi te obișnuiești.

— Va să zică, nu de plăcere v-ați instalat la Quartfourche?

Și-a scos picioarele din pernă, s-a ridicat, apoi punându-mi familiar o mână pe braț, mi-a spus:

— Aveam la Institut câțiva colegi la care țin, printre care simpaticul dumitale profesor Albert Desnos; și cred că eram pe punctul să iau curând loc alături de ei...

Părea că vrea să mai spună ceva; dar n-am îndrăznit să-i pun o întrebare prea directă.

— Pe doamna Floche, o atrăgea atât de mult viața la țară?

— Nu... nu. Totuși pentru doamna Floche am venit; dar ea fusese chemată aici de un mic eveniment de familie.

Coborâse în sala mare și zări teancul de hârtii, pe care îl și legasem la loc, cu sfoara.

— A! ai și cercetat totul? mi-a spus trist. Fără îndoială, ai găsit puțin material. Ce vrei? Adun cele mai mici firimituri; uneori îmi zic că-mi pierd vremea colecționând fleacuri; dar poate că e nevoie de oameni ca mine ca să cruțe aceste munci mărunte altora, care, ca dumneata, vor ști să se folosească în mod strălucit de ele. Când am să-ți citesc teza, am să fiu fericit să-mi pot spune că strădania mea ți-a fost cât de cât de folos.

Clopotul ne chemă la ceai.

Cum să ajung să aflu care „mic eveniment de familie” – m-am gândit – a fost de ajuns ca să-i facă pe acești doi bătrâni să se hotărască? Abatele îl cunoaște? În loc să iau atitudine împotriva lui, făceam mai bine dacă-l îmblânzeam. Ei și? Acum e prea târziu. Un lucru e sigur: că domnul Floche e

un om respectabil, de care am să-mi amintesc cu plăcere...

Am ajuns în sufragerie.

— Cazimir nu îndrăznește să vă întrebe dacă n-ați vrea să mai dați o mică raită prin grădină cu el; știu că dorește mult, mi-a spus doamna Floche, dar poate că nu veți avea vreme...

Copilul, care își vârâse nasul într-un castron cu lapte, se înecă.

— Chiar voiam să-i propun să mergă cu mine; am izbutit să-mi pun la punct lucrarea și am să fiu liber până la plecare. Tocmai a stat și ploaia...

Și l-am luat pe copil în parc.

La primul cot al aleii, copilul care mă ținea de mână, și-a lipit îndelung mâna mea de fața-i încinsă.

— Ați spus că stați opt zile...

— Dragă băiețuș! Nu mai pot să stau.

— Vă plictisiți...

— Nu! Dar trebuie să plec.

— Încotro?

— La Paris. Am să mă întorc.

Abia rostisem acest cuvânt și m-a privit îngrijorat.

— E adevărat? Promiteți?

Întrebarea acestui copil era atât de plină de încredere, încât nu m-a lăsat inima să retractez cele spuse.

— Vrei să-ți scriu asta pe o bucățică de hârtie pe care s-o păstrezi?

— O! da, mi-a răspuns el, sărutându-mi mâna foarte apăsător și manifestându-și bucuria prin câteva țopăieli.

— Știi ce-ar fi drăguț, acum? În loc să ne ducem la pescuit, să culegem flori pentru mătușa ta; i-am duce amândoi un buchet mare în cameră, ca să-i facem o surpriză.

Îmi propusesem să nu plec de la Quartfourche fără să fi vizitat camera uneia din cele două bătrâne; întrucât ele circulau fără încetare de la un

capăt la celălalt al casei, eram în mare primejdie să fiu stingherit în această investigație indiscretă; speram ca băiatul să-mi justifice prezența în acea cameră; oricât de puțin firesc ar fi putut părea să pătrund în camera bunicii sau a mătușii lui, sub pretextul buchetului aş fi găsit lesne o explicație, dacă aş fi fost surprins.

Dar să culegi flori la Quartfourche nu era chiar atât de ușor cum credeam. Grațian păzea ca o fiară întreaga grădină; nu numai că indica florile care suportau să fie culese, dar mai și supraveghea cu strășnicie modul de a le culege. Trebuia să ai un foarfecă de grădină sau un cosor și, în plus, câte măsuri de precauție! Toate acestea mi le-a explicat Cazimir. Grațian ne-a însoțit până la marginea unui strat de dalii superbe, din care se puteau lua mai multe buchete, fără ca măcar să se observe.

— Deasupra mugurelui, domnule Cazimir; de câte ori trebuie să ți se repete? Taie întotdeauna deasupra mugurelui.

— Acum, la sfârșitul sezonului, nu mai are nicio importanță, am exclamat eu, impacientat.

Mi-a răspuns bombănind că „are oricând importanță” și că „nu există sezon când e vorba să greșești”. Nu pot să sufăr morocănoșii care bombănesc sentințe...

Copilul a luat-o înainte, cu buchetul. Trecând prin vestibul, luasem o vază...

În cameră domnea o liniște religioasă; obloanele erau închise; lângă patul vârat într-un alcov, era un scaunel de rugă de mahon și de catifea vișinie la piciorul unui mic crucifix de fildeș și de abanos; lipită de crucifix, ascunzându-l pe jumătate, o crenguță subțire de merișor, atârnată de o panglicuță roz și fixată sub un braț al crucii. Atmosfera de reculegere a acelei ore îndemna la rugăciune; am uitat de ce venisem și ce vană curiozitate mă atrăsese în acel loc; l-am lăsat pe Cazimir să aranjeze după gustul lui florile, pe un scrin, și n-am mai privit nimic în cameră. Aici, în

acest pat mare, mi-am zis, simpatica bătrână Floche va sfârși prin a se stinge în curând, la adăpost de suflul vieții... O, bărci care doriți furtuna! Ce liniștit e acest port!

Între timp, Cazimir lupta cu florile; corolele grele ale daliilor nu se lăsau mânuite; întregul buchet se împrăștiase pe jos.

— N-ați vrea să-mi dați o mână de ajutor? mi-a spus în cele din urmă.

În timp ce mă străduiam în locul lui, Cazimir alerga în celălalt capăt al încăperii, spre un mic birou pe care-l deschise.

— Am să scriu biletul în care promiteți să veniți înapoi...

— Foarte bine, i-am replicat, pretându-mă la acest joc. Grăbește-te! Mătușa ta s-ar supăra foarte rău dacă te-ar vedea că-i cotrobăiești prin birou.

— Aș! mătușă-mea e ocupată la bucătărie; și apoi, ea nu mă ceartă niciodată.

Cu scrierea lui cea mai îngrijită, acoperi o foaie de hârtie de scris.

— Acuma veniți să iscăliți...

M-am apropiat:

— Dar, Cazimir, nu trebuia să iscălești tu! i-am spus râzând.

Copilul, ca să dea mai multă greutate, fără îndoială, acestui angajament, și ca să i se pară că-și pune în joc și el cuvântul de onoare, socotise cu cale să-și scrie numele în partea de jos a foii de hârtie, pe care am citit următoarele:

*„Domnul Lacase promite să revină anul viitor
la*

Quartfourche.”

Cazimir de Saint-Auréol

O clipă a rămas complet descumpănit de observația și de râsul meu; el își pusese tot sufletul! Așadar, nu-l luam în serios? Era cât pe aci să plângă.

— Lasă-mă să stau în locul tău, ca să mă iscălesc.

S-a sculat, apoi, după ce am iscălit biletul, a sărit în sus de bucurie și mi-a acoperit mâna cu sărutări. Mă pregăteam să plec: m-a reținut de mânecă și, aplecat peste birou, a zis:

— Am să vă arăt ceva; și punând în mișcare un arc făcu să lunece un sertar al cărui secret îl cunoștea; apoi, scotocind într-un maldăr de panglici și de chitanțe, mi-a întins o gingașă miniatură înrămată.

— Priviți...

M-am apropiat de fereastră.

În care poveste eroul se îndrăgostește numai privind portretul prințesei? Acesta trebuie să fi fost portretul. Nu mă pricep deloc la pictură și nici nu mă interesează secretele ei; un cunoscător ar fi judecat, fără îndoială, că miniatura era artificială: sub multă grație căutată, caracterul femeii aproape că dispărea, dar această grație pură era din cele care nu se pot uita.

Nu mă interesau, după cum vă spun, calitățile sau defectele picturii: femeia tânără pe care o aveam în față și căreia nu-i vedeam decât profilul, o tâmplă pe jumătate ascunsă de o buclă neagră, grea, un ochi languros și visător, plin de tristețe, gura întredeschisă și care parcă suspina, gâtul fragil ca tija unei flori, femeia aceasta era de cea mai tulburătoare, cea mai îngerească frumusețe. Contemplând-o, îmi pierdusem orice noțiune de loc, de timp; Cazimir, care la început se depărtase, terminând de aranjat florile se apropie din nou de mine și se aplecă:

— E mama. E foarte frumoasă, nu?

Mă simțeam stingherit în fața copilului, găsind-o pe mama lui atât de frumoasă.

— Unde e acum mama ta?

— Nu știu.

— De ce nu e aici?

— Aici se plictisește.

— Și tatăl tău?

Cam încurcat, lăsând capul în jos și parcă rușinat, răspuse.

— Tata a murit.

Întrebările mele nu-i veneau la socoteală; dar eram hotărât să nu mă las.

— Maică-ta vine uneori să te vadă?

— O! da, deseori! spuse cu convingere, ridicând deodată capul; apoi, cu glas scăzut, adăugă: Vine să stea de vorbă cu mătușica.

— Dar și cu tine stă de vorbă, nu?

— O! eu nu știu să-i vorbesc... Și apoi, când vine, eu sunt culcat.

— Culcat?

— Da. Vine noaptea...

Apoi, lăsându-se învins de încredere (îmi luase mâna în a lui, căci pusese portretul pe birou), cu duioșie și ca în taină, adăugă:

— Ultima dată a venit să mă sărute în pat.

— Va să zică de obicei nu te sărută?

— Ba da, mult!

— Atunci de ce spui „ultima dată”?

— Pentru că plângea.

— Era cu mătușa ta?

— Nu. Intrase singură, în întuneric; credea că dorm.

— Te-a trezit?

— Nu! Nu dormeam. O așteptam.

— Va să zică știai că era aici.

A lăsat din nou capul în jos, fără să răspundă.

Am insistat.

— De unde știai că era aici?

Niciun răspuns. Am reluat:

— În întuneric, cum ai putut să vezi că plângea?

— O! am simțit.

— N-ai rugat-o să rămână?

— Ba da! Se aplecase peste patul meu; o țineam de păr...

— Și ce spunea?

— Râdea; spunea că o ciufulesc: dar că trebuia să plece.

— Va să zică nu te iubește?

— Ba da! Mă iubește mult, a strigat, depărtându-se brusc de mine, cu fața încă și mai îmbujorată și cu o voce atât de pătimasă, încât mi-a fost rușine de întrebare.

Vocea doamnei Floche răsună la piciorul scării:

— Cazimir! Cazimir! Du-te de-i spune domnului Labase că e timpul să se pregătească. Trăsura va fi aici peste o jumătate de oră.

M-am repezit, coborând scara val-vârtej și am găsit-o pe bătrână în vestibul.

— Doamnă Floche! Ar putea duce cineva o telegramă? Am găsit un expedient care-mi va îngădui, cred, să mai stau câteva zile lângă dumneavoastră.

Mi-a luat ambele mâini într-ale ei:

— Ah! E de necrezut! Domnule dragă...

Și întrucât în emoția ei nu găsea altceva de spus, repeta: „E de necrezut!”... Apoi, dând fuga până sub fereastra lui Floche:

— Amice! Amice! — așa îi spunea — domnul Lacase rămâne...

Vocea ei slabă suna ca un clopoțel hodorogit, dar ajunsese totuși la destinație; am văzut cum se deschide fereastra, pe domnul Floche aplecându-se o clipă apoi, de îndată ce a înțeles:

— Cobor! Cobor!

Cazimir era alături de el; câteva clipe am fost nevoit să fac față felicitărilor fiecăruia; s-ar fi zis că sunt un membru al familiei.

Am întocmit nu mai știu ce text de telegramă fantezist și l-am expediat la o adresă imaginară.

— Mă tem că la dejun am fost cam indiscretă rugându-te prea stăruitor, a spus doamna Floche; pot să sper că, dacă rămâi, treburile dumitale de la Paris nu vor suferi prea mult?

— Sper că nu, stimate doamnă. Am rugat un prieten să se ocupe de interesele mele.

Doamna de Saint-Auréal venise și ea; își făcea vânt și se învârtea prin cameră, strigând cât putea de pițigăiat: „Ce om amabil! Ah! mulțumesc... Ce om amabil!”, apoi dispăru și calmul se restabili.

Cu puțin înainte de cină, abatele se înapoie de la Pont-l'Evêque; întrucât nu știuse de intenția mea de a pleca, n-a fost surprins când a aflat că rămân.

— Domnule Lacase, spuse el destul de cordial, am adus de la Pont-l'Evêque vreo câteva ziare; în ce mă privește, nu prea sunt mare amator de bârfelile gazetarilor, dar m-am gândit că aici sunteți oarecum lipsit de noutăți și că ziarele astea v-ar interesa.

Își scotocea sutana:

— Asta-i bună! Le-o fi dus Grațian sus, în camera mea, cu geanta. Stați o clipă; mă duc să le caut...

— Lăsați domnule abate, vin eu după ele.

L-am însoțit până în camera lui; m-a rugat să intru. Și, în timp ce-și peria sutana și se pregătea pentru cină:

— Cunoșteți familia de Saint-Auréal înainte de a veni la Quartfourche? l-am întrebat, după câteva fraze vagi.

— Nu, a răspuns el.

— Nici pe domnul Floche?

— Am trecut brusc de la misionarism la învățământ. Starețul meu fusese în relații amicale cu domnul Floche și m-a desemnat pentru funcțiile pe care le îndeplinesc în prezent: nu, înainte de a veni aici, nu-mi cunoșteam nici elevul, nici rudele lui.

— Așa încât nu știți ce evenimente l-au determinat brusc pe domnul Floche să părăsească Parisul acum cincisprezece ani, în clipa când era gata să intre la Institut?

— Au fost probleme financiare, a mormăit el.

— Cum adică? Domnul și doamna Floche trăiesc aici pe spinarea soților Saint-Auréal?

— Da' de unde, da' de unde, răspunse el impacientat, soții Saint-Auréol sunt cei ruinați, sau aproape ruinați; totuși, domeniul Quartfourche le aparține: soții Floche, care sunt oameni cu stare, locuiesc cu ei ca să-i ajute; ei suportă cheltuielile casei și le îngăduie astfel soților Saint-Auréol să păstreze Quartfourche, care îi va reveni mai târziu lui Cazimir; cred că asta e tot ce poate spera băiatul...

— Nora n-are avere?

— Care noră? Mama lui Cazimir nu e nora, ci chiar fiica soților Saint-Auréol.

— Dar atunci, numele copilului...? Se prefăcu a nu înțelege. Nu-l cheamă Cazimir de Saint-Auréol?

— Ei și? făcu el ironic. Uite ce e: trebuie să presupunem că domnișoara de Saint-Auréol s-a căsătorit cu vreun văr cu același nume.

— Foarte bine! am răspuns, înțelegând pe jumătate, dar șovăind să trag o concluzie.

Terminase de periat sutana; cu un picior pe glaful ferestrei, dădea lovituri puternice cu batista, ca să scuture praful de pe pantofi.

— Și o cunoașteți pe... domnișoara de Saint-Auréol?

— Am văzut-o de două sau trei ori; dar nu vine pe aici decât în fugă.

— Unde locuiește?

S-a ridicat și a azvârlit într-un colț al camerei batista plină de praf.

— Va să zică e un interogatoriu?

Apoi, îndreptându-se spre toaletă:

— Acuș sună pentru cină și n-am să fiu gata!

Era o invitație să-l las singur; buzele lui strâns lipite aveau desigur multe de spus, dar deocamdată n-ar mai fi lăsat să le scape ceva.

V

După patru zile mai eram încă la Quartfourche; mai puțin neliniștit decât în a treia zi, dar mai plictisit. Nu surprinsesem nimic nou, nici în întâmplările zilnice, nici în cuvintele gazdelor mele; începusem să simt că, nemaifiind alimentată, curiozitatea mea trage să moară. Trebuie să mă mulțumesc cu cât am descoperit – m-am gândit, pregătindu-mi din nou plecarea – în jurul meu totul mă împiedică să aflu amănunte; abatele face pe mutul de când și-a dat seama cât de mult mă interesează ceea ce știe; pe măsură ce Cazimir îmi arată mai multă încredere, mă simt tot mai jenat în fața lui; nu mai îndrăznesc să-i pun întrebări și de altfel cunosc acum tot ce ar avea să-mi spună: nimic mai mult decât în ziua în care mi-a arătat portretul.

Ba da, totuși; copilul îmi spusese cu simplitate numele mamei sale. Fără îndoială, era o nebunie să mă exalt astfel din pricina unei poze măgulitoare, probabil veche de mai bine de cincisprezece ani; și chiar dacă Isabela de Saint-Auréol, în timpul șederii mele la Quartfourche, și-ar face una din aceste apariții fugare, pe care acum știam că le obișnuiește, fără îndoială că n-aș putea, n-aș îndrăzni, să mă aflu în drumul ei. Ei și? Gândul meu, plin deodată de ea, scăpase de plictiseală; ultimele zile fugiseră, în goană înaripată, și mă miram că săptămâna se și termina. Nu fusese vorba să stau mai mult la familia Floche, iar lucrarea mea nu-mi mai oferea niciun motiv să zăbovesc; în această ultimă dimineață, străbăteam parcul, pe care toamna îl făcea și mai vast, și mai sonor, chemând pe șoptite, apoi tot mai tare: Isabela!... iar numele acesta, care îmi displicuse la început, căpăta acum, în ochii mei, o eleganță, era pătruns de un farmec misterios... Isabela de Saint-Auréol! Isabela! Vedeam în imaginație rochia ei

albă dispărând la cotul fiecărei alei; prin frunzișul schimbător, fiecare rază amintea privirea ei. Zâmbetul ei melancolic, și cum nu cunoșteam încă dragostea, îmi închipuiam că iubesc și, grozav de fericit că sunt îndrăgostit, mă îmbătăm de satisfacție.

Ce frumos era parcul! Și cu câtă noblețe se pregătea pentru melancolia acestui anotimp de declin. Respiram cu încântare mireasma de mușchi și de frunze veștede. Castanii mari, ruginii, acum pe jumătate desfrunziți, își încovoiau crengile până la pământ: anumiți arbuști purpurii sclipeau prin ploaie: iarba, lângă ei, se colora în verde aprins; peluzele parcului erau presărate cu brândușe; ceva mai jos, în vâlcea, o pajiște era trandafirie și se zărea de la carieră, unde, când stătea ploaia, mă duceam să stau, pe aceeași piatră pe care mă așezasem în prima zi cu Cazimir; unde visătoare, domnișoara de Saint-Auréol se așezase cândva, poate... și mă imaginam stând alături de ea.

Cazimir mă însoțea des, dar preferam să umblu singur. Și aproape în fiecare zi ploaia mă prindea în grădină; ud, intram să mă usuc în fața focului din bucătărie. Nici bucătăreasa, nici Grațian, nu mă simpatizau; avansurile mele repetate nu izbutiseră să le smulgă nici trei cuvinte. Nici câinele nu-mi devenise prieten, cu toate dezmierdările și bunătățile pe care i le ofeream; Terno își petrecea aproape toate orele din zi culcat pe dalele vetrei din bucătărie și când mă apropiam mârâia. Cazimir, pe care îl găseam des șezând pe parapetul vetrei, curățind legume sau citind, îmi dădea atunci o palmă ușoară, mâhnit că Terno nu mă întâmpină cu prietenie. Luând cartea din mâinile copilului, continuam lectura cu glas tare; el rămânea rezemat de mine; simțeam că mă ascultă cu toată ființa.

Dar în dimineața aceea ploaia care m-a apucat a fost atât de bruscă și de violentă, încât nu m-am putut gândi să mă înapoiez la castel; am dat fuga la

cel mai apropiat adăpost; era acel pavilion părăsit pe care l-ați putut zări la celălalt capăt al parcului, lângă poartă; acum era dărăpănat; totuși, prima sală, destul de vastă, mai era încă elegant căptușită cu lambriuri, ca salonul unui pavilion de agrement; dar lemnăria putredă crăpa la cea mai mică atingere.

Când am intrat, împingând ușa prost închisă, câțiva lilieci au dat ocol, apoi s-au repezit afară prin fereastra fără geamuri. Crezusem că ploaia e trecătoare, dar, în timp ce așteptam, cerul se posomorî și mai rău. Iată-mă blocat pentru multă vreme! Era zece și jumătate; dejunul se servea abia la douăsprezece. Voi aștepta până la primul clopot, care se aude cu siguranță de aici, mi-am zis. Aveam la mine cele trebuincioase pentru scris și, întrucât corespondența mea era în întârziere; mi-am propus să-mi dovedesc mie însumi că nu e mai greu să umpli o oră, decât o zi. Dar gândul mă ducea înapoi, la neliniștea mea de dragoste: ah! dac-aș ști că într-o zi ea își va face din nou apariția aici, aș da foc acestor ziduri, cu declarațiile mele pătimașe... Și încet-încet m-a cuprins o mâhnire dureroasă, grea de lacrimi. Stăteam ghemuit într-un colț al încăperii, căci nu găsisem scaun pe care să mă așez, și plângeam ca un copil pierdut.

Desigur, cuvântul „mâhnire” e mult prea slab pentru a exprima acele deznădejdi de nesuportat care m-au chinuit de când mă știu; ele ne cuprind deodată; dispoziția momentului le declanșează; cu o clipă înainte totul îți surâdea și te bucurai de orice; deodată, o sumbră tulburare se ridică din adâncul sufletului și se interpune între dorință și viață; formează un palid ecran, ne desparte de restul lumii a cărei căldură, dragoste, culoare, armonie, nu mai ajung până la noi decât răsfrânte într-o transpunere abstractă; constăți, nu mai ești mișcat, iar efortul deznădăjduit de a sparge ecranul izolant al sufletului ne-ar împinge la toate crimele, la omor sau la sinucidere, la nebunie...

Așa visam ascultând cum șiroiește ploaia. Mai țineam încă în mână briceagul pe care îl deschiseseam ca să-mi ascut creionul, dar foaia din carnet era tot goală; acum, încercam să-i cioplesc numele cu vârful briceagului pe panoul de lângă mine; fără convingere, dar fiindcă știam că îndrăgostiții fără speranță obișnuiau să facă astfel; clipă de clipă, lemnul putred ceda; în locul literei, apărea o gaură; curând, fără să mai simt nicio tragere de inimă, din plictiseală, dintr-o prostescă nevoie de a distruge, am început să dau cu briceagul la întâmplare. Lambriurile pe care le stricam se găseau chiar sub fereastră; rama lambriului, în partea de sus, se desprinsese, așa încât tot panoul putea luneca de jos în sus în miturile laterale; am observat acest lucru atunci când lovitura briceagului l-a săltat, pe neașteptate.

După câteva clipe terminasem de fărâmat lambriul. Odată cu așchiile de lemn căzu pe dușumele un plic; pătat, mucegăit, luase tonul zidului în așa măsură, încât la început nu m-a surprins; nu, nu m-am mirat că-l văd; nu mi s-a părut ceva deosebit faptul că se află acolo, iar apatia mea a fost atât de intensă, încât nici n-am încercat numaidecât să-l deschid. Urât, cenușiu, murdar, s-ar fi zis că e o bucată de moloz, credeți-mă. L-am luat în mână din plictiseală și l-am deschis inconștient. Am scos din el două foi acoperite cu un scris mare, dezordonat, decolorat, pe alocuri aproape șters. Ce căuta acolo scrisoarea aceea? Am privit iscălitura și mi-a venit amețală; în partea de jos a celor două foi era numele Isabellei!

Mă obseda în așa hal... încât o clipă am avut iluzia că-mi scria chiar mie:

„Dragostea mea, iată ultima mea scrisoare... spunea ea. Repede încă aceste câteva cuvinte, căci știu că deseară n-am să-ți mai pot spune nimic; buzele mele, lângă tine, nu vor ști să găsească

decât sărutări. Repede, cât mai pot încă să vorbesc; ascultă:

Ora unsprezece e prea devreme; mai bine la miezul nopții. Știi că mor de nerăbdare și că așteptarea mă istovește, dar ca să mă trezesc pentru tine, trebuie să fie adormită toată casa. Da, la douăsprezece; nu mai devreme. Vino-mi în întâmpinare până la ușa bucătăriei (urmând zidul grădinii de zarzavat, care e în întuneric și apoi mai sunt tufișurile); așteaptă-mă acolo, în fața porții, nu pentru că mi-ar fi frică să traversez singură grădina, dar pentru că geanta în care iau cu mine puțină îmbrăcăminte va fi prea grea și n-o să am putere s-o car mult timp.

Într-adevăr, e mai bine ca trăsura să rămână la capătul stradelei, unde o s-o găsim lesne. Din cauza câinilor fermei, care ar putea să latre și să dea alarma, e mai prudent.

Nu, dragul meu. Știi prea bine, n-a fost chip să ne vedem mai des și să stabilim toate acestea prin viu grai. Știi că trăiesc aici ca o prizonieră și că bătrânii nu mă mai lasă să ies din casă, după cum nu te lasă pe tine să intri în casă. Ah! din ce temniță scap... Da, voi avea grijă să iau niște pantofi de schimb, pe care am să-i încalț de îndată ce vom fi în trăsură, pentru că iarba din partea de jos a grădinii e udă.

Cum mai poți să mă întrebi dacă sunt hotărâtă și pregătită? Dar, dragostea mea, de luni de zile mă pregătesc și sunt gata! De ani de zile trăiesc în așteptarea acestei clipe! Și dacă n-am să regret nimic? Atunci tu n-ai înțeles că nu mai pot să-i sufăr pe toți ai mei, pe toți cei care mă leagă aici? E oare în adevăr blânda și sperioasa Isa cea care vorbește? Dragul meu, iubitul meu. Ce-ai făcut din mine, dragostea mea?

Mă înăbuș aici; visez oricare alt loc care se întredeschide... Sunt însetată...

Era cât pe-acți să uit să-ți spun că n-a fost chip să scot safirele din scrin, pentru că mătușă-mea nu

și-a mai lăsat cheile în camera ei; niciuna din cele pe care le-am încercat nu s-a potrivit la sertar... Nu mă certa; am brățara mamei, lanțul smălțuit și două inele, care, fără îndoială, n-au prea mare valoare, pentru că nu le poartă. Dar cred că lanțul e foarte frumos. Cât despre bani... am să-mi dau toată osteneala: dar totuși n-ar strica să faci rost și tu.

A ta în toate rugăciunile mele. Pe curând, a ta
ISA

Azi, 22 octombrie, ziua când împlinesc douăzeci și doi de ani și ajunul evadării mele”.

Mă gândesc cu groază, ce m-aș face dacă ar trebui să transform în roman această istorisire desfășurată în patru, cinci pagini pe care s-ar cuveni aici să le amplific; reflecții după citirea scrisorii, întrebări, nedumeriri... Într-adevăr, ca după un șoc foarte violent, căzusem într-o stare de semiletargie. Când în sfârșit îmi ajunse la ureche, prin zvâcnirea confuză a sângelui, un sunet de clopot, care se repeta, „e a doua chemare la dejun”, mi-am zis, cum de n-am auzit-o pe prima? Am scos ceasul: douăsprezece! Numaidecât, zbughind-o din pavilion, cu înfocata scrisoare lipită de piept, m-am repezit în capul gol, în ploaie.

Soții Floche începuseră să se neliniștească din pricina mea și, când am ajuns la ei, gâfâind, au zis:

— Dar ești ud! Ud leoarcă, stimată domn!

Apoi au afirmat că nimeni nu se va așeza la masă până nu-mi voi schimba hainele; și, de îndată ce am coborât, grijulii, m-au luat la întrebări; am fost nevoit să povestesc că, reținut în pavilion, am așteptat în zadar potolirea ploii; atunci s-au scuzat că vremea e rea, că aleile sunt într-o stare îngrozitoare, că se trăsese fără îndoială clopotul al doilea mai devreme, iar primul mai puțin tare ca de obicei... Domnișoara Verdure se dusesse după un șal, pe care m-au rugat din suflet să-l pun pe umeri, pentru că mai eram încă transpirat și riscam

să răcesc. Între timp, abatele mă observa fără să sufle o vorbă, cu buzele atât de strânse încât părea că se strâmbă; iar eu eram atât de nervos, încât, sub privirea lui iscoditoare, am simțit că roșesc și mă tulbur ca un copil care a făcut o boroboacă. „Trebuie totuși să-l îmbunez, m-am gândit, pentru că de acum înainte n-am să mai aflu nimic decât numai din gura lui: el singur îmi poate lumina dedesubturile acestei povești tenebroase, spre care mă îndeamnă acum mai puțin curiozitatea, decât dragostea.”

După cafea, țigara pe care i-o ofeream abatelui servea ca pretext pentru discuție; ca să n-o incomodăm pe baroană, ne duceam să fumăm în seră.

— Credeam că nu stai aici decât opt zile, a început el pe un ton ironic.

— Nu ținusem seama de amabilitatea gazdelor mele.

— Atunci, documentele domnului Floche...?

— Le-am asimilat... Dar am găsit alte lucruri interesante.

Așteptam o întrebare; n-a venit.

— Sunt sigur că știți în amănunt taina acestui castel, am reluat, nerăbdător.

A descins ochii mari, și-a încrețit fruntea, a arborat un aer de candoare prostească.

— De ce doamna sau domnișoara de Saint-Auréol, mama elevului dumneavoastră, nu-i aici, lângă noi, ca să-și împartă atențiile între fiul ei infirm și părinții ei bătrâni?

Ca să facă mai bine pe miratul, și-a azvârlit țigara și și-a deschis mâinile în chip de paranteze de ambele părți ale feței.

— Fără îndoială că ocupațiile ei o rețin aiurea... a bâiguit el. Dar ce rost are această întrebare ocolită?

— Doriți una mai precisă? Ce a făcut doamna sau domnișoara de Saint-Auréol, mama elevului dumneavoastră, într-o anumită noapte de 22

octombrie, în care iubitul ei trebuia să vină ca s-o răpească?

Și-a proptit pumnii în șolduri:

— Ia te uită! Ia te uită! Domnule romancier... (Din vanitate, din slăbiciune, mă lăsasem târât în zilele precedente spre acest gen de confidențe, care n-ar fi trebuit să inspire decât o profundă simpatie; dar de când îmi cunoștea pretențiile, se amuza pe socoteala mea într-un mod care începuse să-mi devină insuportabil.) N-ați luat-o cam repede?... Și pot să vă întreb la rândul meu cum de sunteți atât de bine informat?

— Pentru că scrisoarea pe care Isabela de Saint-Auréol i-a scris-o iubitului ei în aceea zi, n-a primit-o el; eu am primit-o.

Hotărât, nu eram o cantitate neglijabilă; abatele, în clipa aceea, a zărit o mică pată pe mâneca sutanei și a început s-o zgârie cu vârful unghiei; își studia o atitudine.

— Admir un lucru... că de îndată ce se crede cineva născut romancier, își arogă numaidecât toate drepturile. Un altul s-ar gândi de două ori înainte de a lua cunoștință de o scrisoare care nu-i este adresată.

— Sau, mai degrabă, domnule abate, că n-ar lua cunoștință deloc de acea scrisoare.

M-am uitat țintă la el; dar continua să-și zgârie sutana cu ochii lăsați în jos.

— Totuși, nu-mi închipui că vi s-a dat s-o citiți.

— Această scrisoare mi-a căzut în mâini din întâmplare; plicul, vechi, murdar, pe jumătate rupt, nu avea nicio urmă de adresă; când l-am deschis, am văzut o scrisoare a domnișoarei de Saint-Auréol; dar adresată cui?... Hai, domnule abate, ajutați-mă; cine era, acum paisprezece ani, amantul domnișoarei de Saint-Auréol?

Abatele se sculase în picioare; a început să se plimbe încolo și înapoi, cu pași mărunți, cu capul plecat, cu mâinile încrucișate la spate; trecând din

nou în spatele scaunului meu, s-a oprit; și deodată i-am simțit mâinile căzându-mi pe umeri:

— Arătați-mi scrisoarea.

— Veți vorbi?

Am simțit cum de nerăbdare îi tremură strânsoarea.

— A! fără condiții, vă rog! Arătați-mi scrisoarea... pur și simplu.

— Să mă duc s-o aduc, am spus, încercând să mă degajez.

— O aveți aici, în buzunar.

Ochii lui erau îndreptați spre locul just, ca și cum vesta mea ar fi fost transparentă; doar n-avea totuși să mă caute...

Mă aflu într-o poziție foarte proastă pentru apărare, și încă împotriva unui vlăjgan mai puternic decât mine; apoi, cum l-aș fi făcut după aceea să vorbească? M-am întors și i-am văzut fața, aproape lipită de a mea; o față buhăită, congestionată, pe care se desenaseră brusc două vine groase pe frunte și niște pungi urâte sub ochi. Atunci, silindu-mă să râd, de teamă să stric totul:

— Nu, zău, domnule abate, mărturișiți că și dumneavoastră știți ce-nseamnă curiozitatea!

Mi-a dat drumul; m-am sculat cât ai clipi și m-am făcut că ies.

— Dacă n-ați fi folosit aceste metode tâlhărești, până acum v-aș fi arătat-o; apoi, luându-l de braț: dar să ne apropiem de salon, ca să pot striga după ajutor.

Printr-un mare efort de voință păstram un ton glumeț, dar inima îmi bătea cu putere.

— Uite: citiți-o în fața mea, i-am spus, scoțând scrisoarea din buzunar. Vreau să aflu cu ce ochi citește un abate o scrisoare de dragoste.

Dar, din nou stăpân pe el însuși, n-a lăsat să i se vadă emoția decât printr-o imperceptibilă zvâcnire a unui mic mușchi al feței. A citit; apoi a mirosit hârtia, a respirat zgomotos încruntându-și tare sprâncenele, încât părea că ochii îi sunt indignați

de lăcomia nasului; apoi, împăturind hârtia și dându-mi-o înapoi, mi-a spus, pe un ton cam solemn:

— Chiar în acea zi de 22 octombrie a murit viconte Blaise de Gonfreville, victimă a unui accident de vânătoare.

— Mă faceți să tremur! (Imaginația mea a construit numaidecât o dramă înspăimântătoare.) Aflați că am găsit această scrisoare după un lambriu din pavilionul în care cu siguranță urma să vină s-o ia.

Abatele m-a informat atunci că fiul cel mai mare al soților Gonfreville, a căror proprietate se învecina cu cea a familiei Saint-Auréol, fusese găsit mort lângă o barieră pe care se pare că se pregătea s-o sară, când o mișcare greșită i-a descărcat arma. Totuși, în țeava puștii nu se găsea niciun cartuș. Nimeni n-a putut da vreo informație; tânărul ieșise singur și nu fusese văzut de nimeni; dar, a doua zi, un câine de la Quartfourche a fost surprins lângă pavilion, lingând o băltoacă de sânge.

— Nu venisem încă la Quartfourche, a continuat el, dar, după informațiile pe care am reușit să le strâng, mi se pare probabil ca omorul să fi fost săvârșit de către Grațian, care fără îndoială aflase de relațiile stăpânei sale cu viconte, și poate că descoperise planul ei de a fugi (plan de care nici eu nu aveam habar, până n-am citit această scrisoare); e un vechi servitor neclintit la datorie, chiar necioplit, care, pentru a apăra bunurile stăpânilor săi, crede că nu trebuie să pregete, orice s-ar întâmpla.

— Cum de n-a fost arestat?

— Nimeni n-avea interes să-l urmărească, iar cele două familii, Gonfreville și Saint-Auréol, se temeau la fel de scandalul ce s-ar fi putut isca în legătură cu această afacere urâtă; pentru că, peste câteva luni, domnișoara de Saint-Auréol dădu naștere unui copil nenorocit. Infirmitatea lui

Cazimir e pusă pe seama măsurilor luate de mama lui pentru a-și ascunde sarcina; dar Dumnezeu ne învață că adeseori copiii ispășesc greșelile părinților. Vino cu mine până la pavilion; sunt curios să văd locul unde ai găsit scrisoarea.

Cerul se înseninase; am pornit împreună.

Totul a mers strună la ducere; abatele mă luase de braț; mergeam amândoi cu același pas și vorbeam fără să ne contrazicem. Dar la înapoiere s-a stricat totul. Fără îndoială, mai eram încă, și unul și celălalt, destul de exaltați din pricina ciudățeniei aventurii; dar fiecare cu totul în alt fel; eu, dezarmat repede de amabilitatea plăcută cu care mă informase în cele din urmă abatele, începusem să-i uit sutana, să-mi pierd atitudinea rezervată, și-i vorbeam în voie ca unui bărbat... Cred că gâlceava a început în felul următor:

— Cine ne va povesti, am spus, ce a făcut domnișoara de Saint-Auréol în noaptea aceea? Fără îndoială, n-a aflat de moartea vicontelui decât a doua zi. L-a așteptat în grădină? Și până când? Ce-o fi gândit văzând că nu mai vine?

Abatele tăcea, complet insensibil la lirismul meu psihologic; am reluat:

— Închipuiți-vă această fată gingașă, cu inima grea de dragoste și de neliniște, cu creierul încins: Isabela cea pasionată...

— Isabela cea dezmățată, a șoptit abatele.

Am continuat ca și cum n-aș fi auzit, dar am și început să-mi iau avânt pentru a riposta interjecției următoare:

— Gândiți-vă de câtă speranță și deznădejde a fost nevoie, de...

— De ce să ne gândim la toate acestea? m-a întrerupt, sec. N-avem nevoie să cunoaștem din evenimente mai mult decât ceea ce ne poate lămuri.

— Dar după cum le cunoaștem mai mult sau mai puțin, ele ne lămuresc în mod diferit...

— Ce vrei să spui?

— Că o cunoaștere superficială a evenimentelor nu concordă întotdeauna, nici măcar adesea, cu acea cunoaștere profundă de care putem avea parte ulterior și că învățătura pe care o putem trage nu e aceeași; că e bine să cercetăm înainte de a formula o concluzie...

— Tinere, bagă de seamă că pornirea spre cercetare și spre curiozitate critică e larva pornirii spre răzvrătire. Marele om pe care l-ai luat de model ar fi trebuit să te prevină că...

— Vreți să spuneți: cel care o subiectul tezei mele?...

— Ce chițibușar ești! Cu un asemenea spirit...

— Dar, în sfârșit domnule abate, aș ține mult să știu dacă nu cumva aceeași curiozitate v-a făcut să mă însoțiți, la ora asta, și v-a făcut să vă aplecați, acum câteva clipe, asupra acelui lambriu crăpat, și v-a îndemnat încet-încet să aflați despre această poveste tot ceea ce mi-ați istorisit...

Călca din ce în ce mai sacadat, vorbea mai laconic; izbea nervos cu bastonul în pământ.

— Fără să caut, ca dumneata, explicații la explicații, odată ce am cunoscut faptul, mă opresc. Evenimentele jalnice pe care ți le-am povestit mi-ar dezvălui, dacă ar mai fi nevoie, groaza de păcatul trupului; ele condamnă divorțul și tot ceea ce a născocit omul ca să încerce să acopere consecințele greșelilor sale. Și atâta ajunge, nu?

— Ba nu-mi ajunge. Faptul nu înseamnă pentru mine nimic, atâta timp cât nu-i pătrund cauza. Să cunosc viața tainică a Isabelei de Saint-Auréol, să știu pe ce căi parfumate, patetice, tenebroase...

— Tinere, fii atent! Începi să te îndrăgostești de ea!...

— A! Mă așteptam la asta! Pentru că mie aparența nu mi-e de ajuns, nu mă mulțumesc cu vorbe, nici cu gesturi... Sunteți sigur că n-o judecați greșit pe femeia aceasta?

— O stricată!

Indignarea îmi înfierbânta fruntea; n-o mai stăpâneam decât cu foarte mare greutate.

— Domnule abate, asemenea cuvinte în gura dumneavoastră mă miră. Mi se pare că Domnul ne învață mai mult să iertăm decât să pedepsim.

— De la toleranță la complicitate nu e decât un pas.

— El, cel puțin, n-ar fi osândit-o, ca dumneavoastră.

— În primul rând, n-ai de unde să știi asta. Apoi, cel care e fără de păcat își poate permite pentru păcatul altuia mai multă îngăduință decât cel care... Vreau să spun că noi, păcătoșii, nu trebuie să căutăm mai mult sau mai puțin să justificăm păcatul, ci să-i întoarcem pur și simplu spatele, cu groază.

— După ce l-ați mirosit bine, cum ați făcut dumneavoastră cu scrisoarea.

— Ești un obraznic.

Și, părăsind brusc aleea, a plecat cu pași grăbiți pe o scurtătură, aruncând încă, în genul părților, fraze mușcătoare, din care nu deslușeam decât cuvintele: învățământul modern... sorbonard... socinian^{J21}....!

Când ne-am reîntâlnit la cină, avea același aer încruntat, dar după-masă a venit către mine zâmbind și mi-a întins o mână, pe care, tot zâmbind, am strâns-o.

Seara mi s-a părut mai posomorâtă decât de obicei. Baronul scâncea încetișor lângă foc; domnul Floche și abatele își mutau piesele fără să sufle o vorbă. Cu coada ochiului îl vedeam pe Cazimir: își ținea capul între mâini și-i picura saliva pe carte, din când în când și-o ștergea cu batista. N-am acordat partidei de besigă decât atâta atenție câtă trebuia ca să n-o fac, în mod prea infam, pe partenera mea să piardă; doamna Floche a băgat de seamă și s-a neliniștit văzându-mă

plictisit; făcea eforturi serioase să mai învioreze partida.

— Hai, Olimpio! E rândul dumitale. Dormi?

Îmi dădeam seama că gazdele mele începuseră să simtă că se apropie nu somnul, ci întunecata înțepenire a morții; și chiar pe mine, mă apăsa o anxietate, un fel de groază. O, primăvară! O, vânturi din larg, miresme voluptoase, cântări aerate, nu veți mai pătrunde niciodată până aici! îmi ziceam; și mă gândeam la tine, Isabela. Din ce mormânt ai știut să evadezi? Spre care viață? Acolo, în lumina calmă a lămpii, mi te închipuiam cum îți lași, pe degetele gingașe, să-ți cadă fruntea pală; o buclă de păr negru îți atinge, îți dezmiardă încheietura mâinii. Cât de departe privesc ochii tăi! Acest suspin, pe care ei nu-l aud, povestește tânguirea cărei neliniști fără nume a cărnii și a sufletului tău? Și fără să-mi dau seama am lăsat să-mi scape un puternic suspin, frate bun cu căscatul și cu sughițul de plâns, încât doamna de Saint-Auréal, aruncându-și ultimul atu pe masă, a exclamat:

— Cred că domnului Lacase îi e foarte somn.

Biata femeie!

În noaptea aceea am avut un vis absurd; un vis care n-a fost la început decât continuarea realității.

Seara nu se terminase; eram încă în salon, lângă gazdele mele, dar se mai adăuga o întreagă societate care sporea neîncetat, cu toate că nu vedeam venind persoane noi; l-am recunoscut pe Cazimir stând la masă, în fața unui joc de pasiențe, spre care se aplecau trei sau patru persoane. Toți vorbeau pe șoptite, așa încât nu deslușeam nicio frază, dar înțelegeam că fiecare îi semnala vecinului său ceva extraordinar, de care vecinul, la rândul lui, se mira; atenția era îndreptată spre un punct, lângă Cazimir, unde deodată am recunoscut-o stând la masă (cum de n-o zărisem mai devreme?), pe Isabela de Saint-Auréal. Numai

ea, printre atâtea costume de culoare închisă, era îmbrăcată în alb. La început mi s-a părut fermecătoare, destul de asemănătoare cu imaginea de pe medalion; dar după o clipă am fost frapat de imobilitatea trăsăturilor ei, de fixitatea privirii, și am înțeles deodată ce se șoptea la ureche: asta nu era adevărata Isabela, ci o păpușă după chipul ei, care era pusă în locul ei când cea adevărată lipsea. Păpușa asta acum, îmi părea îngrozitoare; eram jenat până la anxietate de aerul ei de pretențioasă stupiditate; s-ar fi zis că e nemișcată, dar în timp ce o priveam ținută, o vedeam cum se înclina încet într-o parte, se înclina... era gata să se răstoarne, când domnișoara Olimpia, repezindu-se din celălalt capăt al salonului, s-a aplecat până la pământ, a ridicat husa fotoliului și a întors nu știu ce mecanism care scotea un scârțâit bizar și a îndreptat poziția manechinului, comunicând brațelor lui o gesticulație grotescă de automat. Apoi fiecare se sculă căci sunase ora stingerii; falsa Isabela avea să rămână singură; la plecare, fiecare a salutat-o turcește, afară de baron care s-a apropiat în mod ireverențios, i-a apucat cu toată mâna peruca și i-a aplicat pe creștet două sărutări sonore, făcând haz. De îndată ce lumea a ieșit din salon – și văzusem ieșind o groază de oameni – de cum s-a făcut întuneric, am văzut, da, în întuneric, am văzut păpușa pândind, fremătând, prinzând viață. S-a ridicat încet în picioare și era domnișoara de Saint-Auréol în persoană; a alunecat spre mine fără zgomot; deodată i-am simțit în jurul gâtului brațele călduțe și m-am trezit în umezeala râsuflării ei, în clipa când îmi spunea:

— Pentru ceilalți fac pe absenta, dar pentru tine sunt aici.

Nu sunt nici superstițios, nici fricos; dacă am aprins lumânarea, am aprins-o ca să alung din ochii mei și din creierul meu această imagine obsedantă; a mers greu. Fără voie, trăgeam cu

urechea la orice zgomot. Dacă era totuși acolo!? În zadar mi-am dat osteneala să citesc; n-am putut să fiu atent la nimic altceva; am adormit spre ziuă, cu gândul la ea.

VI

Astfel, curiozitatea mea amoroasă era mereu biciuită. Totuși, nu mai puteam amâna prea mult o plecare pe care o și anunțasem din nou gazdelor mele; ziua aceea era ultima pe care urma s-o petrec ia Quartfourche. În ziua aceea...

Suntem la dejun. E așteptată corespondența pe care Delfina, nevasta lui Grațian, o primește de la factor și ne-o aduce de obicei cu puțin înainte de desert. Doamnei Floche i-o dă, cum v-am spus; apoi, doamna Floche împarte scrisorile și-i întinde *Le Journal des Débats* domnului Floche, care dispare în dosul ziarului până ce ne sculăm de la masă. În ziua aceea, un plic mov, prins pe jumătate în banderola ziarului, scapă din pachet și zboară pe masă lângă farfuria doamnei Floche: am tocmai timpul să recunosc scrisul mare și dezordonat care, în ajun, îmi dăduse bătăi de inimă; se pare că și doamna Floche l-a recunoscut; face un gest grăbit pentru a acoperi plicul cu farfuria; farfuria se ciocnește de un pahar, care se sparge și împrăștie vinul pe fața de masă; toate acestea provoacă mare tărăboi și buna doamnă Floche profită de zăpăceala generală pentru a subtiliza plicul în mitenă^[8].

— Am vrut să strivesc un păianjen; zise ea, cu stângăcie, ca un copil care se scuză. (Ea numește păianjeni și gândacii și miriapozii care ies uneori din coșul cu fructe.)

— Și pun rămașag că nu l-ai nimerit, zise doamna de Saint-Auréol pe un ton acru, sculându-se și aruncându-și șervetul pe masă, neîmpăturit. Vino în salon după mine, surioară. Domnii au să mă scuze; m-a apucat durerea de stomac.

Masa se încheie în tăcere. Domnul Floche n-a văzut nimic, domnul de Saint-Auréol n-a înțeles nimic; domnișoara Verduce și abatele își țin ochii

ațintiți în farfurie; dacă micul Cazimir nu și-ar sufla nasul, cred că l-am vedea cum plânge.

Vremea e călduță. Ni s-a servit cafeaua pe mica terasă care formează peronul salonului. Sunt singurul care beau cafea, cu domnișoara Verdure și cu abatele; din salonul în care s-au închis cele două cucoane, ajung până la noi crâmpoie de voci; apoi nimic. Cucoanele s-au dus sus.

Atunci, dacă nu mă înșală memoria a plesnit capsula fagului cu frunze de pătrunjel.

Domnișoara Verdure și abatele se aflau pe picior de război. Încăierările lor nu erau prea serioase și pe abate îl distrau; dar nimic n-o enerva pe domnișoara Verdure mai mult ca tonul ironic pe care acesta îl adopta în astfel de ocazii; era fără apărare, iar abatele trăgea în plin. Nu trecea aproape nicio zi fără să izbucnească între ei vreuna din acele hărțuiri pe care abatele le numea „capsule”. Pretindea că bătrâna domnișoară avea nevoie de ele, pentru sănătate; o făcea să-și iasă din fire, așa cum duci un câine la plimbare. Poate că n-o făcea din răutate, dar cu siguranță din malițiozitate și se arăta destul de provocator. Cearta îi preocupa pe amândoi și le condimenta întreaga zi.

Micul incident de la desert ne lăsase nervoși. Căutam o diversivune și, în timp ce abatele umplea ceștile, mâna mea a atins în buzunarul hainei un pachet de frunze, crenguța unul copac ciudat care creștea lângă poarta de intrare și pe care o culesesem în aceeași dimineață ca s-o întreb pe domnișoara Verdure cum se numește; nu pentru că aș fi cine știe ce curios să știu, dar ea se simțea măgulită când făceai apel la știința ei. Căci se ocupa de botanică. În anumite zile pleca să strângă plante, ducând în bandulieră, pe umerii ei voinici, o cutie verde care îi dădea înfățișarea unei cantiniere; își petrecea între ierbar și „lupa montată” timpul pe care i-l lăsa liber treburile

casnice... Așa încât domnișoara Olimpia a luat crenguța și fără să șovăie a declarat:

— Asta este fag cu frunze de pătrunjel.

— Curioasă denumire! m-am încumetat să spun.

— Frunzele astea lanceolate n-au totuși nicio legătură cu cele ale...

Abatele zâmbea cu aerul omului care știe mai bine.

— Așa se numește la Quartfourche *fagus persicifolia*. A spus el, într-o doară.

Domnișoara Verdure a tresărit:

— Nu vă știam atât de tare în botanică.

— Nu; dar înțeleg puțin latinește. Apoi, înclinat, către mine: Cucoanele sunt victimele unui involuntar joc de cuvinte. *Persicus*, dragă domnișoară, *persicus* înseamnă piersic, un pătrunjel. *Fagus persicifolia*, ale cărui frunze le-a remarcat domnul Lacase, numindu-le foarte just lanceolate, este un „fag cu frunze de piersic”.

Domnișoara Olimpia se învinețise; calmul aparent al abatelui o scosese din sărite.

— Adevăratul botanist nu se ocupă de anomalii și de monstruoziități, a găsit ea de spus, fără să întoarcă nicio privire către abate; apoi, golindu-și ceașca dintr-o sorbitură, a plecat ca vântul.

Abatele își supsese buzele, dintre care ieșeau mici zgomote înfundate. Abia îmi puteam ține râsul.

— Sunteți răutăcios, domnule abate?

— Da’ de unde! Da’ de unde... Această simpatică domnișoară care nu face destulă mișcare, are nevoie să i se biciuiască sângele. E foarte combativă, crede-mă; când o las trei zile fără s-o înțep, vine ea să mă ațâțe. La Quartfourche nu prea avem distracții...

Și atunci amândoi, fără să vorbim, am început să ne gândim la scrisoarea sosită la dejun.

— Ați recunoscut scrisul? am îndrăznit în cele din urmă să-l întreb.

A dat din umeri:

— Ceva mai devreme sau ceva mai târziu, asta e scrisoarea care vine la Quartfourche de două ori pe an, după ce se plătesc arenzile; scrisoarea prin care o anunță pe doamna Floche că vine.

— Are să vină? am exclamat.

— Liniștește-te! Liniștește-te! N-ai s-o vezi.

— De ce n-aș putea-o vedea?

— Pentru că vine în toiul nopții și pleacă aproape numaidecât, pentru că fuge de priviri și... ferește-te de Grațian.

Privirea lui mă sfredelea; nu m-am clintit. A reluat pe un ton iritat:

— N-ai să ții deloc seama de ceea ce-ți spun; îți citesc pe frunte; dar te-am prevenit. Mă rog! Fă cum vrei; mâine dimineață ai să-mi dai de veste.

S-a sculat și m-a lăsat singur, fără să-mi pot da seama dacă încerca să-mi înfrâneze curiozitatea sau dacă nu cumva se amuza, dimpotrivă, să mi-o stârneasă.

Până seara mintea mea, a cărei dezordine renunț s-o mai descriu, n-a fost preocupată decât de așteptare. Puteam s-o iubesc într-adevăr pe Isabela? Nu, fără îndoială că nu, dar, frământat până în fundul sufletului de o excitație atât de violentă, cum era să nu mă înșel? După intensitatea curiozității, recunoșteam fiorul pasiunii, elanul, nerăbdarea dragostei. Ultimele cuvinte ale abatelui nu serviseră decât ca să mă stimuleze și mai mult; ce putea face Grațian împotriva mea? Aș fi fost în stare să trec prin desigur de spini și prin foc.

Desigur, se pregătea ceva neobișnuit. În seara aceea, nimeni n-a propus nicio partidă de cărți. Numaidecât după cină, doamna de Saint-Auréal a început să se plângă de ceea ce ea numea „gastrită” și s-a retras fără multe fasoane, în timp ce domnișoara Verduze îi prepara o infuzie. Peste câteva clipe, doamna Floche l-a trimis pe Cazimir la culcare; apoi, după ce copilul a plecat, a spus:

— Cred că domnul Lacase are mare poftă să facă la fel; face impresia că pică de somn.

Și, întrucât n-am răspuns destul de prompt la invitație:

— A! cred că niciunul dintre noi n-are să mai stea mult...

Domnișoara Verdure s-a sculat ca să aprindă lumânările, abatele și cu mine ne-am dus după ea; am văzut-o pe doamna Floche cum se apleacă peste umărul soțului ei care moțăia lângă foc, în fotoliu; domnul Floche s-a sculat numaidecât, apoi l-a luat de braț pe baron care s-a lăsat dus ca și cum ar fi priceput ce voia să-l facă să înțeleagă. Pe palierul primului etaj, unde fiecare, cu câte un sfeșnic în mână, se retrăgea spre camera lui, abatele mi-a spus cu un zâmbet dubios:

— Noapte bună! Și somn ușor...

Am închis ușa camerei mele; apoi am așteptat. Era abia nouă. Am auzit-o pe doamna Floche urcând, apoi pe domnișoara Verdure. Pe palier, între doamna Floche și doamna de Saint-Auréol care ieșise din nou din camera ei, a avut loc o altercație destul de aprinsă, dar prea departe de mine ca să pot desluși cuvintele; urmă un zgomot de uși trântite; apoi nimic.

M-am întins pe pat ca să cuget mai bine. Mă gândeam la ironica urare de „somn ușor” cu care își însoțise abatele ultima strângere de mână; aș fi vrut să știu dacă el se pregătea să doarmă, sau dacă avea să dea frâu liber acelei curiozități pe care, în fața mea, susținea că n-o are... Dar el dormea în altă aripă a castelului, simetrică celei în care locuiam eu, și niciun motiv plauzibil nu mă chema într-acolo. Totuși, care din noi doi s-ar fi simțit mai vinovat, dacă ne-am fi surprins unul pe altul pe culoar? Tot meditănd așa, mi s-a întâmplat ceva de necrezut, absurd, uluitor: am adormit.

Da, mai puțin surescitat, fără îndoială, decât istovit de așteptare și obosit de noaptea proastă din ajun, am adormit profund.

Sfârșitul luminării care era pe sfârșite m-a trezit; sau, o vibrație surdă a planșeului vag percepută în somn; cu siguranță, cineva trecuse pe culoar. M-am ridicat în capul oaselor. În clipa aceea mi s-a stins lumânarea; am rămas în întuneric, absolut năuc. Ca să-mi fac lumină, nu mai aveam decât câteva chibrituri; am aprins unul ca să mă uit la ceas, era aproape unsprezece și jumătate; am ciulit urechile. Liniște deplină. Am ajuns la ușă bâjbâind și am deschis-o.

Nu, inima nu-mi bătea; îmi simțeam trupul sprinten, imponderabil; cugetul calm, subtil, hotărât.

La celălalt capăt al culoarului, o fereastră mare răspândea până la mine o lumină care nu semăna cu aceea a nopților liniștite, ci era inegală, tremurândă și din când în când întreruptă, pentru că cerul era încărcat și, prin fața lunii vântul împingea nori groși. Mă descălțasem; înaintam fără zgomot... N-aveam nevoie să văd mai bine decât vedeam, ca să ajung la postul de observație pe care mi-l pregătisem; era, lângă camera doamnei Floche, unde avea loc probabil întrevederea, o odăiță nelocuită, ocupată inițial de domnul Floche (acum el prefera vecinătatea cărților, celei a nevastă-si); ușa dintre ele, al cărei zăvor îl trăsesem cu grijă ca să mă pun la adăpost de vreo surpriză, se lăsase puținel, așa încât observai imediat că prin crăpătura de sus a tocului puteam să-mi strecor privirea; ca să ajung acolo, trebuia să mă cațăr pe o comodă pe care o împinsesem lângă ușă.

Acum, prin crăpătură trecea un pic de lumină care, reflectată de tavanul alb, îmi permitea să mă orientez. Am regăsit toate așa cum le lăsasem în timpul zilei. M-am suit pe comodă, mi-am aruncat privirea în camera de alături...

Isabela de Saint-Auréol era acolo.

Se afla în fața mea, la câțiva pași... Se așezase pe unul din acele dizgrațioase scaune scunde fără spătar, numite – cred – „pufuri”, a căror prezență în această cameră de modă veche și pe care nu-mi amintesc să le fi văzut când intrasem cu florile, m-a mirat. Doamna Floche se ghemuise într-un fotoliu mare, tapițat; o lampă așezată pe o măsuță de lângă fotoliu le lumina discret pe amândouă. Isabela era cu spatele la mine; se înclina înainte, era aproape culcată pe genunchii bătrânei sale mătuși, așa încât la început nu i-am văzut fața; curând după aceea a ridicat capul. Mă așteptam s-o găsesc mai îmbătrânită; totuși, abia recunoșteam în ea pe fata din medalion; nu mai puțin frumoasă, fără îndoială, dar de o frumusețe foarte diferită, mai pământească și parcă umanizată; candoarea îngerească din miniatură cedase locul unei moliciuni pătimășe, iar o expresie de dezgust îi încrețea colțul gurii pe care pictorul o desenase întredeschisă. O mantie confortabilă de călătorie, un fel de impermeabil, făcut, pare-se, dintr-un material foarte comun, o acoperea, dar ridicat într-o parte, lăsa să se vadă o fustă neagră de tafta lucioasă, pe care mâna fără mănușă, lăsată să atârne și în care Isabela ținea o batistă mototolită, părea extraordinar de albă și de fragilă. Pe cap avea o pălărie mică de fetru și de pene moarate, cu bride de tafta; o buclă de păr foarte negru trecea peste bridă și când Isabela înclina capul, revenea în față și-i ascundea tâmpla. S-ar fi zis că e în doliu, dacă n-ar fi avut în jurul gâtului o panglicii verde închis. Nici doamna Floche, nici ea, nu spuneau nimic; dar cu mâna dreaptă, Isabela mângâia brațul, mâna doamnei Floche, și o atrăgea spre ea, apoi o acoperea cu sărutări.

Acum dădea din cap, iar buclele îi fluturau de la stânga la dreapta; apoi, ca și cum și-ar fi continuat o frază spuse:

— Tot ce se poate; am încercat într-adevăr tot ce se poate; îți jur că...

— Nu jura, sărmana mea copilă; te cred și fără să te juri, a întrerupt-o biata bătrână punându-i mâna pe frunte.

Amândouă vorbeau foarte încet, ca și cum s-ar fi temut să nu fie auzite.

Doamna Floche se îndreptă din șale, o împinse ușurel pe nepoată și, rezemându-se pe cele două brațe ale fotoliului, se sculă în picioare. Domnișoara de Saint-Auréol se sculă și ea și, pe când mătușa ei se ducea spre biroul din care Cazimir scosese, cu două zile în urmă, medalionul, făcu câțiva pași în aceeași direcție, se opri în fața unei console care susținea o oglindă mare și, în timp ce bătrâna scotocea într-un sertar, zărind strălucirea panglicii verde închis pe care o purta la gât, o desprinse cu iuțeală, apoi o înfășură pe deget... Înainte ca doamna Floche să se întoarcă, panglica de culoare aprinsă dispăruse, iar Isabela luase o atitudine meditativă, cu mâinile lăsate în jos și încrucișate în față, cu privirea pierdută.

Biata bătrână ținea încă într-o mână legătura cu chei, iar în cealaltă pachetul subțirel de hârtii pe care le scosese din sertar; era gata să se așeze la loc în fotoliu, când ușa, opusă celei la care stăteam eu postat, se dete brusc de perete, și cât pe-acți să tip de stupoare. Baroana apăruse în golul ușii, sclifosită, decoltată, fardată, în mare ținută de gală și pe cap cu un fel de mătură uriașă din pene de marabu. Agita cât putea un sfeșnic mare cu șase brațe, cu toate lumânările aprinse care o scăldau într-o lumină tremurândă și împrăștiau lacrimi de ceară pe pardoseală. La capătul puterilor, probabil, se grăbi să pună sfeșnicul pe consolă, în fața oglinzii, apoi, reluându-și din patru salturi mici poziția din golul ușii, înainta din nou, cu pași ritmați, solemnă, întinzând cât putea de departe înaintea ei mâna încărcată cu inele enorme. În mijlocul camerei se opri, se întoarse către fiică-sa, cu mâna tot întinsă, și, cu o voce pițigăiată care putea să străpungă pereții roști:

— Piei din ochii mei, fiică nrecunoscătoare! N-am să mă mai las înduioșată de lacrimile tale, iar rugămințile tale au pierdut pentru totdeauna drumul către inima mea.

Toate acestea le declamase, le țipase, în același falset fără nuanțe. Isabela, totuși, se aruncase la picioarele maică-si căreia îi apucase fusta și i-o trăgea, dând la iveală doi conduri mici și ridicoli de satin alb, în timp ce cu fruntea izbea pardoseala, acoperită în acel loc de un covor. Doamna de Saint-Auréal nu-și aplecă ochii nicio clipă, continuând să arunce drept înaintea ei priviri tăioase și înghețate ca și vocea ei, și urmă:

— Nu ți-a fost de ajuns că ai adus în căminul părinților tăi mizeria; mai ai de gând să-ți continui...

Aici, brusc, vocea o părăsi; atunci, întorcându-se către doamna Floche, care se făcuse mică de tot și care tremura în fotoliu:

— Cât despre tine, dragă soră, dacă mai ai slăbiciunea să... Apoi, corectându-se: Dacă mai ai slăbiciunea vinovată să te lași înduplecată de aceste rugăminți, și să-i dai fie o sărutare, fie un ajutor bănesc, de bine ce-ți sunt soră mai mare, te părăsesc, îi închin Domnului penanții și să nu te mai văd în viața mea!

Stăteam ca la un spectacol. Dar întrucât ele nu știau că sunt văzute, pentru cine jucau teatru aceste două marionete? Atitudinile și gesturile fiicei mi se păreau la fel de exagerate, la fel de false ca și cele ale mamei... Aceasta era cu fața la mine, așa încât o vedeam din spate pe Isabela, care, prosternată, păstra poza Esterei care imploră; deodată, i-am zărit picioarele: erau încălțate în tafta vânătă, după cât mi se păru și după cât mai puteai să-ți dai seama sub stratul de noroi de pe ghete; mai sus, un ciorap alb, pe care volanul fustei, ridicându-se ud, plin cu noroi, lăsase o dâră murdară... Și deodată, mai tare decât declamația bătrânei, am simțit tot ceea ce aceste biete lucruri dezvăluiau: aventuri,

mizerie. M-a înecat un sughiț de plâns; și m-am hotărât ca atunci când Isa va ieși din casă, s-o urmăresc prin grădină.

Între timp, doamna de Saint-Auréol făcuse trei pași spre fotoliul doamnei Floche:

— Hai! Dă-mi bancnotele! Crezi că nu văd hârtia mototolită sub mânășă? Mă crezi oarbă? Sau nebună? Dă-mi banii, n-auzi? Și cu un gest melodramatic, apropiind de flacăra uneia din lumânări bancnotele, pe care le acaparase: Mai bine ard totul – bineînțeles că nu făcea nimic – decât să-i dau un gologan.

Își strecură bancnotele în buzunar și își reluă declamația:

— Fiică ingrată! Fiică denaturată! Drumul pe care l-au luat brățările și colierele mele, vei ști să-l arăți și inelelor!

Spunând aceasta, cu un gest dibaci al mâinii sale întinse, lăsă să cadă pe covor două sau trei inele. Cum se repede un dulău flămând la un os, așa le înhață Isabela.

— Acum pleacă! Nu mai avem nimic să ne spunem și nu te mai recunosc.

Apoi, luând de pe noptieră un stingător, acoperi rând pe rând fiecare lumânare din sfeșnic și plecă.

Odaia păru acum întunecată. Isabela se ridicase de pe jos; își netezea tâmplele, își dădea spre spate bucele răsfirate și-și potrivea pălăria. Dintr-o zmicitură își ridică la loc mantia, care îi lunecase nițeluș de pe umeri și se aplecă spre doamna Floche ca să-și ia rămas bun. Mi s-a părut că biata femeie încerca să-i vorbească, dar cu un glas atât de slab, încât n-am putut desluși nimic. Isabela, fără să spună o vorbă, își lipi buzele de una din mâinile tremurânde ale bătrânei. După o clipă, mă repezeam în urma ei, pe culoar.

Când să cobor scara, un zgomot de voci mă opri. Am recunoscut-o pe a domnișoarei Verduze, pe care Isabela o ajunsese în vestibul și, aplecându-mă peste balustradă, le-am zărit pe

amândouă. Olimpia Verdure ținea în mână un felinar mic.

— Pleci fără să-l săruți? spunea, și am înțeles că era vorba de Cazimir.

— Nu vrei să-l vezi?

— Nu, Loly; sunt prea grăbită. Nu trebuie să știe că am venit.

A urmat o tăcere, o pantomimă, pe care la început n-am prea înțeles-o. Felinarul se agita, proiectând umbre săltărețe. Domnișoara Verdure înaintând, Isabela dând înapoi, s-au deplasat amândouă cu câțiva pași; apoi am auzit:

— Ba da, ba da; în amintirea mea. Îl păstram de mult. Acum, când am îmbătrânit, la ce-mi mai trebuie?

— Loly! Loly! Dumneata ești tot ce las mai bun aici.

Domnișoara Verdure o strângea în brațe:

— Ah! Sărăcuța! Ce udă e!

— Numai mantia... Nu-i nimic. Lasă-mă să plec repede.

— Ia cel puțin o umbrelă.

— Nu mai plouă.

— Felinarul...

— Ce să fac eu el? Trăsura e colea. Rămâi cu bine.

— Cu bine, fetițo! Dumnezeu să te...

Restul se pierdu într-un sughiț de plâns. Domnișoara Verdure rămase câteva clipe aplecată în noapte și o suflare de aer jilav pătrunse de afară în casa scării; apoi am auzit-o trăgând zăvoarele de la ușă.

Nu puteam să trec prin fața domnișoarei Verdure. Grațian lua în fiecare seară cheia de la ușa bucătăriei. Altă ușă se deschidea pe cealaltă fațadă a casei, pe unde aș fi putut ieși lesne, dar era un ocol enorm. Până s-o ajung, Isabela s-ar fi urcat în trăsură. Ah! dacă aș chema-o de la fereastra mea... Am alergat în cameră. Luna era iar acoperită; pândind un zgomot de pași, am așteptat

o clipă; un vânt puternic s-a pornit și, în timp ce Grațian intra în casă prin bucătărie, am auzit prin foșnetul copacilor care se agitau, cum se depărtează trăsura Isabellei de Saint-Auréol.

VII

Întârzasem mult, așa că de îndată ce m-am înapoiat la Paris, au pus stăpânire pe mine o mie de treburi care mi-au abătut în cele din urmă gândurile. Hotărârea pe care o luasem de a mă întoarce în vara următoare la Quartfourche îmi atenua regretul de a nu fi știut să împing mai departe o aventură pe care începusem s-o uit – când, spre sfârșitul lui ianuarie, am primit un dublu ferpar. Soții Floche își dăduseră amândoi sufletul lor temător și blând, la interval de câteva zile. Am recunoscut pe plic scrisul domnișoarei Verduze; dar expresia banală a simpatiei și a părerii mele de rău lui Cazimir i-am trimis-o. După două săptămâni am primit următoarea scrisoare:

„Dragă domnule Gérard,

(Copilul nu se putuse hotărî niciodată să-mi spună pe numele meu de familie.

— Pe dumneavoastră cum vă cheamă? mă întrebase în cursul unei plimbări, chiar în ziua în care începusem să-l tutuiesc.

— Știi foarte bine, Cazimir, mă cheamă domnul Lacase.

— Nu; nu numele ăsta, celălalt, a cerut el.)

Sunteți foarte bun că mi-ați scris, și scrisoarea dumneavoastră a fost foarte bună, pentru că acum la Quartfourche e foarte trist. Bunica a avut joi un atac și n-a mai putut să iasă din cameră; atunci mama s-a întors la Quartfourche și abatele a plecat, pentru că fusese numit preot la Breuil. După aceea au murit unchiul și mătușa. Întâi a murit unchiul, care ținea mult la dumneavoastră, și apoi, în duminica următoare, mătușa, după ce a fost bolnavă trei zile. Mama nu mai era aici. Eu eram singur cu Loly și cu Delfina, nevasta lui

Grațian, care mă iubește; și a fost foarte trist pentru că mătușa nu voia să mă părăsească. Dar a trebuit. Așa că acum dorm în camera de lângă cea a Delfinei, pentru că Loly a fost rechemată în Orne de fratele ei. Grațian e și el foarte bun cu mine. M-a învățat să butășesc și să altoiesc pomi, ceea ce e foarte amuzant, și apoi îl ajut când doboară copacii.

Știți, biletul pe care v-ați scris promisiunea, trebuie să-l dați uitării, pentru că aici n-ar mai avea cine să vă primească. Sunt însă foarte mâhnit că n-am să vă revăd pentru că țineam mult la dumneavoastră. Dar nu vă uit.

Micul dumneavoastră prieten,

Cazimir”

Moartea soților Floche mă lăsase destul de indiferent, dar această scrisoare stângace și simplă m-a mișcat. Nu eram liber în clipa aceea, dar mi-am propus ca în vacanța de Paști să dau o raită până la Quartfourche. Ce-mi păsa că n-avea cine să mă primească? Aș fi tras la Pont-l'Évêque și aș fi închiriat o trăsură. Mai este oare nevoie să adaug că gândul de a o regăsi, poate acolo, pe misterioasa Isabela, mă atrăgea spre Quartfourche tot atât cât profunda mea milă pentru copil? Anumite pasaje ale scrisorii îmi rămâneau neînțelese; înlănțuiam greu faptele... Atacul bătrânei, sosirea Isabellei la Quartfourche, plecarea abatelui, moartea bătrânilor la care nepoata nu fusese de față, plecarea domnișoarei Verduze... Trebuia oare să nu văd în toate acestea decât o succesiune întâmplătoare de evenimente, sau să caut o legătură între ele? Nici Cazimir n-ar fi știut, nici abatele n-ar fi vrut să mă lămurească. Eram nevoit să aștept luna aprilie. Chiar în a doua zi de vacanță, am plecat.

În gara Breuil, l-am zărit pe abatele Santal care se pregătea să se urce în trenul meu; l-am strigat.

— Te-ai întors pe-aici, va să zică.

— Într-adevăr, nu credeam să mă întorc atât de curând.

S-a urcat în compartimentul meu. Eram singuri.

— Ei! Au fost noutăți de când ai plecat.

— Da; am aflat că ați preluat acum parohia din Breuil.

— Să nu vorbim de asta, și a întins mâna cu un gest pe care l-am recunoscut.

— Ai primit un ferpar?

— Și i-am trimis numaidecât condoleanțele mele elevului dumneavoastră; prin el am avut după aceea știri; dar nu m-a informat prea pe larg. Chiar voiam să vă scriu ca să vă cer câteva amănunte.

— Trebuia să-mi scrii.

— M-am gândii că nu m-ați informa bucuros, am adăugat râzând.

Dar, fără îndoială mai puțin obligat să fie discret decât pe vremea când se afla la Quartfourche, abatele părea dispus să vorbească.

— Îți dai seama ce nenorocire se întâmplă acolo? spuse el. Toate șoselele vor trece prin locul acela!

La început n-am înțeles despre ce e vorba; apoi mi-a revenit în minte fraza lui Cazimir: „Îl ajut când doboară copacii...”

— De ce se face asta? am întrebat, naiv.

— De ce? Dragă domnule Lacase, întrebați-i pe creditorii. De altfel, nu pe ei îi privește; totul se face în spatele lor. Proprietatea e înecată de ipotecă. Domnișoara de Saint-Auréol ia tot ce poate.

— E acolo?

— Parcă n-ai ști!

— Am presupus numai, după câteva cuvinte ale...

— De când e ea acolo merge prost totul.

S-a stăpânit o clipă; dar de data asta, nevoia de a vorbi l-a învins, nici nu mi-a mai așteptat întrebările, iar eu am socotit că e mai cuminte să nu-i mai pun întrebări; a reluat:

— Cum a aflat de paralizia maică-si? N-am putut să-mi explic. Când a știut că bătrâna baroană nu se mai poate scula din fotoliu, a venit cu tot bagajul, iar doamna Floche n-a avut curajul s-o dea afară. Atunci am plecat eu.

— E foarte trist că l-ați părăsit astfel pe Cazimir.

— Se poate, dar locul meu nu e lângă o astfel de ființă... Am uitat că dumneata îi luai apărarea...

— I-aș mai lua-o poate și acum, domnule abate.

— N-ai decât. Da, da; și domnișoara Verduze îi lua apărarea. I-a luat-o până când i-a văzut pe stăpânii ei murind.

Mă uimea că abatele abandonase aproape cu totul acea eleganță a limbajului pe care o aborda la Quartfourche; adoptase gesturile și felul de a vorbi caracteristice preoților de țară din Normandia. A reluat, continuându-și ideea:

— Și ei i s-a părut ciudat să-i vadă murind pe amândoi deodată.

— Nu cumva?...

— Nu spun nimic, și își umilă buza de sus după vecinul lui obicei, dar continuă numaidecât: Totuși, prin partea locului lumea bârfea. Oamenilor nu le plăcea s-o vadă pe nepoată că moștenește. Și vezi, Verduze, și ea a găsit că e mai nimerit să plece.

— Cine a rămas lângă Cazimir?

— A! ai înțeles totuși că maică-sa nu e o societate nimerită pentru copil. Ei bine, își petrece aproape tot timpul la soții Chointreuil; știi care: grădinarul cu nevastă-sa.

— Grațian?

— Da, Grațian; care a vrut să se împotrivească la tăierea copacilor din parc; dar n-a putut-o împiedica nicicum. Mizerie!

— Totuși soții Floche aveau ceva bani.

— Dar totul fusese tocat, din prima zi, dragă domnule. Din cele trei ferme de la Quartfourche, doamna Floche stăpânea două care au fost vândute de mult, fermierilor. A treia, mica fermă Fonds,

mai aparține încă baroanei; nu mai era arendată. Grațian se ocupa de valorificarea ei; dar curând va fi pusă în vânzare împreună cu restul.

— Quartfourche se pune în vânzare?

— La licitație. Dar asta nu se va putea face înainte de sfârșitul verii. Până atunci, te rog să crezi că domnișoara profită. Până la urmă, va trebui să cedeze, după ce vor fi fost ridicați jumătate din copaci...

— Cum se face că găsește cine să-i cumpere, dacă n-are dreptul să-i vândă?

— Ah! ești tânăr încă. Cine vinde cu preț de nimic, găsește întotdeauna cumpărător.

— Cel din urmă portărel poate împiedica vânzarea.

— Portărelul se înțelege cu omul de afaceri al creditorilor, care s-a instalat acolo și... — se aplecă spre urechea mea — care trăiește cu ea, de vreme ce ții să știi totul.

— Cărțile și hârtiile domnului Floche? am întrebat, fără să par mișcat de ultima lui frază.

— Mobilierul castelului și biblioteca vor face obiectul unei vânzări viitoare; sau mai exact, al unui sechestru. Acolo, din fericire, nimeni nu bănuiește valoarea unor anumite volume; altminteri ar fi dispărut de mult.

— Se poate ivi un ticălos...

— Acum sigiliile sunt puse; nu te teme; nu vor fi scoase decât cu prilejul inventarului.

— Ce spune baroana despre toate astea?

— Nu bănuiește nimic; i se duce mâncarea în cameră; nici nu știe că fiica ei e acolo.

— Nu-mi spuneți nimic despre baron?

— A murit acum trei săptămâni, la Caen, într-un azil în care reușiserăm să-l plasăm.

Ajunsesem la Pont-l'Évêque. Un preot venise în întâmpinarea abatelui Santal, care se despărți de mine după ce îmi indică un hotel și un om care închiria trăsură.

Trăsura pe care am luat-o cu chirie a doua zi m-a lăsat la intrarea parcului Quartfourche; m-am înțeles cu vizitiul să vină să mă ia peste două ore, după ce caii se vor fi odihnit în grajdul uneia din ferme.

Am găsit poarta parcului larg deschisă; pământul aleilor era scormonit de căruțe. Mă așteptam să văd cel mai îngrozitor jaf și am fost plăcut surprins când, la intrare, am recunoscut vechea mea cunoștință: „fagul cu frunze de piersic”; nu mi-a dat în gând că, fără îndoială, nu-și datora viața decât calității mediocre a lemnului lui; înaintând, am constatat că securea lovise cei mai frumoși copaci. Înainte de a mă înfunda în parc, am vrut să revăd micul pavilion în care descoperisem scrisoarea Isabelei; dar, în locul broaștei stricate, un lacăt fereca ușa; (am aflat după aceea că pădurarii își țineau în pavilion sculele și hainele). M-am îndreptat spre castel. Alea pe care mergeam era dreaptă, mărginită de tufișuri scunde; nu dădea spre fațada principală, ci spre dependințe; ducea la bucătărie; aproape față în față cu bucătăria se deschidea mica barieră a grădinii de zarzavat; eram încă destul de departe, când l-am văzut ieșind din grădina de zarzavat pe Grațian cu un coș cu legume; m-a zărit, dar la început nu m-a recunoscut; l-am strigat; mi-a ieșit înainte și mi-a spus brusc:

— Aha, domnul Lacase! Cu siguranță că nu vă așteaptă nimeni la ora asta!

A rămas cu privirea la mine, dând din cap și neascunzându-și dezamăgirea pe care i-o pricinuia prezența mea; a adăugat cu toate astea mai încet:

— Totuși, băiatul are să se bucure că vă vede.

Făcuserăm câțiva pași spre bucătărie, fără să vorbim; mi-a făcut semn să-l aștept și a intrat ca să-și lase coșul.

— Va să zică ați venit să vedeți ce se petrece la Quartfourche, a spus, revenind către mine, mai politicoș.

— Și se pare că lucrurile nu stau prea bine.

Îl priveam; bărbia îi tremura; stătea în fața mea fără să-mi răspundă; deodată, m-a apucat de braț și m-a târât spre peluza care se întindea în fața peronului salonului. Acolo zăcea un stejar enorm, sub care îmi aminteam că mă adăpostisem de ploaie în toamna precedentă; în jur, erau stivuite în legături, crengile lui, care fuseseră despuiate de frunze înainte de tăiere.

— Știți cât face un copac ca ăsta? m-a întrebat. Doisprezece pistoli. Și știți cât au dat pe el? Și pe ăsta ca pe toți ceilalți: cinci franci.

Nu știam că prin partea locului monedele de zece franci se numesc pistoli; dar nu era momentul să cer o lămurire. Vocea lui Grațian era înecată. M-am întors către el; cu dosul palmei și-a șters de pe față lacrimile sau nădușeala apoi, strângând pumnii, mi-a spus:

— O! tâlharii! tâlharii! Când îi aud cum izbesc cu securea sau cu toporul, domnule, înnebunesc; parcă m-ar izbi în cap; îmi vine să strig după ajutor: Hoții! Îmi vine să dau și eu; îmi vine să ucid. Alaltăieri, mi-am petrecut jumătate de zi în beci; auzeam mai puțin... La început, pe băiat îl amuza când se uita la tăietori cum lucrează; când copacul era gata să cadă, îl chemau pe el să tragă de funie; și apoi, când tâlharii s-au apropiat de castel, doborând mereu, băiatului a început să i se pară mai puțin vesel; zicea: „Ah! nu pe ăsta! nu pe ăla!” Bietul meu flăcău, i-am spus, ori ăsta, ori altul, tot nu ți-i lasă ție. I-am spus și că n-are să poată locui la Quartfourche; dar e prea tânăr; nu înțelege că nimic nu mai e al lui. Măcar dac-am putea să păstrăm ferma cea mică; l-aș lua bucuros cu noi, nici vorbă; dar cine știe cine are s-o cumpere și pe ce netrebnic are să vrea să pună în locul meu!... Vedeți, domnule, nu sunt încă prea bătrân, dar aș fi preferat să mor înainte de a vedea toate astea.

— Cine locuiește la castel acum?

— Nu vreau să știu. Băiatul mănâncă în bucătărie, cu noi; e mai bine. Doamna baroană nu mai iese din camera ei; din fericire pentru ea, biata doamnă... Delfina îi duce mâncarea trecând pe scara de serviciu, ca să nu se întâlnească nas în nas cu cine nu vrea... Ceilalți au pe cineva care îi servește și cu care noi nu vorbim.

— Nu se va pune în curând un sechestru pe mobilier?

— Atunci vom încerca s-o ducem pe doamna baroana la fermă, așteptând să fie scoasă în vânzare și ferma o dată cu castelul.

— Și domni... și fiica ei? am întrebat, ezitând, pentru că nu știam cum s-o numesc.

— N-are decât să se ducă unde-i place; dar la noi nu. La urma urmei, tot ce se întâmplă e din pricina ei.

Vocea îi tremura de o mânie atât de intensă, încât am înțeles în clipa aceea cum a putut acest om să meargă până la crimă pentru a ocroti onoarea stăpânilor săi.

— Ea e în castel acum?

— La ora asta, s-o fi plimbând prin parc. Se pare că tot ce se petrece n-o face să sufere; se uită la tăietori; sunt zile când stă chiar de vorbă cu ei, fără rușine. Dar când plouă, nu iese din camera ei; uite-o, cea din colț; stă lipită de geam și se uită în grădină. Dacă omul ei n-ar fi la Lisieux pentru un moment, n-aș ieși ca acum. Ah! aleasă lume n-am ce zice, domnule Lacase! Dacă bieții mei stăpâni, bătrânii, s-ar întoarce să vadă asta la ei acasă, s-ar duce repede înapoi unde odihnesc acum.

— Cazimir e pe-aici?

— Cred că se plimbă prin parc și el. Să-l chem?

— Nu; îl găsesc eu. Pe curând. Am să vă revăd, pe Delfina și pe dumneata, înaintea plecării.

Jaful făcut de tăietori părea și mai cumplit în această epocă a anului, când totul se pregătea să renască. În aerul cald, crengile începuseră să se umple; mugurii se deschideau și, tăiată, fiecare

cracă își plângea seva. Înaintam încet, nu atât deprimat, cât mai ales impresionat de tristețea peisajului, îmbătat, poate, un pic, de puternica mireasmă vegetală pe care o exalau copacul muribund și pământul muncit. Abia dacă simțeam contrastul dintre aceste trunchiuri lipsite de viață și revenirea primăverii; parcul, așa cum arăta, se deschidea mai larg luminii, care scălda și poleia în aceeași măsură moartea și viața; dar în acest timp, în depărtare, cântul tragic al securilor, umplând văzduhul cu o funebră solemnitate, ritma în taină bătaile fericite ale inimii mele, iar vechea scrisoare de dragoste, pe care o luasem cu mine, făgăduindu-mi să nu mă folosesc de ea, dar pe care din când în când o apăsam la piept, îmi pârjolea inima. Nimic nu mă va mai putea împiedica azi, îmi repetam; și zâmbeam simțind cum mi se iuțesc pașii, numai când mă gândeam la Isabela; lipsit de voință eram mânat de o forță lăuntrică. Mă miram cum putea să-mi stimuleze plăcerea acel exces de sălbăticie pe care jaful o adăuga frumuseții peisajului; mă miram că bârfelile abatelui nu mă influențaseră destul ca să mă îndepărteze de Isabela și că tot ce descopeream în legătură cu ea îmi ațâța dorința într-un mod de nemărturisit... Ce o mai lega de aceste locuri, pline de amintiri urâte? Din Quartfourche, odată vândut, știam că n-avea să-i rămână sau să-i revină nimic. De ce nu fugea? Și visam s-o răpesc în aceeași scară cu trăsura; am grăbit pașii; alergam aproape, când deodată, departe, în fața mea, am zărit-o. Era ea, nu încăpea îndoială, în doliu și în capul gol; se așezase pe trunchiul unui copac doborât de-a curmezișul aleii. Inima îmi bătea atât de tare, încât am fost nevoit să mă opresc câteva clipe; apoi, am înaintat încet către ea, ca un drumeț liniștit și indiferent.

— Scuzați, doamnă... aici e Quartfourche?

Un coșuleț cu un lucru de mână fusese pus pe trunchiul copacului, lângă ea; era plin cu mosoare, cu ace de cusut, cu bucăți de voal făcute sul sau

desfăcute; Isabela se străduia să fixeze câteva bucățele de voal pe o modestă calotă de fetru pe care o ținea în mână; o panglică verde, pe care fără îndoială că o smulsese de pe calotă, zăcea pe jos. O mantie foarte scurtă de postav negru îi acoperea umerii și, când și-a ridicat capul, am observat agrafa vulgară care îi încheia gulerul. Fără îndoială mă zărise de departe, pentru că glasul meu nu păru s-o surprindă.

— Ați venit ca să cumpărați proprietatea? întrebă, și vocea pe care i-am recunoscut-o, m-a emoționat.

Ce frumoasă era fruntea ei descoperită!

— Nu, am venit ca simplu vizitator. Porțile erau deschise și am văzut oameni circulând. Dar poate că am săvârșit o indiscreție intrând?

— Acum poate intra oricine vrea!

Oftă adânc, dar își reluă lucrul, ca și cum nu mai aveam ce ne spune.

Neștiind cum să continui o conversație care ar fi fost, poate, singura ce trebuia să fie hotărâtoare, dar pe care nu mi se părea că e momentul potrivit s-o bruschez: preocupat să nu comit nicio imprudență, cu capul și inima pline numai de speranță și de întrebări pe care nu îndrăzneam încă să le pun, am rămas în fața ei, aruncând cu vârful bastonului niște așchii mărunte de lemn, atât de stingherit, atât de impertinent și atât de stângaci totodată, încât în cele din urmă ea a ridicat ochii, m-a măsurat cu privirea și am crezut că e gata să pufnească în râs; dar mi-a spus foarte simplu, pentru că pe atunci purtam o pălărie moale și plete lungi și pentru că în aparență nu mă zorea nicio ocupație practică:

— Sunteți artist?

— Vai, nu! am răspuns zâmbind.

— Dar n-are importanță: știu să apreciez poezia.

Și fără să îndrăznesc să mă mai uit la ea, simțeam că privirea ei mă învăluie. Ipocrita

banalitate a cuvintelor noastre îmi este odioasă și sufăr că le reproduc...

— Ce frumos e parcul acesta am reluat.

Mi-a făcut impresia că abia așteaptă să stea de vorbă și că n-o stingherea, ca și pe mine, decât faptul că nu știa cum să înceapă conversația; căci a protestat, spunând că din nefericire nu-mi puteam da seama în anotimpul acesta cum se transformă toamna parcul, acum încă pe jumătate înghețat și netrezit de-a binelea din somnul iernii – cel puțin cum se putuse transforma în trecut – a reluat ea – ce va mai rămâne din el, de acum înainte, după îngrozitoarea muncă a tăietorilor?...

— N-ar putea fi împiedicați? am exclamat,

— Împiedicați? a repetat ironic, dând exagerat din umeri, și am avut impresia că-mi arată amărâta de pălărie de fetru ca să-mi dovedească starea ei deplina, dar o ridicase ca să și-o pună pe cap, trasă spre spate, lăsându-și fruntea descoperită; apoi a început să-și rânduiască bucățelele de voal, ca și cum se pregătea să plece. M-am aplecat, am ridicat de la picioarele ei panglica verde și i-am oferit-o.

— Ce să fac cu ea acum? spuse fără s-o ia. Nu vedeți că sunt în doliu?

Numaidecât am asigurat-o de tristețea care mă cuprinsese când am aflat de moartea domnului și doamnei Floche și apoi de cea a baronului; și întrucât se mira că-i cunoscusem rudele, i-am spus că trăisem alături de ei douăsprezece zile în luna octombrie a anului trecut.

— Atunci de ce v-ați prefăcut adineauri că nu știți unde vă aflați? mi-a replicat, brusc.

— Nu știam cum să intru în vorbă cu dumneavoastră.

Apoi, fără să mă destăinui prea mult deocamdată, am început să-i povestesc ce curiozitate pasionată mă reținuse de pe o zi pe alta la Quartfourche, în speranța de a o întâlni și (deoarece nu i-am vorbit de noaptea în care indiscreția mea o surprinsese) părerile mele de rău,

în cele din urmă, că m-am înapoiat la Paris fără s-o fi văzut.

— Ce anume v-a trezit o dorință atât de puternică să mă cunoașteți?

Nu mai părea că vrea să plece. Trăsesem până în fața ei, lângă ea, o legătură groasă de crengi pe care m-am așezat; stând mai jos, ridicam ochii ca s-o văd; ea înfășură copilărește niște panglici de voal și nu i-am mai prins privirea. I-am vorbit de miniatura ei și m-am arătat îngrijorat de soarta portretului, de care eram îndrăgostit; dar nu știa nimic.

— Fără îndoială, o să se dea de el când se vor ridica sigiliile... Și are să fie pus în vânzare împreună cu celelalte obiecte a adăugat, cu un râs a cărui răceală m-a durut. Îl veți putea achiziționa cu câțiva gologani, dacă vă mai trage inima.

Am încercat s-o conving cât sufăr văzând-o că nu ia în serios un sentiment a cărui exprimare era cam bruscă, dar care mă obseda de multă vreme; ea rămânea însă impasibilă și acum părea hotărâtă să nu mai asculte nimic din ce-i spun. Timpul ne zorea. N-aveam oare un argument care să-i violeze tăcerea? Scrisoarea înfocată tremura sub degetele mele. Pregătisem nu știu ce poveste despre niște relații vechi ale familiei mele cu familia Gonfreville, cu gândul s-o fac incidental să vorbească; dar în clipa aceea n-am mai simțit decât absurditatea acestei minciuni și am început să povestesc pur și simplu prin ce misterios hazard îmi căzuse în mâini scrisoarea, și i-am întins-o.

— Ah! vă conjur, doamnă! Nu rupeți hârtia asta! Dați-mi-o înapoi...

Pe chipul ei apăruse o paloare de moarte; a ținut câteva secunde pe genunchi scrisoarea deschisă, fără s-o citească; cu privirea rătăcită, cu pleoapele care-i zvâcneau, șoptea:

— Am uitat s-o iau înapoi! Cum am putut-o uita?

— Fără îndoială, ați crezut că a ajuns în mâna lui, că venise s-o ia...

Nici acum nu ascultase ce-i spun. Am făcut o mișcare ca să iau scrisoarea înapoi, dar ea mi-a interpretat greșit gestul:

— Lasă-mă, a strigat, respingându-mi cu brutalitate mâna.

S-a sculat în picioare, a vrut să fugă. În genunchi în fața ei, am oprit-o.

— Nu vă temeți de mine, doamnă; vedeți că nu vă vreau răul.

Și văzând-o că se așază din nou, sau mai bine zis că se prăbușește fără puteri, am implorat-o să nu fie supărată pe mine dacă hazardul mă alesese să-i fiu confident involuntar, ci să continue a-mi acorda încrederea pe care aș jura să n-o trădez. Ah! de ce nu-mi vorbea acum ca unui prieten adevărat, ca și cum n-aș fi știut nimic despre ea, decât ceea ce mi-ar fi spus ea însăși?

Lacrimile care îmi curgeau vorbindu-i au convins-o poate mai mult decât cuvintele.

— Vai! am reluat, știu ce moarte groaznică v-a răpit, în aceeași seară, iubitul... Dar cum ați aflat nenorocirea? În noaptea aceea, în care îl așteptați gata să fugiți cu el, la ce vă gândeați? Ce ați făcut văzând că nu vine?

— De vreme ce știi tot, a spus cu o voce deznădăjduită, știi și că nu mai aveam de ce să-l aștept, după ce îl prevenisem pe Grațian.

Am avut o intuiție atât de subită a îngrozitorului adevăr, încât aceste cuvinte mi-au ieșit din gură ca un strigăt:

— Cum? Dumneata ai pus să fie ucis?

Atunci, lăsând să-i cadă jos scrisoarea și coșul din care se împrăștiară toate mărunțișurile, își înclină fruntea în mâini și începu să plângă în hohote. M-am aplecat spre ea și am încercat să-i iau una din mâini într-ale mele.

— Nu! Ești ingrât și brutal.

Imprudenta mea exclamație îi întrerupse brusc confidențele; acum mă înfrunta; am rămas totuși, așezat pe legătura de crengi, în fața ei, pe deplin hotărât să n-o las până nu-mi explică totul. În cele din urmă, plânsul i s-a potolit; am convins-o, cu blândețe, că vorbise prea mult ca să mai poată tăcea, dar că o spovedanie sinceră n-ar coborî-o în ochii mei și că nicio mărturisire n-ar fi mai penibilă decât tăcerea. Cu coatele pe genunchi, cu mâinile încrucișate pe frunte, iată ce mi-a povestit:

În noaptea dinaintea celei hotărâte pentru fugă, cuprinsă de exaltarea amoroasă a veghei, scrisese scrisoarea; a doua zi o dusese în pavilion și o strecurase în locul secret pe care Blaise de Gonfreville îl cunoștea și de unde era sigură că în curând avea să vină s-o ia. Dar de îndată ce se înapoiase la castel, când se aflase din nou în camera pe care voia s-o părăsească pentru totdeauna, o cuprinsese o spaimă de nespus, frica de acea libertate necunoscută pe care o dorise cu atâta înverșunare, frica de acel iubit căruia îi mai simțea încă nevoia, de ea însăși și de ceea ce se temea să îndrăznească. Da, hotărârea fusese luată, da, scrupulele fuseseră înăbușite, rușinea învinsă, dar acum, când nimic n-o mai reținea, în fața ușii deschise, îi lipsea curajul. Ideea de a fugi îi devenea odioasă, de nesuferit; alergă să-i spună lui Grațian că baronul de Gonfreville plănuise s-o răpească familiei chiar în noaptea aceea, că va putea fi găsit dând târcoale pe înserat pavilionului de la poartă, de care trebuia împiedicat să se apropie.

Mă miram că nu se dusese direct, să-și ia chiar ea scrisoarea înapoi și să pună în locul ei alta, în care să-și convingă iubitul să renunțe la un plan atât de nesăbuit. Dar ocolea fără încetare răspunsurile la întrebările puse de mine, și repeta plângând că știa că n-o pot înțelege și că nici ea însăși nu știa cum să se facă mai bine înțeleasă, dar că în seara aceea nu se simțise în stare nici să-și

respingă iubitul, nici să-l urmeze; că frica o paralizase în așa hal, încât era peste puterile ei să se înapoieze la pavilion; că de altfel, la acea oră din zi, părinții ei, severi, o supravegheau, și că de aceea fusese nevoită să se adreseze lui Grațian.

— Puteam oare presupune că va lua în serios niște cuvinte scăpate în delirul meu? Credeam că are să-l alunge numai... M-am cutremurat când am auzit, după un ceas, un foc de armă dinspre poartă; dar gândul meu se depărta de la o bănuială atât de îngrozitoare și pe care o respingeam; dimpotrivă, după ce îl prevenisem pe Grațian, cu cugetul și cu inima ușoară, mă simțeam aproape voioasă... Dar când s-a lăsat noaptea, când s-a apropiat ora care ar fi trebuit să fie cea a fugii mele, ah! fără voia mea am început să aștept, am reînceput să sper; în tot cazul un fel de încredere chiar, pe care o știam falsă, se strecură în deznădejdea mea; nu puteam înțelege că lașitatea, că slăbiciunea mea de o clipă, mi-au distrus dintr-o dată îndelungatul vis; nu eram conștientă; da, ca în vis, am coborât în grădină, atentă la fiecare zgomot, la fiecare umbră; așteptam; mai așteptam încă...

Începu din nou să plângă:

— Nu, nu mai așteptam, reluă; căutam să mă înșel pe mine însămi, și din milă pentru mine mă prefăceam că aștept. Mă așezasem în fața peluzei, pe treapta cea mai de jos a peronului, cu inima de piatră, așa încât nu mai puteam vărsa nicio lacrimă; nu mă gândeam la nimic, nu mai știam cine sunt, nici unde sunt, nici ce venisem să fac acolo. Luna, care cu câteva clipe mai înainte lumina gazonul, dispăru; atunci mă trecu un fior; aș fi vrut să mă înțepenească pentru totdeauna. A doua zi am căzut grav bolnavă, iar medicul, chemat, destăinui mamei mele că sunt însărcinată.

Se întrerupse câteva clipe.

— Știi acum ceea ce voiai să știi. Dacă mi-aș continua povestea, ar fi aceea a unei alte femei, în

care n-ai mai recunoaște-o pe Isabela din medalion.

Începusem s-o recunosc destul de anevoie pe aceea de care mă îndrăgostisem în imaginație. Își întrerupea povestirea prin interjecții, ce-i drept, tunând și fulgerând împotriva destinului și-i părea rău că în lumea asta, poezia și sentimentul greșesc întotdeauna; dar mă mâhnea că nu deslușesc în melodia vocii ei calde armonii ale inimii. Niciun cuvânt de regret decât pentru ea! Cum? mă gândeam, așa știa ea să iubească?...

Acum adunam de pe jos mărunțișurile din coșul răsturnat. Nu mai simțeam nici cea mai mică dorință să-i mai pun alte întrebări; devenind brusc indiferent față de persoana și de viața ei, am rămas înainte-i ca un copil în fața unei jucării pe care a spart-o ca să-i afle tainele; și nici chiar atracția fizică pe care o mai exercita, n-a mai stârnit în trupul meu nicio tulburare, nici zvâcnirea voluptoasă a pleoapelor care nu cu mult înainte mă făcea să tresar. Vorbea despre jena ei financiară; și cum o întrebam ce are de gând să facă:

— Am să încerc să dau lecții, răspunse; lecții de pian, sau de canto. Am o metodă foarte bună.

— A! cântați din gură?

— Da; și la pian. Pe vremuri am studiat mult. Am fost eleva lui Thalberg... Și poezia îmi place mult.

Și întrucât nu mai găseam nimic ce să-i spun:

— Sunt sigură că știți poezii pe dinafară! N-ați vrea să-mi recitați ceva?

Dezgustul, sila, stârnite de această trivialitate poetică au izgonit din sufletul meu și ultimul rest de dragoste. M-am sculat să-mi iau rămas bun.

— Cum? Pleci?

— Vai, da! Și dumneavoastră vă dați perfect de bine seama că e mai bine să vă las. Închipuiți-vă că alături de părinții dumneavoastră, toamna trecută, în toropeala de la Quartfourche, adormisem, că mă

îndrăgostisem de un vis și că acum m-am trezit.
Adio.

Un omuleț șchiop apăru la cotitura aleii.

— Cred că-l zăresc pe Cazimir, care va fi bucuros să mă revadă.

— Vine. Așteaptă-l.

Copilul se apropia în salturi mărunte; purta pe umăr o greblă.

— Dați-mi voie să-i ies în întâmpinare. S-ar simți, poate, stingherit dacă m-ar găsi lângă dumneavoastră. Scuzați-mă...

Și grăbind despărțirea în modul cel mai stângaci cu putință, am salutat respectuos și am plecat.

N-am mai revăzut-o pe Isabela de Saint-Auréol și n-am mai aflat nimic altceva pe seama ei. Ba da totuși: când m-am înapoiat la Quartfourche în toamna următoare, Grațian mi-a spus că, în ajunul popririi mobilierului, părăsită de omul ei de afaceri, fugise cu un vizitiu.

— Vedeți, domnule Lacase, a adăugat, el, sentențios, n-a putut niciodată să stea singură; întotdeauna a avut nevoie de cineva.

Biblioteca de la Quartfourche a fost vândută la mijlocul verii. În pofida instrucțiunilor pe care le lăsasem, n-am fost înștiințat; și cred că librarul din Caen, care fusese chemat să prezideze licitația, nu s-a prea sinchisit să mă invite nici pe mine, nici alt amator serios. Am aflat ulterior, cu o stupeoare plină de indignare, că faimoasa *Biblie* fusese vândută cu șaptezeci de franci unui anticar din partea locului; apoi revândută cu trei sute de franci numaidecât după aceea, n-am putut afla cui. Cât despre manuscrisele din secolul al XVII-lea, acestea n-au fost nici măcar menționate în borderoul licitației și au fost adjudecate ca hârtie-maculatură.

Aș fi vrut să fiu de față cel puțin la vânzarea mobilei, căci aveam intenția să cumpăr câteva mărunțișuri în amintirea soților Floche; dar,

anunțat prea târziu, n-am putut ajunge la Pont-l'Evêque decât pentru vânzarea fermelor și a proprietății. Quartfourche a fost achiziționat pe un preț de nimic de către neguțătorul de bunuri imobiliare Moser-Schmidt, care avea de gând să transforme parcul în imașuri, când un amator american i l-a răscumpărat; nu prea știu cu ce scop, pentru că nu s-a mai întors pe acolo și a lăsat parcul și castelul în starea în care le-ați văzut.

Prea puțin înstărit cum eram atunci, m-am gândit să nu iau parte la licitație decât ca simplu spectator; dar în aceeași dimineață îl revăzusem pe Cazimir; și, în timp ce ascultam licitația, m-a cuprins o asemenea anxietate gândindu-mă la situația jalnică a bietului băiat, încât, deodată, m-am hotărât să-i asigur existența sub forma pe care o dorea Grațian. Nu știați că am devenit proprietar? Aproape fără să-mi dau seama, am supralicitat; era o nebunie; dar cât am fost de răsplătit de trista bucurie a bietului copil...

M-am dus să-mi petrec vacanța de Paști și cea din vara următoare, la această mică fermă, la Grațian, alături de Cazimir. Bătrâna Saint-Auréol mai trăia încă; izbutiserăm, de bine de rău, să-i lăsăm cea mai bună cameră; dăduse în mintea copiilor, dar m-a recunoscut totuși și și-a amintit întrucâtva de numele meu.

— Ce drăguț din partea dumitale, domnule de Las Cases! Ce drăguț din partea dumitale, repeta mereu când m-a revăzut la început.

Căci măgulită, ajunsese să creadă că mă întorsesem pe acolo numai ca s-o văd.

— Se fac reparații la castel. Are să fie foarte frumos! îmi spunea confidențial, ca pentru a-mi explica sărăcia ei, sau ca să și-o explice sieși.

În ziua vânzării mobilei, o scosese mai întâi pe peronul salonului, în fotoliul ei mare, cu rezemătoare; portărelul i-a fost prezentat ca un celebru arhitect venit de la Paris anume pentru a supraveghea lucrările proiectate (credea lesne tot

ceea ce o flata); apoi Grațian, Cazimir și Delfina o transportaseră în camera aceea din care n-avea să mai iasă, dar în care a mai trăit aproape trei ani.

În cursul acestei prime veri de vilegiatură la ferma mea, am făcut cunoștință cu soții B... cu a căror fiică mai mare m-am căsătorit mai târziu. Domeniul La R... care, de la moartea socrilor mei, ne aparține, nu se află prea departe de Quartfourche, după cum ați văzut; de două sau de trei ori pe an mă întorc acolo, ca să stau de vorbă cu Grațian și cu Cazimir, care își cultivă foarte bine pământul și-mi achită regulat modesta arendă. Acolo am fost adineauri după ce ne-am despărțit.

Noaptea era destul de înaintată când și-a terminat Gérard povestirea. Totuși, chiar în aceeași noapte, Jammes, înainte de a adormi, și-a scris a patra elegie:

„Când mi-ai cerut să compun o elegie despre acest domeniu părăsit, unde vântul puternic...”

SIMFONIA PASTORALĂ

Lui Jean Schlumberger

CAIETUL

ÎNTÂI

10 februarie 189...

Zăpada, care de trei zile nu încetează să cadă, blochează drumurile. Nu m-am putut duce la R... unde, de cincisprezece ani, obișnuiesc să celebrez liturghia de două ori pe lună. Azi-dimineață numai treizeci de credincioși s-au adunat în capela din La Brévine.

Am să profit de răgazul pe care mi-l oferă această izolare silită, ca să mă întorc în trecut și să povestesc cum am ajuns să mă ocup de Gertrude.

Mi-am pus în gând să scriu aici tot ceea ce privește formarea și dezvoltarea acestui suflet cucernic, pe care am impresia că nu l-am scos din beznă decât pentru adorație și dragoste. Binecuvântat fie Domnul că mi-a încredințat această sarcină.

Acum doi ani și șase luni, pe când mă înapoiam de la Chaux-de-Fonds, o fetiță pe care nu o cunoșteam, a venit după mine în mare grabă ca să mă ducă la șapte kilometri de locul acela, la o biată bătrână care trăgea să moară. Calul nu fusese deshămat; am urcat fetița în trăsură, după ce mi-am luat un felinar, pentru că m-am gândit că s-ar putea să mă întorc abia seara târziu.

Credeam că toate împrejurimile comunei îmi sunt perfect cunoscute; dar după ce am trecut de ferma Saudraie, fetița mi-a arătat un drum pe care până atunci nu mă aventurasem niciodată. Am recunoscut totuși, la doi kilometri mai departe, pe stânga, un mic lac misterios, pe care patinasem de câteva ori în tinerețe. Nu-l mai revăzusem de cincisprezece ani, deoarece nicio îndatorire păstorească nu mă cheamă în părțile acelea; n-aș mai fi știut să spun unde este și încetasem în așa

măsură să mă gândesc la el, încât mi s-a părut – când l-am recunoscut brusc, în în-cântarea trandafirilor și aurie a amurgului – că nu-l văzusem odinioară decât în vis.

Drumul urma firul apei izvorâte din lac, tăia marginea pădurii și o lua de-a lungul unei turbării. Cu siguranță, nu fusesem niciodată pe acolo.

Soarele stătea să apună; noi mergeam de mult în umbră, când, în sfârșit, tânăra mea călăuză îmi arată cu degetul, pe coasta dealului, o colibă pe care o puteai crede nelocuită, dacă pe coș n-ar fi ieșit o dungă subțire de fum, albăstruie în umbră, apoi gălbuie pe poleiala cerului. Am priponit calul de un măr din apropiere, apoi m-am dus după fetiță în încăperea întunecoasă, în care bătrâna tocmai murise.

Gravitatea peisajului, liniștea și solemnitățile orei, mi-au dat un fior. O femeie, tânără încă, stătea în genunchi lângă pat. Fetița, pe care o luasem drept nepoata defunctei, dar care nu era decât slujitoarea ei, aprinse o lumânare fumegândă, apoi rămase nemișcată la capul patului. În timpul drumului destul de lung, încercasem să înfirip o conversație, dar nu izbutisem să scot din gura copilei nici patru cuvinte.

Femeia îngenuncheată s-a sculat în picioare. Nu era o rudă, așa cum am presupus la început, ci pur și simplu o vecină, o prietenă, pe care slujnicuța o chemase când văzuse că stăpâna ei își pierde puterile și care se oferise să privegheze moarta. Bătrâna – îmi spuse ea – se stinsese fără să sufere. Am hotărât împreună ce măsuri trebuiau luate pentru înmormântare și pentru ceremonia funebră. Ca de atâtea ori până atunci, în acest ținut pierdut, eram nevoit să iau eu toate hotărârile. Mă simțeam oarecum stingherit, mărturisesc, că las această casă, așa sărăcăcioasă cum era, numai în paza vecinei și a slujnicuței. Totuși, nu părea de fel probabil să existe în vreun ungher al acestei

locuințe de mizerie vreo comoară ascunsă... Și ce puteam face? Am întrebat totuși dacă bătrâna nu lăsase vreun moștenitor.

Vecina a luat atunci lumânarea, pe care a îndreptat-o spre un colț al căminului unde am putut desluși, ghemuită în vatră, o făptură care părea să doarmă; părul abundent îi ascundea aproape cu totul fața.

— Fata asta e oarbă; o nepoată, după cum spune slujnica; asta-i toată familia, pare-se. Trebuie dusă la azil; altminteri nu știu ce s-ar putea alege de ea.

M-am necăjit când am auzit că cineva îi hotăra soarta chiar față de ea; mă îngrijora mâhnirea pe care aceste cuvinte brutale i le-ar fi putut pricinui.

— N-o treziți, am spus încet, ca s-o fac pe vecină să-și coboare cel puțin glasul.

— O! nu cred că doarme; dar e idioată; nu vorbește și nu înțelege nimic, așa spune lumea. De azi-dimineață, de când mă aflu aici, nici nu s-a clintit, ca să zic așa. La început am crezut că e surdă; slujnica susține că nu; pur și simplu bătrâna, ea însăși surdă, nu-i vorbea niciodată, ca de altfel nimănui, căci de multă vreme nu deschidea gura decât ca să bea sau să mănânce.

— Ce vârstă are?

— Vreo cincisprezece ani, cred; de altfel, nu știu despre ea mai multe decât dumneavoastră.

Nu mi-a dat în gând numaidecât s-o iau sub ocrotirea mea pe biata ființă părăsită; dar după ce m-am rugat, sau, mai precis, în timp ce mă rugam între vecină și mica slujnică, amândouă îngenuncherate la căpătâiul patului, mi-am dat seama deodată că aveam o datorie de la care nu mă puteam sustrage fără să dau dovadă de oarecare lașitate. Când m-am sculat în picioare, hotărârea mea era luată: să iau fata cu mine în aceeași seară, cu toate că nu-mi pusesem încă întrebarea clară ce aveam să fac cu ea după aceea, nici cui aveam s-o încredințez. Am mai privit câteva clipe fața adormită a bătrânei, a cărei gură încrețită și suptă,

părea strânsă parcă de baierile pungii unui avar, obișnuită să nu lase să-i scape nimic. Apoi, întorcându-mă către oarbă, i-am spus vecinei ce am de gând.

— E mai bine să nu fie aici mâine, când vor veni să ridice corpul, a spus ea, și atâta tot.

Multe lucruri s-ar face cu ușurință, dacă n-ar interveni himericele obiecții pe care oamenilor le place să le născocescă. De câte ori nu suntem împiedicați încă din copilărie să facem cutare sau cutare lucru, pe care am dori totuși să-l facem, numai și numai pentru că auzim repetându-se în jurul nostru: „N-are rost să faci asta...”

Oarba s-a lăsat dusă ca un obiect, fără voință. Trăsăturile feței le avea regulate, destul de frumoase, dar absolut lipsite de expresie. Luasem o pătură de pe salteaua pe care cu siguranță că dormea de obicei, într-un colț al încăperii, sub o scară interioară care ducea în pod.

Vecina se arătase binevoitoare și mă ajutase s-o învelesc bine, pentru că noaptea, foarte senină, era rece; și, după ce am aprins felinarul gabrioletei, am plecat, luând, ghemuit și strâns lipit de mine, acest pachet de carne fără suflet, a cărui viață n-o percepeam decât prin căldura vagă pe care mi-o transmitea. În tot timpul drumului, îmi ziceam: „Doarme? Și ce somn negru... Prin ce se deosebește aici veghea de somn? Oaspete al acestui trup, un suflet cufundat în beznă așteaptă, fără îndoială, ca să ajungă odată și odată până la el vreo rază a îndurării!”

Adevărul îmi este prea scump ca să trec sub tăcere primirea de care am avut parte la înapoierea mea acasă. Soția mea e o grădină de virtuți; și chiar în clipele grele prin care ne-a fost dat uneori să trecem, nu m-am putut îndoii cât de cât de însușirile inimii sale; dar milostenia ei firească nu vrea să fie luată prin surprindere. E o persoană ordonată, care nu ține să treacă dincolo, dar nici să rămână dincoace de datorie. Chiar și milostenia ei

e rânduită, ca și cum dragostea ar fi o comoară epuizabilă. Acesta e singurul nostru punct de neînțelegere...

Primul ei gând, când m-a văzut în seara aceea întorcându-mă cu fata, i-a scăpat în această exclamație:

— Ce ți-ai mai luat iarăși pe cap?

Ca întotdeauna când trebuie să aibă loc o explicație între noi, am început prin a-i scoate din cameră pe copii, care stăteau cu gura căscată, întrebători și mirați. Ah! Ce departe era primirea aceasta de cea pe care aş fi dorit-o! Numai micuța și draga mea Charlotte a început să danseze și să bată din palme, când a înțeles că din trăsură avea să apară ceva nou, ceva viu. Dar ceilalți, care erau instruiți de mama lor, au făcut-o repede să se potolească și sa-și vadă de treabă..

A urmat un moment de mare nedumerire. Și, întrucât nici soția, nici copiii, nu știau deocamdată că au de-a face cu o oarbă, nu-și explicau atenția extremă cu care îi călăuzeam pașii. Eu însumi am fost descumpănit de gemetele ciudate pe care a început să le scoată biata infirmă, de îndată ce mâna mea n-a mai ținut-o pe a ei, cum o ținuse în tot timpul drumului. Țipetele ei nu aveau nimic omenesc; aduceau cu schelălăitul jalnic al unui cățeluș. Smulsă pentru prima dată din cercul strâmt al senzațiilor obișnuite care-i alcătuiau universul, genunchii începuseră să i se îndoie; dar când am apropiat un scaun de ea, s-a prăvălit pe jos, ca un om care nu știe să se așeze; atunci, am dus-o lângă cămin și s-a mai liniștit puțin când s-a putut ghemui pe vine, în poziția în care o văzusem la început, lângă căminul bătrânei, rezemată de pologul vetrei. Încă din trăsură lunecase jos, lângă canapea și tot drumul stătuse ghemuită la picioarele mele. Soția mea, totuși, m-a ajutat, căci impulsul ei cel mai firesc este întotdeauna cel mai bun; dar la ea rațiunea luptă fără încetare și adeseori, biruie inima.

— Ce ai de gând să faci cu „asta”? a reluat ea, după ce fata a fost instalată.

M-am înfiorat când am auzit că-i spune „asta”; cu mare greutate mi-am reprimat o mișcare de indignare. Totuși, fiind încă pătruns de lunga și calma mea meditație, m-am stăpânit și, întors către ei, către toți, care făcuseră iar cerc în jurul meu, cu o mână pe fruntea oarbei, am spus, cât de solemn am putut:

— Aduc acasă oaia rătăcită.

Numai că Amelia nu admite că poate exista în învățătura *Evangheliei* nici cel mai mic lucru împotriva rațiunii sau mai presus de rațiune. Mi-am dat seama că are de gând să protesteze; și atunci le-am făcut un semn lui Jacques și Sarei, care, deprinși cu micile noastre neînțelegeri conjugale și, de altfel, nu prea curioși din fire (adeseori chiar prea puțin curioși, după părerea mea), i-au luat pe cei doi mai mici. Apoi, întrucât soția mea rămăsese năucă și cam exasperată pare-mi-se, de prezența intrusei, am adăugat:

— Poți vorbi în fața ei; sărmana, nu înțelege...

Atunci Amelia a început să protesteze, susținând că, desigur, nu avea nimic să-mi spună – ceea ce era preludiul obișnuit al unor explicații mai lungi – și că nu avea decât să se încline, ca întotdeauna, față de tot ceea ce puteam născoci eu mai puțin practic și mai contrar uzanțelor și bunului simț. Am mai scris că nu eram deloc hotărât ce să fac cu fata. Nu întrezărisem, sau doar foarte vag, posibilitatea de a o instala în căminul nostru și pot să spun că Amelia a fost aceea care mi-a sugerat această idee când m-a întrebat dacă nu cred că suntem „oricum destul de mulți în casă”. Apoi a declarat că iau hotărâri fără să-mi pese de împotrivirea celorlalți, că ea socoate că cinci copii sunt de ajuns, că de la nașterea lui Claude (care tocmai în clipa aceea, ca și cum și-ar fi auzit numele, a început să urle în leagăn) are destule pe cap și că se simte la capătul puterilor.

La primele fraze ale izbucnirii ei, câteva cuvinte mi s-au urcat din inimă spre buze, dar le-am reținut. Însă de îndată ce a venit cu argumentul oboselii, m-am simțit stingherit, căci recunosc că mi s-a întâmplat nu numai o dată să las să apese pe umerii nevesti-mi urmările unor planuri nesăbuite ale zelului meu. Totuși, aceste reproșuri mă făceau să înțeleg care mi-e datoria; am implorat-o așadar, cu multă blândețe pe Amelia, să cugete dacă în locul meu n-ar fi procedat la fel și dacă ar fi fost în stare să lase în părăsire o ființă care, evident, nu mai avea niciun sprijin; am adăugat că nu-mi fac iluzii cu privire la surplusul de trudă pe care îngrijirea acestei infirme l-ar adăuga la grijile menajului, și că îmi pare rău că nu-i pot da mai mult ajutor. În sfârșit, am liniștit-o cum am putut, implorând-o totodată să nu lase să cadă asupra acelei ființe nevinovate un resentiment pe care nu-l merita câtuși de puțin. Apoi, i-am atras atenția că Sara e acum la o vârstă la care ar putea s-o ajute mai mult, iar Jacques este în stare să se lipsească de îngrijirile ei. Pe scurt, am găsit exact cuvintele potrivite ca s-o fac să accepte ceea ce sunt sigur că ar fi acceptat bucuroasă din proprie inițiativă, dacă întâmplarea i-ar fi lăsat un răgaz de gândire și dacă n-aș fi dispus astfel de voința ei prin surprindere.

Socoteam partida aproape câștigată; scumpa mea Amelia se și apropia cu bunăvoință de Gertrude; dar deodată enervarea ei izbucni și mai și, când, luând lampa ca să examineze fata, constată starea ei de murdărie într-adevăr de nedescris.

— E o adevărată infecție, exclamă ea. Scutură-te; scutură-te repede. Nu, nu aici. Du-te afară. Vai! Doamne! O să se umple copiii. De nimic în lume nu mi-e așa groază ca de păduchi.

Nu se putea tăgădui: biata fată era plină; și nu mi-am putut stăpâni un gest de dezgust când mi-am amintit că o ținusem atâta timp lipită de mine în trăsură.

Când m-am întors în casă peste două minute, după ce m-am curăţat cât mai bine, am găsit-o pe nevastă-mea prăbuşită într-un fotoliu, cu capul în mâini, pradă unei crize de plâns.

— N-aş fi crezut că am să-ţi pun bunătatea la o asemenea încercare, i-am spus, cu duioşie. Oricum, în seara asta e târziu şi nu se mai vede destul de bine. Am să am grijă de focul lângă care va dormi fata. Măine o tundem şi o spălăm ca lumea. Tu n-ai să începi să te ocupi de ea decât atunci când ai s-o poţi privi fără să te îngrozeşti.

Şi am rugat-o să nu spună nimic copiilor despre toate astea.

Era ora cinei. Protejata mea – spre care bătrâna noastră Rozalia, în timp ce ne servea, arunca priviri duşmănoase – a dat pe gât, cu lăcomie, farfuria de supă ce-i oferisem. Masa a decurs în tăcere. Aş fi vrut să povestesc ce mi se întâmplase, să le vorbesc copiilor, să-i emoţionez făcându-i să înţeleagă şi să simtă ciudăţenia unei sărăcii atât de cumplite, să le stârnesc mila, simpatia, pentru cea pe care hotărâsem s-o luăm la noi; dar m-am temut să nu aţâţ din nou mânia Ameliei. Părea că se dăduse un cuvânt de ordine să trecem cu vederea şi să uităm evenimentul, cu toate că, mai mult ca sigur, niciunul dintre noi nu se putea gândi la altceva.

Am fost extrem de mişcat când, la mai bine de o oră după ce toţi se culcaseră şi după ce Amelia mă lăsase singur în încăpere, am văzut-o pe micuţa mea Charlotte cum deschide uşa, cum înaintează încetişor în cămăşuţă şi, în picioarele goale, îmi sare de gât şi mă strânge tare, şoptind:

— Nu ţi-am spus bună-seara cum trebuie.

Apoi, încet de tot, arătând-o cu vârful degetelului ei pe oarbă, care se odihnea neştiutoare, şi pe care avusese curiozitatea să vină s-o mai vadă o dată înainte de a adormi, spuse:

— Pe ea de ce n-am sărutat-o?

— Ai s-o săruți mâine. Acum s-o lăsăm în pace. Doarme, i-am spus, ducând-o înapoi spre ușă.

Apoi m-am întors, m-am așezat iar la locul meu și am lucrat până în zori, citind și pregătindu-mi viitoarea predică.

„Desigur, mi-am zis (îmi aduc aminte) – Charlotte se arată azi mult mai afectuoasă decât cei mari; dar fiecare din ei, la vârsta asta, nu m-a îndus în eroare, la început? Chiar cel mare, Jacques, azi atât de distant, atât de rezervat... îi crezi tandri, dar nu sunt decât lingușitori și alintați...”.

27 februarie

În noaptea asta iar a căzut multă zăpadă. Copiii sunt încântați, pentru că foarte curând, spun ei, vom fi nevoiți să ieșim pe fereastră. Fapt este că azi-dimineață ușa era blocată și n-am putut ieși decât prin spălătorie. Ieri mă asiguraseam că satul are provizii destule, pentru că vom rămâne fără îndoială câțeva vreme izolați de restul omenirii. Nu e prima iarnă când suntem blocați de zăpadă, dar nu-mi amintesc să fi văzut vreodată un strat atât de gros. Profit de situație, ca să-mi continui povestirea începută ieri.

Am spus că nu prea mă întrebasesm, când am luat-o cu mine pe infirmă, ce loc ar fi putut să ocupe la noi în casă. Știam cât de puțin rezistentă este nevastă-mea, cunoșteam și locul de care puteam dispune, precum și mijloacele noastre foarte limitate. Acționasem, așa cum fac întotdeauna, atât din înclinație firească, precum și din principiu, fără să încerc de fel să socotesc cheltuiala în care avântul meu risca să mă antreneze. Mi-am dat seama curând că lăsasem în brațele Ameliei o povară grea, atât de grea, încât în primul moment am rămas foarte încurcat.

Am ajutat-o cât am putut ca s-o tundă pe fată, treabă pe care vedeam bine că n-o făcea decât cu scârbă. Dar când a fost vorba s-o spele și s-o

curețe, am fost nevoit s-o las pe nevastă-mea singură; și am înțeles că îngrijirile cele mai grele și mai neplăcute nu-mi reveneau mie.

Până la urmă, Amelia nu mai ridică nici cea mai mică obiecție. Părea că reflectase în timpul nopții și că se resemnase să preia această nouă sarcină; ba chiar părea că-i face oarecum plăcere, și am văzut-o chiar zâmbind după ce a dichisit-o pe Gertrude. O bonetă albă acoperea capul ras pe care aplicasem o pomadă; câteva haine vechi ale Sarei și rufărie curată au înlocuit zdrențele infecte pe care Amelia le aruncase pe foc. Numele de Gertrude a fost ales de către Charlotte și acceptat numaidecât de noi toți întrucât nu-i știam numele adevărat, pe care nici orfana nu și-l cunoștea și pe care nici n-aveam de unde să-l aflăm. Trebuie să fi fost cu puțin mai tânără decât Sara, căci hainele pe care Sara le lepădase cu un an înainte, îi veneau tocmai bine.

Trebuie să mărturisesc aici profunda dezamăgire care m-a cuprins în primele zile. Desigur, construisem un roman întreg pe tema creșterii Gertrudei, dar realitatea prea mă silea să nu-mi fac iluzii. Expresia indiferentă, tâmpă, a feței sale, sau mai bine zis absoluta lipsă de expresie, îmi îngheța bunăvoința până la izvorul ei. Stătea toată ziua lângă foc, în defensivă, și de îndată ce ne auzea vocile, mai ales de îndată ce ne apropiam de ea, trăsăturile păreau că i se înăspresc; nu încetau de a fi lipsite de expresie, decât pentru a marca ostilitatea; cum încerca cineva să-i atragă atenția, începea să scâncească și să mormăie ca un animal. Această îmbufnare nu înceta decât când se apropia ora mesei, pe care i-o serveam eu însumi și asupra căreia se repezea cu o lăcomie bestială, din cele mai penibile. Și după cum dragostea răspunde dragostei, simțeam cum mă cuprinde un sentiment de aversiune, în fața refuzului îndărătnic al acestui suflet. Da, într-adevăr, mărturisesc că în primele zece zile ajunsesem la disperare, ba chiar

ajunsesem să nu-mi mai pese de ea; regretam elanul meu inițial și aș fi vrut să n-o fi luat niciodată la noi în casă. Dar se întâmplă un fapt amuzant și anume că, triumfătoare oarecum, în fața acestor simțăminte pe care nu i le puteam ascunde destul de bine, Amelia începu s-o îngrijească cu atât mai bucuroasă, pare-se, de când simțea că Gertrude îmi devenise o povară și că prezența ei printre noi mă deranja.

Aceasta era situația când am primit vizita prietenului meu, doctorul Martins, din Val Travers, în cursul unuia din drumurile sale la bolnavi. S-a interesat mult de ceea ce i-am spus despre starea Gertrudei; și s-a mirat nespus la început, că fata rămăsese atât de înapoiată, nefiind, la urma urmei, decât oarbă; dar i-am explicat că la infirmitatea ei se adăugase surzenia bătrânei, singura care avusese grijă de ea până atunci și care nu-i vorbise niciodată, așa încât biata copilă rămăsese într-o stare de părăsire totală. M-a convins că, în acest caz, nu trebuie să-mi pierd nădejdea; dar că nu procedam cum trebuia.

— Vrei să începi să construiești, mi-a spus el, înainte de a te fi asigurat dacă terenul e solid. Gândește-te că în sufletul acesta totul e haos, că nu există nimic. Pentru început, trebuie să strângi într-un mănunchi câteva senzații tactile și gustative și să legi de ele, drept etichetă, un sunet, un cuvânt, pe care să i-l repeți până la saturație, apoi să încerci s-o faci să-l rostească ea. Mai ales, nu te grăbi, ocupă-te de ea la ore regulate și niciodată prea mult timp, fără întrerupere... De altfel, această metodă – a adăugat el după ce mi-a expus-o în toate amănuntele – nu e deloc vrăjitoarească. N-o inventez eu; au mai aplicat-o și alții. Nu-ți aduci aminte? Pe vremea când studiam împreună filosofia, profesorii noștri, în legătură cu Condillac și cu statuia lui însuflețită, ne relatau un caz analog cu acesta... Afară numai – zise el după o scurtă pauză – dacă n-am citit toate astea mai târziu, într-

o revistă de psihologie... Dar n-are importanță; m-a frapat și-mi amintesc chiar numele acelei biete copile, și mai oropsită decât Gertrude, pentru că era și oarbă și surdo-mută. Un doctor, din nu știu care comitat din Anglia, a luat-o la el, pe la mijlocul secolului trecut. Fata se numea Laura Bridgeman. Doctorul acela ținuse un *Jurnal*, cum ar trebui să faci și tu, cu privire la progresele copilei, sau cel puțin, pentru început, cu privire la eforturile de a o instrui. Zile și săptămâni în șir doctorul s-a încăpățânat s-o facă să atingă și să pipăie alternativ două obiecte mici, un ac cu gămălie, apoi o peniță, apoi să atingă pe o foaie de hârtie imprimată pentru orbi reliefurile celor două cuvinte englezești *pin* și *pen*¹⁹¹. Săptămâni în șir n-a obținut niciun rezultat. Ființa ei părea goală. Totuși, doctorul nu și-a pierdut răbdarea. „Aveam impresia – povestea el – că sunt un om care, aplecat peste ghizdul unui puț adânc și întunecat, ar agita cu disperare o funie, în speranța că în cele din urmă o mână are s-o apuce.” Căci nu se îndoia nicio clipă că se află cineva acolo, în fundul hăului, și că până la urmă funia va fi apucată. Și, în sfârșit, într-o zi a văzut că fața impasibilă a Laurei se luminează de un fel de zâmbet; cred că în clipa aceea i-au izvorât din ochi lacrimi de recunoștință și de dragoste și că a căzut în genunchi ca să-i mulțumească Domnului. Laura începuse deodată să înțeleagă ce voia doctorul; era salvată! Din aceea zi a fost atentă; a făcut progrese rapide; a început curând să învețe singură, iar mai târziu a ajuns directoarea unui institut pentru orbi... dacă nu cumva o fi fost alta... pentru că recent s-au ivit și alte cazuri, despre care revistele și ziarele au vorbit pe larg, mirându-se cam prosteste, după părerea mea, că asemenea ființe pot fi fericite. Căci un fapt e cert: fiecare dintre aceste izolate era fericită, și de îndată ce au avut posibilitatea să se exprime, s-au folosit de ea ca să-și povestească *fericirea*. Firește, ziariștii se minunau, trăgeau de aici

învățămintele pentru cei care, „bucurându-se” de cele cinci simțuri ale lor, îndrăznesc totuși să se plângă...

Aici s-a iscat o discuție între Martins și mine, care m-am împotrivit pesimismului său; nu admiteam așa cum părea să admită el, că simțurile, ajung în cele din urmă să ne întristeze.

— Nu așa înțeleg eu lucrurile — protestă el — vreau să spun pur și simplu că sufletul omului imaginează mai lesne și mai bucuros frumusețea, îndestularea și armonia, decât dezordinea și păcatul, care pretutindeni întunecă, înjosesc, pătează și sfâșie această lume și despre care cele cinci simțuri ale noastre ne informează. Așa încât aș prefera ca după *Fortunatos nimium* al lui Virgiliu, din dictonul: „Cât de fericiți ar fi oamenii dacă ar putea ignora răul”, în loc de *si sua mala nascient*, ar urma *si sua bona norint!*

Apoi mi-a vorbit de o povestire a lui Dickens, pe care el o crede inspirată direct din exemplul Laurei Bridgeman și pe care mi-a promis să mi-o trimită curând. După patru zile am primit, într-adevăr, *Greierele din vatră*, pe care am citit-o cu o deosebită plăcere. Este povestea cam lungă, dar patetică pe alocuri, a unei tinere oarbe, pe care tatăl ei, un biet fabricant de jucării, o crește în iluzia confortului, a bogăției și fericirii; minciună pe care arta lui Dickens se silește s-o facă să treacă drept cucernică, dar de care, slavă Domnului, nu voi fi nevoit să fac uz cu Gertrude.

A doua zi am și început să pun în practică metoda lui Martins dându-mi toată osteneala. Acum îmi pare rău că n-am făcut însemnări, așa cum mă sfătuisese el, despre primii pași ai Gertrudei pe acest drum crepuscular, pe care eu însumi n-o călăuzeam la început decât bâjbâind. Mi-a trebuit în primele săptămâni mai multă răbdare decât s-ar putea crede, nu numai din cauza timpului pe care această primă educație mi-l răpea, dar și din cauza reproșurilor, pe care mi-a fost dat să le îndur. E

penibil pentru mine, dar sunt nevoit să spun că aceste reproșuri îmi veneau din partea Ameliei; și, de altfel, dacă vorbesc despre ele aici, o fac pentru că nu mi-au lăsat nicio animozitate, nicio acreală; declar solemn acest lucru pentru cazul în care, mai târziu, filele de față ar fi citite de ea. Mai mult decât atât: chiar în clipa în care reproșurile ei mă făceau să sufăr cel mai mult, nu puteam să fiu supărat pe ea pentru faptul că dezaproba timpul îndelungat pe care îl consacram Gertrudei. Ceea ce îi reproșam, era mai degrabă că nu avea încredere în reușita eforturilor mele. Da, această lipsă de încredere mă durea; dar nu mă descuraja. Cât de des mi-a fost dat s-o aud repetând: „Măcar dacă ai obține vreun rezultat...” Și rămânea convinsă, cu îndărătnicie, că strădania mea e zadarnică, așa încât, firește, i se părea deplasat să consacru acestei munci un timp pe care ea pretindea, fără încetare, că ar putea fi folosit mai bine în alt fel. De câte ori mă ocupam de Gertrude, găsea să-mi spună că nu știu cine sau nu știu ce mă așteaptă și că irosesc pentru ea un timp pe care ar fi trebuit să-l dăruiesc altora. În sfârșit, cred că o chinuia un fel de gelozie maternă, pentru că am auzit-o spunându-mi, de mai multe ori: „Nu te-ai ocupat niciodată atât de niciunul din propriii tăi copii”. Ceea ce era adevărat, căci, deși îmi iubesc mult copiii, n-am crezut vreodată că trebuie să mă ocup prea mult de ei.

Am avut deseori senzația că pilda oii răătăcite rămâne una din cele mai greu de admis pentru anumite cugete, care se cred totuși profund cucernice. Faptul că fiecare oaie din turmă poate fi în ochii păstorului mai prețioasă la rândul ei, decât tot restul turmei la un loc – acele cugete nu prea pot înțelege. Iar cuvintele: „Dacă un om are o sută de oi și una din ele se răătăcește, nu le lasă el oare pe celelalte nouăzeci și nouă în munți, ca să se ducă după cea răătăcită?” – aceste cuvinte pline de miez, ar fi declarate de acei oameni, dacă ar

îndrăzni să vorbească sincer, pline de cea mai revoltătoare nedreptate.

Primele zâmbete ale Gertrudei fură o mângâiere pentru toate necazurile și mă răsplătiră însutit pentru îngrijirile mele. Da, niciodată un zâmbet al vreunuia dintre copiii mei nu mi-a copleșit sufletul cu o atât de serafică bucurie ca cel pe care l-am zărit că mijește pe această față de statuie, într-o dimineată, când a părut brusc că începe să înțeleagă și s-o preocupe ceea ce mă căzneau s-o învăț de atâtea zile.

5 martie. Am însemnat această dată ca pe cea a unei nașteri. Nu era atâta un zâmbet, cât mai mult o transfigurare. Deodată, trăsăturile ei *s-au însuflețit*; a fost ca o iluminare subită, asemenea acelei licăriri purpurii de pe culmile Alpilor, care, precedând zorile, face să vibreze piscul înzăpezit pe care-l învăluie și îl scoate din noapte; și m-am gândit totodată la fântâna Betesdei, în clipa în care îngerul coboară și vine să trezească apa adormită. M-a cuprins un fel de încântare în fața expresiei blânde ivite brusc pe fața Gertrudei, căci mi-am dat seama că ceea ce o însuflețise în clipa aceea, nu era atâta inteligența, cât dragostea. Atunci, m-a răscolit un asemenea elan de recunoștință, încât nu m-am putut abține să nu depun o sărutare pe fruntea ei frumoasă.

Pe cât a fost de greu de obținut acest prim rezultat, pe atât au fost de rapide progresele ce au urmat. Azi fac eforturi ca să-mi rememorez pe ce căi am luat-o; mi se părea uneori că Gertrude înaintează în salturi, ca pentru a-și bate joc de metode. Îmi amintesc că am stăruit la început mai mult asupra însușirilor obiectelor, decât asupra varietății lor; cald, rece, călduț, dulce, amar, aspru, mlădios, ușor... apoi mișcările: a da de o parte, a apropia, a ridica, a încrucișa, a culca, a înnoda, a împrăștia, a aduna etc. Și curând, părăsind orice metodă, am ajuns să stau de vorbă cu ea fără să mă sinchisesc prea mult dacă mintea ei mă urmărește

tot timpul; dar încet-încet, invitând-o și provocând-o să-mi pună unele întrebări. Desigur, în mintea ei se petrecea ceva în timpul cât o lăsam în voia ei; pentru că de câte ori reveneam lângă ea, aveam câte o surpriză și simțeam că întunericul care ne desparte este din ce în ce mai subțire. Întocmai așa – îmi spuneam – aerul calduț și stăruința primăverii înving încetul cu încetul iarna. De câte ori n-am admirat felul în care se topește zăpada: s-ar zice că mantia se uzează pe dedesubt, deși înfățișarea ei rămâne aceeași. În fiecare iarnă, Amelia mă anunța; „Zăpada nu s-a schimbat; o mai crezi groasă, când uite că a și început să cedeze și deodată, din loc în loc, lasă să reapară viața.”

Temându-mă ca Gertrude să nu se gălbească, stând mereu lângă foc, ca o babă, începusem s-o scot din casă. Dar nu consimțea să se plimbe decât la brațul meu. La început, surpriza și teama ei, de îndată ce ieșea din casă, m-au făcut să înțeleg, înainte ca ea să-mi fi putut spune, că nu cutezase încă niciodată să iasă în aer liber. În coliba în care o găsisem, nimeni nu se ocupase de ea altfel decât pentru a-i da de mâncare și a o ajuta să nu moară, căci nu îndrăznesc să spun: să trăiască. Universul ei întunecat era mărginit de chiar pereții acelei unice încăperi din care nu ieșise niciodată; abia dacă se încumeta, în zilele de vară, să se ducă până în prag, când ușa rămânea deschisă spre marele univers luminos. Mi-a povestit mai târziu, că auzind ciripitul păsărelor și-l închipuia atunci ca pe un efect exclusiv al luminii, ca și căldura pe care o simțea cum îi dezmiardă obrazii și mâinile, și că, de altfel fără să adâncească acest fenomen, i se părea foarte firesc ca aerul cald să înceapă să cânte, întocmai cum apa, pe foc, începe să clocotească. Adevărul e că lucrul acesta nu o preocupase, că n-o interesase nimic și că trăise într-o amortire adâncă, până în ziua în care am început eu să mă ocup de ea. Îmi amintesc de

inepuizabila ei încântare, când i-am spus că aceste glăscioare veneau de la niște făpturi vii, a căror unică misiune pare a fi să simtă și să exprime imensa bucurie a naturii. (Din ziua aceea a prins obiceiul să spună: „Sunt veselă ca o pasăre”.) Și totuși, ideea că acele cânturi povestesc splendoarea unui spectacol pe care ea nu-l putea contempla începuse s-o facă melancolică.

— Să fie oare într-adevăr pământul – spunea ea – atât de frumos pe cât povestesc păsările? De ce nu se spune mai mult acest lucru? Dumneata de ce nu mi-l spui? Oare de teamă că m-ai mâhni, gândindu-te că nu-l pot vedea? N-ai avea dreptate. Ascult păsările și cred că înțeleg tot ce spun ele.

— Cei ce le pot vedea nu le înțeleg atât de bine ca tine, dragă Gertrude, i-am spus, sperând s-o consolez.

— Dar celelalte animale de ce nu cântă? reluă ea.

Uneori, întrebările ei mă surprindeau și rămâneam o clipă uluit, căci mă sileau să cuget la ceea ce până atunci acceptasem fără să mă mir. În felul acesta am ajuns să cred, pentru prima dată, că animalul, cu cât e mai legat de pământ și cu cât e mai greoi, cu atât e mai trist. Am căutat s-o fac să înțeleagă acest lucru și i-am vorbit despre veveriță și despre jocurile ei.

M-a întrebat atunci dacă păsările sunt singurele ființe care zboară.

— Mai sunt și fluturii, i-am spus.

— Fluturii cântă?

— Ei au alt fel de a-și povesti bucuria, am reluat. Bucuria e înscrisă în culori pe aripile lor...

Și i-am descris împetrișătura fluturilor.

28 februarie

Mă întorc îndărăt, pentru că ieri m-am luat cu vorba.

Ca să i-l predau Gertrudei, am fost nevoit să învăț eu însumi alfabetul orbilor; dar curând a ajuns mult mai dibace decât mine în cititul acestei scrieri în care îmi venea destul de greu să mă descurc și pe care o urmăream mai bucuros cu ochii decât cu mâinile. De altfel, n-am fost singurul ei învățător. La început am fost fericit că sunt ajutat în această treabă, pentru că am mult de furcă în comună, ale cărei case sunt grozav de răspândite, așa încât vizitele mele la săraci și la bolnavi mă silesc uneori să fac drumuri foarte lungi. Jacques izbutise să-și fractureze un braț patinând în timpul vacanței de Crăciun, pe care venise s-o petreacă alături de noi, căci între timp se înapoiase la Lausanne, unde își făcuse primele studii, și unde acum intrase la Facultatea de teologie. Fractura nu prezenta nicio gravitate, iar Martins, pe care îl chemasem numaidecât, reuși să-i vină lesne de hac, fără ajutorul unui chirurg; dar precauțiile ce trebuiau luate l-au silit pe Jacques să stea în casă câțva timp. A început deodată să se intereseze de Gertrude, pe care până atunci n-o luase în seamă, și s-a apucat să mă ajute s-o învăț cititul. Colaborarea lui n-a ținut decât atâta cât a durat convalescența, vreo trei săptămâni, în timpul cărora Gertrude a făcut progrese vădite. Acum era plină de un zel neobișnuit. Această inteligență, ieri încă în stare de amortire, părea că de la primii pași și aproape înainte de a ști să umble, se apucase să alerge. Admiram ușurința cu care izbutea să-și formuleze gândurile, și repeziciunea cu care putea să se exprime într-un mod, nu copilăresc, ci corect, făcând apel, pentru a-și ilustra ideea – în modul cel mai neașteptat și cel mai amuzant pentru noi – la obiectele pe care abia o învățasem să le cunoască, sau la lucrurile despre care îi vorbeam și pe care i le descriam, când nu i le puteam pune direct la îndemână; căci ne slujeam întotdeauna de ceea ce putea atinge sau simți, ca să-i explicăm lucrurile la care nu putea ajunge.

Socot că e inutil să notez aici toate treptele de început ale acestei învățături, care, fără îndoială, sunt comune tuturor orbilor. Astfel, cred că problema culorilor l-a pus pe orice învățător în aceeași încurcătură. Nu știu cum au procedat ceilalți; cât despre mine, am început prin a-i numi culorile prisme în ordinea în care ni le prezintă curcubeul; dar numaidecât în mintea ei a luat naștere o confuzie între culoare și luminozitate; și mi-am dat seama că imaginația ei nu izbutea să facă nicio deosebire între calitatea nuanței și ceea ce pictorii numesc, cred „valoarea” ei. Îi venea nespus de greu să înțeleagă că fiecare culoare, la rândul ei, poate fi mai mult sau mai puțin închisă și că se pot amesteca la nesfârșit între ele. Nimic nu-i dădea mai mult de gândit și revenea fără încetare asupra acestui subiect.

Între timp, am avut prilejul s-o iau cu mine la Neuchâtel unde am putut s-o duc la un concert. Rolul fiecărui instrument în simfonie mi-a îngăduit să revin asupra problemei culorilor. I-am atras Gertrudei atenția asupra diferitelor sensibilități ale alămurilor, ale instrumentelor cu coarde și ale suflătorilor în lemn, și că fiecare dintre ele, în felul ei, este susceptibilă de a oferi, cu mai multă sau mai puțină intensitate, toată scara sunetelor, de la cele mai grave până la cele mai acute. Am poftit-o să-și reprezinte tot așa, în natură, colorațiile roșii și portocalii ca fiind analoage cu sonoritățile goarnelor și tromboanelor, cele galbene și cele verzi cu cele ale viorilor, violoncelelor și contrabasurilor; cele violete și cele albastre erau amintite aici de flaute, clarinete și oboaie. Din acel moment, un fel de încântare interioară a luat locul îndoielilor.

— Ce frumos trebuie să fie! repeta ea.

Apoi, deodată:

— Dar atunci albul? Nu mai înțeleg cu ce mai seamănă albul...

Mi-am dat seama numaidecât cât de precară era comparația mea.

— Albul, am încercat totuși să-i spun, este limita acută unde se confundă toate tonurile, după cum negrul este limita întunecată.

Dar explicația nu m-a satisfăcut nici pe mine, nici pe Gertrude, care mi-a atras numaidecât atenția că suflătorii în lemn, alăturile și viorile rămân distincte unele de altele, la limita gravă ca și la cea acută. De câte ori am fost nevoit ca și atunci să păstrez, perplex, tăcere și să caut altă comparație la care să fac apel!

— Ascultă, i-am spus în sfârșit, închipuie-ți albul ca pe ceva cu totul pur, ceva fără nicio culoare, ci numai cu lumină; negrul, dimpotrivă, ca pe ceva cu atâta culoare, încât îl întunecă întru totul...

Nu amintesc aici acest crâmpei de dialog decât ca pe un exemplu al dificultăților de care m-am lovit prea des. Gertrude avea o latură bună, anume că nu se prefăcea niciodată că înțelege, cum fac atât de des oamenii, care își încarcă astfel mintea cu date imprecise sau false, ceea ce le viciază apoi toate raționamentele. Atâta vreme cât nu-și făcea o idee clară despre o anumită noțiune, aceasta rămânea pentru ea o pricină de neliniște și de jenă.

Pentru ceea ce am spus mai sus, dificultatea sporea prin faptul că, în mintea ei, noțiunea de lumină și cea de căldură fuseseră la început strâns legate, așa încât mai târziu mi-a fost cât se poate de greu să le disociez.

Experimentam astfel, prin intermediul ei, cât de mult diferă lumea vizuală de lumea sunetelor și în ce măsură șchioapătă orice comparație, pe care am încerca s-o scoatem una din cealaltă.

29 februarie

Complet absorbit de aceste comparații ale mele, n-am pomenit nimic despre imensa plăcere pe care

a resimțit-o Gertrude la concertul de la Neuchâtel. Se câta tocmai *Simfonia pastorală*. Spun „tocmai”, pentru că, așa cum e ușor de înțeles, nu există operă muzicală pe care aș fi dorit mai mult s-o audă ea. Mult timp după ce am ieșit amândoi din sala de concert, Gertrude a rămas tăcută, ca înecată într-un extaz.

— Ceea ce vezi e într-adevăr atât de frumos ca asta? a spus ca în cele din urmă.

— Atât de frumos ca ce, draga mea?

— Ca „scena de pe malul pârâului”.

Nu i-am răspuns numaidecât, pentru că mă gândeam că aceste armonii inexprimabile în cuvinte nu zugrăvesc lumea așa cum e, ci așa cum ar fi putut să fie, cum ar putea să fie fără rău și fără păcat. Și niciodată încă nu îndrăznisem să-i vorbesc Gertrudei despre rău, despre păcat, despre moarte.

— Cei care au ochi, am spus în sfârșit, nu-și cunosc fericirea.

— Dar eu care n-am, a exclamat ea numaidecât, cunosc fericirea de a asculta.

Mergând, se lipea de mine și se agăța de brațul meu. Așa cum fac copiii mici.

— Părinte, simți cât de fericită sunt? Nu. Nu, nu spun asta ca să-ți fac plăcere. Uită-te la mine: nu se vede pe față când ceea ce spui nu e adevărat? Eu recunosc asta după voce. Îți aduci aminte de ziua în care mi-ai răspuns că nu plângi, după ce mătușa (așa îi spunea ea nevesti-mi) ți-a reproșat că nu te pricepi să faci nimic pentru ea? Am exclamat: „Părinte, minți!” O, am simțit numaidecât după vocea dumitale că nu-mi spui adevărul; n-am avut nevoie să-ți pipăi obrazii, ca să știu că plânseși. Și mi-a repetat cât o ținea gura: „Nu, n-am avut nevoie să-ți pipăi obrazii”, ceea ce m-a făcut să roșesc, pentru că ne aflam încă în oraș și unii trecători au întors capul. Ea, însă, a continuat: Știi, nu trebuie să încerci să mă convingi. Mai întâi, pentru că ar fi o mare lașitate

să înșeli o oarbă... Și apoi pentru că nu s-ar prinde, a adăugat ea râzând. Spune-mi, părinte, nu ești nefericit, nu-i așa?

I-am dus mâna la buzele mele, ca pentru a o face să simtă, fără să-i mărturisesc că o parte din fericirea mea venea de la ea, și i-am răspuns:

— Nu, Gertrude, nu, nu sunt nefericit. De ce aș fi nefericit?

— Totuși, plângi câteodată?

— Am plâns câteodată.

— Dar din ziua despre care ți-am vorbit?

— Nu, de atunci n-am mai plâns.

— Și nu ți-a mai venit să plângi?

— Nu, Gertrude.

— Și spune-mi – nu ți s-a întâmplat de atunci, să-ți vină să minți?

— Nu, fetiță...

— Ai putea să-mi promiți că n-ai să încerci niciodată să mă minți?

— Îți promit.

— Bine, atunci spune-mi numaidecât: sunt drăguță?

Această întrebare neașteptată m-a năucit, cu atât mai mult cu cât nu voisem până în ziua aceea să acord vreo atenție frumuseții de netăgăduit a Gertrudei; și, în plus, socoteam că e absolut inutil să știe că e frumoasă.

— Ce nevoie ai să știi? am întrebat-o numaidecât.

— Mă preocupă, a reluat ea. Aș vrea să știu dacă cu un... Cum îi spui dumneata?... Dacă nu distonez prea mult în simfonie. Pe cine altul să întreb, părinte?

— Un pastor nu trebuie să se preocupe de frumusețea chipurilor, i-am spus apărându-mă cum puteam mai bine.

— De ce?

— Pentru că frumusețea sufletelor îi este de ajuns.

— Preferi să mă lași să cred că sunt urâtă, a spus ea atunci, cu o strâmbătură fermecătoare, așa încât, nemaiputându-mă abține, am exclamat:

— Gertrude, tu știi foarte bine că ești drăguță.

A tăcut, iar fața ei a căpătat o expresie foarte gravă, pe care și-a păstrat-o până la înapoiere.

De cum am ajuns acasă, Amelia a găsit mijlocul de a mă face să simt că dezaprobă cum îmi petrecusem ziua. Ar fi putut să-mi spună asta înainte; dar ne lăsase să plecăm, pe Gertrude și pe mine, fără să sufle o vorbă, după obiceiul ei de a lăsa pe altul să facă ce vrea și de a-și rezerva apoi dreptul să-l blameze. De altfel, nu mi-a făcut propriu-zis reproșuri; dar chiar tăcerea ei mă acuza; căci n-ar fi fost oare firesc să întrebe ce auzisem, de vreme ce știa că o duc pe Gertrude la concert? Și bucuria acestei copile n-ar fi fost oare mai mare dacă ar fi constatat cel mai mic interes față de plăcerea ei? Amelia de altfel, n-a rămas tăcută, dar atitudinea ei părea nefirească, vorbind numai despre lucruri fără importanță; abia seara, după ce se duseseră cei mici la culcare, când am luat-o de o parte și am întrebat-o aspru:

— Ești supărată că am dus-o pe Gertrude la concert? am obținut acest răspuns:

— Faci pentru ea ceea ce n-ai făcut pentru niciunul dintre ai tăi.

Așadar, tot același reproș și același refuz de a înțelege că sărbătorești copilul care se întoarce, nu pe cei care au rămas acasă. Mă durea și faptul că nu ținea deloc seama de infirmitatea Gertrudei, care nu putea nădăjdui altă bucurie decât aceasta. Reproșul Ameliei era cu atât mai nedrept, cu cât știa foarte bine că fiecare dintre copiii mei avea fie o lecție de făcut, fie vreo ocupație care îl reținea, că ea însăși nu era amatoare de muzică, și că, chiar dacă ar dispune de tot timpul ei, nu i-ar fi dat niciodată prin gând să se ducă la un concert, nici dacă acesta ar fi avut loc la ușa noastră.

Ceea ce mă mâhnea mai mult era faptul că Amelia îndrăznise să spună asta în fața Gertrudei; căci, deși o luasem pe nevastă-mea de o parte, vorbise destul de tare ca Gertrude s-o audă. Mă simțeam mai mult indignat decât trist, iar după câteva clipe, Amelia lăsându-ne singuri, m-am apropiat de Gertrude, i-am luat mânuța gingașă și am dus-o la obrazul meu:

— Vezi? De data asta n-am plâns.

— Nu. De data asta e rîndul meu, mi-a spus ea, silindu-se să zâmbească; și am văzut deodată că fața ei frumoasă, pe care o ridicase spre mine, era plină de lacrimi.

8 martie

Singura plăcere pe care i-o pot face Ameliei este să mă abțin de a săvârși lucrurile care îi displac. Aceste dovezi de dragoste, cu totul negative, sunt singurele pe care mi le îngăduie. În ce măsură mi-a limitat până acum viața, nu-și poate da seama. Ah! facă Domnul să-mi ceară vreo acțiune dificilă! Cu câtă bucurie aș îndeplini pentru ea orice faptă îndrăzneată, sau primejdioasă! Dar nu poate să sufere decât ce e lucru obișnuit; așa încât progresul în viață nu înseamnă pentru ea decât să adaugi trecutului zile asemănătoare. Ea nu dorește, nu acceptă nici măcar din partea mea, virtuți noi, nici măcar o sporire a virtuților recunoscute. Privește cu neliniște, dacă nu chiar cu dezaprobare, orice efortare a sufletului care vrea să vadă în credință și altceva decât înfrânarea instinctelor.

Trebuie să mărturisesc că, ajuns la Neuchâtel, uitasem cu totul să mă duc să achit datoria furnizoarei noastre de mărunțișuri, așa cum mă rugase Amelia, și să-i aduc o cutie cu ață. Dar lucrul acesta m-a supărat după aceea mult mai mult pe mine decât ar fi putut-o supăra pe ea; și cu atât mai mult, cu cât îmi propusesem să nu uit cu niciun chip, știind de altfel că „cel care e

credincios în lucrurile mărunte, va fi la fel și în cele mari” – temându-mă de concluziile pe care ea le-ar fi putut trage din uitarea mea. Aș fi vrut chiar să-mi facă vreun reproș, pentru că în cazul acesta, sigur că-l meritam. Dar, așa cum se întâmplă adesea, necazul imaginar a fost mai presus decât imputarea precisă. Ah! ce frumoasă ar fi viața și cât de ușor de îndurat ar fi mizeria noastră, dacă ne-am mulțumi cu relele reale, fără să plecăm urechea la fantomele și monștrii din mintea noastră... Dar m-am lăsat pradă tentației să însemn aici ceea ce ar face mai degrabă subiectul unei predici. Ceea ce am pornit să schițez aici este povestea dezvoltării intelectuale și morale a Gertrudei. Revin deci la subiect.

Speram să pot urmări această dezvoltare pas cu pas și începusem s-o povestesc cu de-amănuntul. Dar în afară de faptul că îmi lipsește timpul necesar pentru a-i nota în mod minuțios toate fazele, îmi este extrem de greu astăzi să regăsesc înlănțuirea lor precisă. Antrenat de povestire, am relatat mai întâi unele reflecții ale Gertrudei, unele discuții avute cu ea, mult mai recente, iar cel care ar citi, din întâmplare, aceste pagini s-ar mira fără îndoială constatând că se exprimă deodată atât de corect și că raționează atât de judicios. E drept că progresele ei s-au produs cu o iuțea uluitoare: admiram adesea cu câtă promptitudine mintea ei asimila hrana intelectuală pe care i-o puneam la îndemână și cum își însușea, printr-o continuă muncă de asimilare și de maturizare, tot ceea ce putea prinde. Mă surprindea, anticipându-mi fără încetare ghidul, depășindu-l, iar adeseori de la o convorbire la alta nu-mi mai recunoșteam eleva.

După puține luni nu se mai observa că inteligența ei dormise atât de îndelung. Ba chiar începuse să manifeste mai multă înțelepciune decât cele mai multe fete, pe care lumea exterioară le distrage și cărora o seamă de preocupări frivole le absoarbe în cea mai mare măsură atenția. În plus,

era, cred, mult mai în vârstă decât mi se păruse la început. Făcea impresia că voia să profite de orbirea ei, așa încât ajunsese să mă îndoiesc dacă, în multe privințe, această infirmitate nu era pentru ea un avantaj. Fără să vreau, o comparam cu Charlotte, și când mi se întâmpla s-o pun pe aceasta să-și repete lecțiile, văzând că cea mai mică musculiță care zboară îi distrage atenția, îmi ziceam: „Totuși, m-ar asculta mult mai atentă dacă n-ar vedea!”

Se înțelege că Gertrude era foarte lacomă de lecturi; dar, cu grija de a-i dirija cât mai mult gândirea, preferam să nu citească mult – sau cel puțin nu fără mine – și mai ales *Biblia*, ceea ce poate părea ciudat pentru un protestant. Am să mă explic în această problemă; dar înainte de a aborda o chestiune atât de importantă, vreau să relatez un fapt mărunț care are legătură cu muzica și care trebuie situat, după cât mi-amintesc, la puțin timp după concertul de la Neuchâtel.

Da, concertul avusese loc, cred, cu trei săptămâni înainte de vacanța de vară care l-a adus pe Jacques în mijlocul nostru. Între timp mi se întâmplase, nu o dată, s-o așez pe Gertrude în fața micului armoniu din capela noastră, la care cântă de obicei domnișoara De La M., unde locuiește Gertrude în prezent. Louise De La M. nu începuse încă educația muzicală a Gertrudei. Deși îmi place mult muzica, nu mă pricep prea bine și nu mă simțeam deloc în stare s-o învăț ceva, când mă așezam în fața claviaturii, lângă ea.

— Nu, lasă-mă, mi-a spus ea, de la primele bâjbâieli. Prefer să încerc singură.

Și am lăsat-o singură, cu atât mai bucuros, cu cât capela nu mi se părea a fi un loc cuviincios ca să mă închid numai cu ea, atât din respect pentru sfântul locaș, cât și de teama bârfelilor, deși de obicei îmi dau silința să nu țin seama de ele; dar aici este vorba de ea, nu de mine. Când aveam de făcut mai multe vizite în direcția aceea, o luam cu

mine până la biserică și o lăsam singură acolo, adeseori pentru mai multe ceasuri, apoi mă duceam s-o iau ca s-o duc acasă. Astfel, ea se străduia cu răbdare să descopere armonii și o regăseam pe înserat, atentă, în fața vreunui acord care o cufunda într-un extaz îndelungat.

Într-una din primele zile ale lui august, nu sunt de atunci decât șase luni și ceva, negăsind acasă o biată văduvă căreia mă dusesem să-i duc un pic de mângâiere, m-am întors s-o iau pe Gertrude de la biserică, unde o lăsasem: nu mă aștepta atât de curând și am fost extrem de mirat găsindu-l pe Jacques lângă ea. Niciunul din ei nu mă auzise intrând, căci puținul zgomot pe care l-am făcut a fost acoperit de sunetele orgii. Nu e în firea mea să spionez, dar tot ce se referă la Gertrude îmi stă la inimă: înăbușindu-mi, așadar, zgomotul pașilor, am urcat pe furiș cele câteva trepte ale scării care duce la balcon: excelent post de observație. Trebuie să spun că tot timpul cât am stat acolo, n-am auzit o vorbă pe care vreunul din ei doi să n-o fi putut rosti în fața mea. Dar Jacques stătea lipit de ea și, în mai multe rânduri, l-am văzut că-i ia mâna ca să-i călăuzească degetele pe clape. Nu era oare ciudat că accepta din partea lui observații și o îndrumare, de care îmi spusese mai înainte că preferă să se lipsească? Faptul mă mira și mă mâhnea mai mult decât aș fi vrut să recunosc; eram gata să intervin, când l-am văzut pe Jacques scoțându-și deodată ceasul.

— E timpul să te las, spuse el; acuș vine tata.

L-am văzut atunci cum duce la buze mâna pe care ea i-o lăasă în voie; apoi plecă. După câteva clipe, coborând scara tot fără zgomot, am deschis ușa bisericii în așa fel încât ea s-o poată auzi și să creadă că abia intram.

— Ei, Gertrude! Ești gata să te întorci acasă? Cu orga merge bine?

— Da, foarte bine, spuse ea cu cel mai firesc glas; azi am făcut într-adevăr unele progrese.

O mare tristețe îmi umplea inima, dar niciunul dintre noi n-am făcut nicio aluzie la ceea ce am povestit.

Eram nerăbdător să mă aflu. Singur cu Jacques. Soția mea, Gertrude și copiii se retrăgeau de obicei destul de devreme, după cină, lăsându-ne pe noi doi să ne prelungim veghea studiind. Așteptam clipa aceea. Dar pus în situația de a-i vorbi, mi-am simțit inima atât de grea, atât de plină de sentimente atât de tulburi, încât nu știam sau nu îndrăzneam să abordez subiectul care mă chinuia. Dar el a întrerupt brusc tăcerea, anunțându-mi hotărârea de a-și petrece întreaga vacanță la noi. Și doar cu puține zile înainte, ne adusese la cunoștință proiectul unei călătorii în Alpii Superiori, proiect pe care nevastă-meă și cu mine îl aprobasem din toată inima; știam că prietenul lui, T., pe care și-l alesese ca tovarăș de drum, îl aștepta; așa încât mi-am dat seama, în mod limpede, că răzgândirea lui subită nu era lipsită de legătură cu scena pe care o surprinsesem. La început m-am simțit cuprins de o profundă indignare, dar temându-mă că, dacă nu mă stăpânesc, fiul meu își va închide definitiv inima față de mine, și temându-mă totodată să nu am de regretat unele cuvinte prea tari, am făcut un mare efort să mă stăpânesc, și cu tonul cel mai firesc din lume, i-am spus:

— Credeam că te așteaptă T.

— O! a reluat el, nu mă așteaptă neapărat și, de altfel, nu-i va fi greu să mă înlocuiască. Mă odihnesc tot atât de bine și aici ca și în Oberland și cred că într-adevăr îmi pot folosi timpul mai bine decât cutreierând munții.

— În sfârșit, am spus, ai găsit ce să faci aici?

M-a privit, simțind în tonul vocii mele oarecare ironie, dar întrucât nu-i deslușea încă motivul, a reluat cu un aer degajat:

— Știi că întotdeauna mi-a plăcut mai mult cartea decât alpenștocul.

— Da, dragul meu, am spus, privindu-l țintă, la rândul meu. Dar nu crezi că lecțiile de acompaniament la armonium prezintă pentru tine încă și mai multă atracție decât lectura?

Fără îndoială, a simțit că roșește, căci și-a dus mâna la frunte, ca pentru a se feri de lumina lămpii. Dar și-a revenit aproape numaidecât și cu o voce pe care aș fi dorit-o mai puțin sigură, mi-a spus:

— Nu mă acuza prea tare, tată. N-aveam de gând să-ți ascund nimic, și vii cu foarte puțin înaintea mărturisirii pe care mă pregăteam să ți-o fac.

Vorbea așezat, cum ai citi o carte, încheindu-și frazele cu același calm, pare-se, ca și cum n-ar fi fost vorba de el. Extraordinara stăpânire de sine de care dădea dovadă, sfârși prin a mă scoate din sărite. Simțind că am de gând să-l întrerup, ridică mâna, ca pentru a-mi spune: „Nu, dumneata ai să poți vorbi după aceea, lasă-mă întâi pe mine să termin!”, dar l-am apucat de braț și, zgâlțâindu-l am strigat violent:

— Decât să te văd că tulburi sufletul curat al Gertrudei, mai bine să nu te mai văd. N-am nevoie de mărturisirile tale! Să abuzezi de infirmitate, de nevinovăție, de candoare, e o lașitate îngrozitoare de care nu te-aș fi crezut niciodată în stare; și să-mi mai și vorbești cu acest detestabil sânge rece!... Ia bine seama: Gertrude e în grija mea și n-am să suport, nicio zi în plus să-i vorbești, s-o atingi, s-o vezi!

— Dar, tată, reluă el pe același ton liniștit care mă scotea din fire, crede-mă că o respect pe Gertrude, la fel ca și dumneata. Te înșeli dacă crezi că se strecoară ceva cât de cât reprobabil, nu numai în purtarea mea, dar măcar în intenția și în taina inimii mele. O iubesc pe Gertrude, și o respect, să știi, tot atât pe cât o iubesc. Ideea de a o tulbura, de a abuza de nevinovăția și de

infirmitatea ei mi se pare la fel de murdară ca și dumitale.

Apoi a susținut că nu dorea să fie pentru ea decât un sprijin, un prieten, un soț; că nu socotise că trebuie să-mi vorbească despre asta înainte de a se fi hotărât s-o ia de soție; că această hotărâre, nici Gertrude n-o cunoștea încă și că mie voise să-mi vorbească întâi.

— Iată mărturisirea pe care aveam să ți-o fac, adăugă. Și n-am nimic altceva să-ți spun, credemă.

Aceste cuvinte m-au umplut de stupoare. Ascultându-le, îmi auzeam tâmpilele zvâcnind. Nu pregătisem decât reproșuri și, pe măsură ce-mi răpea orice motiv de indignare, mă simțeam tot mai descumpănit, așa că la sfârșitul discursului lui n-am mai găsit ce să-i spun.

— Hai la culcare, am rostit în cele din urmă, după o tăcere destul de lungă. I-am pus mâna pe umăr.

— Măine am să-ți spun ce cred despre toate astea.

— Spune-mi cel puțin că nu mai ești supărat pe mine.

— Am nevoie de o noapte să cuget.

Când l-am revăzut pe Jacques a doua zi, mi s-a părut într-adevăr că-l privesc pentru prima oară. Mi-am dat seama deodată că fiul meu nu mai este un copil, ci un bărbat tânăr; atâta timp cât îl socoteam un copil, dragostea pe care o surprinsesem putea să mi se pară monstruoasă. Toată noaptea am încercat să mă conving că, dimpotrivă, era foarte firească și normală. Dar din ce cauză nemulțumirea mea era cu atât mai vie? Lucrul acesta nu avea să se limpezească pentru mine decât ceva mai târziu. Deocamdată, trebuia să-i vorbesc lui Jacques și să-i comunic hotărârea mea. Un instinct, tot atât de sigur ca cel al conștiinței, mă avertiza că trebuie să împiedic cu orice preț această hotărâre.

L-am dus pe Jacques în fundul grădinii; acolo l-am întrebat mai întâi:

— I-ai spus ceva Gertrudei?

— Nu, mi-a răspuns el. Poate că ea a început să simtă dragostea mea; dar eu nu i-am mărturisit-o.

— Bine! Ai să-mi promiți că nu-i vei vorbi încă despre aste?

— Tată, mi-am propus să te ascult; dar pot să știu care-ți sunt motivele?

Am șovăit să i le arăt, neștiind prea bine dacă cele care-mi veniseră la început în minte erau cele mai nimerite să fie invocate. La drept vorbind, purtarea mea era dictată aici mai degrabă de conștiință, decât de rațiune.

— Gertrude e prea tânără încă, am spus în sfârșit. Gândește-te că nici nu s-a împărtășit. Știi că, din păcate, nu e o fată ca celelalte și că dezvoltarea ei a fost mult întârziată. Ar fi, fără îndoială, prea sensibilă, increzătoare cum e, la primele cuvinte de dragoste pe care le-ar auzi; tocmai de aceea nu trebuie să-i fie spuse. Să iei ceea ce nu se poate apăra, e o lașitate; știu că tu nu ești un laș. Sentimentele tale, zici, n-au nimic reprobabil; eu le găsesc vinovate, pentru că sunt premature. Prudența pe care Gertrude n-o are încă, trebuie s-o avem noi pentru ea. E o chestiune de conștiință.

Jacques are o însușire excelentă, anume că o frază simplă ca: „Fac apel la conștiința ta”, de care am făcut uz adesea când era mic, ajunge ca să-l rețină de la un lucru. Între timp îl priveam și-mi ziceam că, dacă Gertrudei i-ar fi cu puțință să-l vadă, ar admira acest trup înalt și zvelt, drept și atât de mlădios totodată, această frunte frumoasă, fără riduri, această privire sinceră, această față încă de copil, dar umbrită de o gravitate subită. Era în capul gol, iar părul lui blond-cenușiu, pe care îl purta pe atunci destul de lung, făcea mici cârlionți la tâmpile și-i ascundea pe jumătate urechile.

— Uite ce vreau să te mai rog, am reluat, sculându-mă de pe banca pe care ne așezasem, aveai de gând, așa spuneai, să pleci poimâine; te rog să nu-ți amâni plecarea. Fusesse vorba să lipsești o lună întreagă; te rog să nu-ți scurtezi nici cu o zi excursia. Ne-am înțeles?

— Bine, tată, am să te ascult.

Mi s-a părut să pălește atât de tare încât și buzele își pierduseră culoarea. Dar, judecând după această supunere atât de promptă, am socotit că dragostea lui nu poate fi prea puternică; și am resimțit o ușurare nespusă. În plus, supunerea lui mă mișcase.

— Regăsesc copilul pe care îl iubeam, i-am spus încetișor și, trăgându-l spre mine, mi-am lipit buzele de fruntea lui.

A avut o ușoară mișcare de retragere; dar n-am vrut să mă necăjesc pentru atâta lucru.

10 martie

Casa noastră e atât de mică, încât suntem nevoiți să trăim cam unii peste alții, ceea ce este destul de supărător câteodată, pentru munca mea, cu toate că mi-am rezervat la etajul întâi o odăiță în care să mă pot retrage și să pot primi vizite; supărător mai ales când vreau să vorbesc cu unul din ai mei între patru ochi, fără ca totuși să dau convorbirii o aparență prea solemnă, cum s-ar întâmpla în acel soi de vorbitor pe care copiii îl numesc în glumă „locul sfânt”, unde n-au voie să intre; Jacques plecase de dimineață la Neuchâtel, unde urma să-și cumpere bocanci și, fiind vreme foarte frumoasă, copiii au ieșit după prânz cu Gertrude, pe care ei o conduc, dar în același timp îi conduce pe ei. (Îmi face plăcere să notez aici că Charlotte este deosebit de atentă față de ea.) M-am pomenit deci, în mod cu totul firesc, singur cu Amelia, la ora ceaiului, pe care îl luăm întotdeauna în camera de zi. Era tocmai ceea ce doream, căci eram nerăbdător să-i

vorbesc. Mi se întâmpla atât de rar să fiu singur cu ea, încât mă simțeam aproape intimidat, iar importanța celor ce aveam să-i spun mă tulbura, ca și cum n-ar fi fost vorba despre mărturisirile lui Jacques, ci despre ale mele. Înainte de a-i vorbi, simțeam (și în ce măsură) două ființe, ducând, la urma urmei, aceeași viață, care se iubesc, dar care pot rămâne (sau pot deveni) enigmatice și izolate una față de cealaltă; cuvintele, în acest caz, fie cele pe care le adresăm celuiilalt, fie cele pe care celălalt ni le adresează nouă, sună tânguios, ca niște izbituri de sondă, ca să ne avertizeze despre rezistența acestui perete despărțitor, care, dacă nu bagi de seamă, riscă să se tot îngroașe...

— Jacques mi-a vorbit aseară și azi de dimineată... am început eu, în timp ce ea turna ceaiul, iar vocea îmi era tot atât de tremurată pe cât era ieri cea a lui Jacques de sigură. Mi-a vorbit despre dragostea lui pentru Gertrude.

— A făcut bine că ți-a vorbit, mi-a spus ea fără să se uite la mine și continuându-și treaba de gospodină, ca și cum i-aș fi adus la cunoștință ceva foarte firesc, sau mai degrabă ca și cum nu i-aș fi spus nimic nou.

— Mi-a zis că vrea s-o ia de nevastă; hotărârea lui...

— Era de prevăzut, șopti ea, dând ușurel din umeri.

— Atunci, tu bănuiai? am întrebat-o, cam nervos.

— De mult se vedea că are să urmeze asta. Dar e un gen de lucru pe care bărbații nu știu să-l observe.

Întrucât n-ar fi slujit la nimic să protestez, și, de altfel, era poate și un pic de adevăr în replica ei, am obiectat simplu:

— În acest caz, n-ar fi stricat să mă previi.

A avut acel zâmbet, un pic cam crispat, în colțul gurii, zâmbet cu care uneori își însoțește și-și

acoperă reținerile; apoi, dând din cap pieziș, a spus:

— Dac-ar trebui să te previn de tot ce nu știi să observi...

Ce însemna această, insinuare? Nu știam și nici nu voiam să aflu; am trecut mai departe.

— În sfârșit, voiam să aud ce crezi tu despre asta.

A oftat, apoi:

— Știi, dragul meu, că n-am aprobat niciodată prezenta acestei fete printre noi.

M-am stăpânit cu greu să nu mă enervez, văzând-o că revine astfel asupra trecutului.

— Nu e vorba de prezența Gertrudei, am reluat eu, dar Amelia a continuat:

— Mi-am dat seama întotdeauna că de aici n-ar putea să iasă decât necazuri.

Dintr-o mare dorință de împăciuire, am prins fraza din zbor:

— Atunci tu socoți nelalocul ei o asemenea căsătorie? Bine! Asta voiam să aud de la tine; din fericire suntem de aceeași părere.

Am adăugat că, de altfel, Jacques se înclinase, supus, în fața motivelor mele, așa încât n-are de ce să se mai îngrijoreze; că ne înțeleseserăm să plece în călătoria aceea care avea să țină o lună încheiată,

— Întrucât n-aș vrea, ca și tine, s-o găsească pe Gertrude aici când se întoarce, m-am gândit că cel mai bun lucru ar fi s-o încredințăm domnișoarei De La M... la care aș putea continua s-o văd; căci trebuie să recunosc că am adevărate obligații față de ea. Am fost adineauri să vorbesc cu noua ei gazdă; e gata să ne ajute. Astfel vei scăpa de o prezență care îți este penibilă. Louise De La M... se va ocupa de Gertrude; s-a arătat încântată, și se bucură de pe acum că are să-i dea lecții de armoniu.

Amelia părând hotărâtă să tacă, am reluat:

— Dar pentru că trebuie evitat ca Jacques să se ducă s-o vadă pe Gertrude acolo, fără știrea noastră, socot că ar fi bine să-i explicăm domnișoarei De La M... situația, nu crezi?

Prin întrebarea aceasta încercam să-i smulg Ameliei un cuvânt; dar ea ținea buzele strânse, ca și când ar fi jurat să nu spună nimic. Și am continuat, nu pentru că îmi rămăsese ceva de adăugat, ci pentru că nu puteam suporta tăcerea ei.

— De altfel, Jacques se va înapoia din călătorie vindecăt, poate, de această dragoste. La vârsta lui, omul nu prea știe ce vrea!

— O! nici mai târziu nu știe întotdeauna, a spus ea, în cele din urmă, în mod bizar.

Tonul ei enigmatic și sentențios mă enerva, pentru că sunt din fire prea sincer ca să mă acomodez cu misterul. Întorcându-mă către ea, am rugat-o să-mi explice ce înțelege prin asta.

— Nimic, dragul meu, a reluat ea, cu tristețe. Mă gândeam numai că adineauri doreai să fii prevenit de ceea ce nu observi.

— Și?

— Și-mi ziceam că nu-i ușor să previi...

I-am spus că am oroare de mister și că, din principiu, resping subînțelesurile.

— Când vei dori să te înțeleg, ai să te exprimi mai clar, am replicat pe un ton cam brutal, poate, și pe care l-am regretat numaidecât, căci am văzut o clipă că-i tremură buzele.

A întors capul, apoi sculându-se a făcut câțiva pași șovăitori, parcă nesiguri, prin cameră.

— Dar, în sfârșit, Amelia, am exclamat, de ce continui să te necăjești, acum, când totul e aranjat?

Simțeam că privirea mea o stingherea și i-am spus, stând cu spatele la ea, cu coatele pe masă și cu capul rezemat de o mână:

— Ți-am vorbit cam aspru adineaori. Iartă-mă!

Atunci am auzit-o cum se apropie de mine, apoi i-am simțit degetele atingându-mi ușurel fruntea,

în timp ce-mi vorbea cu o voce duioasă și înecată în lacrimi:

— Bietul meu prieten!

Apoi, numaidecât, a ieșit din cameră.

Cuvintele Ameliei, care mi se păreau atunci misterioase, s-au limpezit pentru mine după scurt timp; le-am citat așa cum mi-au apărut ele la început; și abia în ziua aceea am înțeles că era timpul ca Gertrude să plece.

12 martie

Mi-am impus ca o obligație să dăruiesc zilnic câte puțin din timpul meu Gertrudei; după cum îmi îngăduiau treburile zilnice, îi consacram fie câteva ore, fie câteva clipe. În ziua următoare celei în care am avut această discuție cu Amelia, am fost destul de liber și, întrucât vremea frumoasă mă îmbia la plimbare, am dus-o pe Gertrude prin pădure până la aceea încrețitură a muntelui Jura, unde, prin perdeaua de ramuri și dincolo de imensul ținut văzut de sus, privirea descoperă când e senin, deasupra unei pâcle ușoare, minunăția Alpilor albi. Soarele începuse să coboare la stânga noastră, când am ajuns în locul unde obișnuiam să ne așezăm. O pajiște cu iarbă mărunță și deasă cobora panta la picioarele noastre; mai încolo pășteau niște vaci; în aceste cirezi de munte, fiecare poartă câte o falangă la gât.

— Zugrăvește-mi peisajul, a spus Gertrude când le-a auzit clinchetul.

M-a rugat, ca la fiecare plimbare, să-i descriu locul în care poposiserăm.

— Dar îl cunoști, i-am spus. Este liziera de unde se văd Alpii.

— Azi se văd bine?

— Se vede întreaga lor splendoare.

— Mi-ai spus că în fiecare zi sunt puțin altfel.

— Cu ce-aș putea să-i compar azi? Cu setea unei lungi zile de vară. Până diseară se vor fi

mistuit în văzduh.

— Aș vrea să-mi spui dacă sunt crini pe pajiștea întinsă din fața noastră.

— Nu, Gertrude; crinii nu cresc la altitudinea asta; sau numai câteva specii rare.

— Nu cei numiți crini de câmpie?

— Nu există crini de câmpie.

— Nici pe câmpiile din împrejurimile Neuchâtelului?

— Nu există crini de câmpie.

— Îmi amintesc că mi-ai spus adeseori că pământul acesta are nevoie, mai mult ca de orice, de încredere și de dragoste. Nu crezi că numai cu ceva mai multă încredere omul ar începe din nou să-i vadă? Eu, când ascult acest cuvânt, te asigur că-i văd. Am să ți-i descriu, vrei? Par niște clopote de flăcări, niște clopote mari de azur, umplute cu mireasma dragostei și pe care le leagănă vântul serii. De ce-mi spui că nu sunt, colo, în fața noastră? Îi simt! Văd pajiștea plină...

— Nu sunt mai frumoși decât îi vezi tu, dragă Gertrude.

— Spune-mi că nu sunt mai puțin frumoși.

— Sunt tot atât de frumoși cum îi vezi tu. Ți-am spus, Gertrude: cei care au ochi sunt cei care nu știu să privească.

Și din fundul inimii mele auzeam înălțându-se această rugă: „Slavă Ție Doamne, că ai arătat celor umili ceea ce ascunzi celor deștepți!”

— Dacă ai ști, a exclamat ea atunci, cuprinsă de o exaltare plină de voioșie, dac-ai putea ști ce ușor îmi imaginez toate astea! Uite! Vrei să-ți descriu peisajul?... În spatele nostru, deasupra noastră și în jurul nostru, sunt brazii înalți, cu miros de rășină, cu trunchiul roșu închis, cu ramurile lungi, orizontale, întunecate, care se tânguie când vrea vântul să le încovoae. La picioarele noastre, ca o carte deschisă, înclinată pe pupitrul muntelui, întinsa pajiște verde și bălțată, pe care o albăstrește umbra, pe care o poleiește soarele, și ale cărei

cuvinte distincte sunt florile: gențiane, brândușe, gălbenele și crinii cei frumoși, pe care vacile vin să le silabisească, toate, cu tălângi le lor, și în care îngerii vin să citească, dacă spui că ochii oamenilor sunt închiși. În partea de jos a cărții văd un fluviu mare, de lapte, fumegând, cețos, acoperind o genune de mistere, un fluviu imens, fără alt mal decât, acolo, departe de tot, în fața noastră, frumoșii Alpi strălucitori... Acolo trebuie să se ducă Jacques. Spune-mi, e adevărat că pleacă mâine?

— Trebuie să plece mâine. Ți-a spus?

— Nu mi-a spus; dar am înțeles. Trebuie să lipsească mult?

— O lună... Gertrude, voiam să te întreb... De ce nu mi-ai povestit că venea să te vadă la biserică?

— A venit să mă vadă de două ori. O! nu vreau să-ți ascund nimic, dar mă tem să nu te necăjesc.

— M-ai necăji dacă nu mi-ai spune.

Mâna ei o căută pe a mea.

— Era trist că pleacă.

— Spune-mi, Gertrude... Ți-a spus că te iubește?

— Nu mi-a spus; dar simt asta foarte bine fără să mi se spună. Nu mă iubește însă cât mă iubești dumneata.

— Și tu, Gertrude. Suferi pentru că pleacă?

— Cred că e mai bine să plece. Nu i-aș putea răspunde.

— Dar spune-mi: tu suferi pentru că pleacă?

— Știi bine că pe dumneata te iubesc, părinte... O! de ce-ți retragi mâna? Nu ți-aș vorbi așa dacă n-ai fi însurat. Dar nimeni nu se însoară cu o oarbă. Atunci de ce nu ne-am putea iubi? Spune-mi, părinte, găsești că e ceva rău în asta?

— În dragoste nu sălășluiește niciodată răul.

— Nu simt în inima mea decât binele. N-aș vrea să-l fac pe Jacques să sufere. N-aș vrea să fac pe

nimeni să sufere... Aș vrea să dăruiesc numai fericire.

— Jacques avea de gând să te ceară de soție.

— M-ai lăsa să-i vorbesc înainte de plecare? Aș vrea să-l fac să înțeleagă că nu trebuie să mă mai iubească. Părinte, înțelegi, nu-i așa, că nu mă pot mărita cu nimeni? M-ai lăsa să-i vorbesc, nu-i așa?

— Chiar deseară.

— Nu, mâine, chiar în clipa plecării...

Soarele apunea exaltându-și splendoarea. Aerul era călduț. Ne-am sculat și, vorbind, am luat-o pe drumul întunecos al întoarcerii.

CAIETUL AL DOILEA

25 aprilie

Am fost nevoit să las un timp acest caiet în părăsire.

Zăpada, în sfârșit, se topise, și de îndată ce drumurile au devenit practicabile, a trebuit să mă achit de un mare număr de obligații pe care fusesem silit să le amân în cursul lungului răstimp cât satul nostru fusese blocat. Abia ieri am mai putut găsi câteva clipe de răgaz.

Noaptea trecută am recitit tot ceea ce scrisesem aici...

Azi, când îndrăznesc să-i spun pe nume simțământului atâta vreme nemărturisit al inimii mele, îmi explic cu greu cum de m-am putut înșela până acum; cum de au putut să mi se pară misterioase anumite cuvinte ale Ameliei, pe care le-am relatat; cum m-am mai putut îndoi, după naivele declarații ale Gertrudei, că o iubesc. Explicația constă în faptul că atunci nu voiam să recunosc absolut nici un fel de dragoste în afara căsătoriei și în același timp, în simțământul care mă atrăgea cu atâta patimă spre Gertrude, nu voiam să recunosc nimic interzis.

Naivitatea mărturisirilor ei, sinceritatea lor, mă linișteau. Îmi ziceam: e o copilă. O dragoste adevărată n-ar fi lipsit-o de momente de jenă, ar fi făcut-o uneori să roșească. Iar cât despre mine, credeam că o iubesc așa cum iubești un copil infirm. O îngrijeam așa cum îngrijești un bolnav, iar dintr-o deprindere făcusem o obligație morală, o datorie. Da, într-adevăr, chiar în seara aceea în care îmi vorbea așa cum am relatat, îmi simțeam sufletul atât de ușor și atât de voios, încât mă mai înșelam încă transcriindu-i cuvintele. Și pentru că

socoteam că dragostea e reprobabilă și că tot ceea ce este reprobabil umilește sufletul, nesimțindu-mi sufletul împovărat, nu mă gândeam la dragoste.

Am relatat aceste convorbiri nu numai așa cum au decurs, dar le-am și transcris într-o stare de spirit întru totul asemănătoare; la drept vorbind, abia când le-am recitit azi-noapte, am înțeles...

Numaidecât după plecarea lui Jacques, căruia am lăsat-o pe Gertrude să-i vorbească și care nu s-a înapoiat decât pentru ultimile zile de vacanță, căutând în mod ostentativ ori să fugă de Gertrude, ori să nu-i vorbească decât în prezența mea, viața noastră și-a reluat cursul ei liniștit. Gertrude, așa cum ne înțelesesem, se mutase la domnișoara Louise, unde mă duceam zilnic s-o văd. Dar, tot de frica dragostei, nu mai vorbeam cu ea despre nimic ce ne-ar fi putut mișca. Nu-i mai vorbeam decât ca pastor, și de cele mai mult ori în prezența Louisei. Ocupându-mă mai ales de educația ei religioasă și pregătind-o pentru prima împărtășanie, care a avut loc de Paști.

În ziua de Paști, m-am împărtășit și eu.

De atunci au trecut cincisprezece zile. Spre mirarea mea, Jacques, care venise să petreacă o săptămână de vacanță alături de noi, nu m-a însoțit lângă Sfânta Masă. Și, spre marea mea părere de rău, sunt nevoit să spun că Amelia, pentru prima dată de la căsătoria noastră, nu m-a însoțit nici ea. Părea că se înțeleseseră amândoi și că hotărâseră, prin lipsa lor de la această întâlnire solemnă, să-mi umbrească bucuria. Și de data aceasta m-am felicitat că Gertrude n-a putut vedea nimic, așa încât am îndurat singur povara acelei umbre. O cunosc prea bine pe Amelia ca să nu fi băgat de seamă câte reproșuri indirecte se ascundeau în purtarea ei. Nu i se întâmplă niciodată să mă dezaprobe fățiș, dar ține să-mi arate dezaprobarea ei printr-un fel de izolare.

M-a mâhnit profund faptul că o supărare de acest soi, vreau să spun din cele care îmi repugnă,

ar putea abate sufletul Ameliei în așa măsură, încât s-o depărteze de la preocupările ei cele mai înalte. Înapoiat acasă, m-am rugat pentru ea cu toată sinceritatea inimii mele.

Cât despre abținerea lui Jacques, aceasta se datora unor motive de alt gen. Pe care o convorbire avută cu el la scurt timp după aceea, le-a lămurit.

3 mai

Educația religioasă a Gertrudei m-a determinat să recitesc *Evanghelia* cu alți ochi. Sunt din ce în ce mai convins că o seamă de noțiuni care alcătuiesc credința noastră creștină nu se trag din cuvintele lui Iisus.

Acesta a fost tocmai subiectul discuției pe care am avut-o cu Jacques. Având un temperament cam rece, inima lui nu-i influențează suficient raționamentul; cu încetul, el devine tradiționalist și dogmatic. Îmi reproșează că aleg din doctrina creștină „ceea ce îmi place”. Sufletele care seamănă cu al lui se cred pierdute de îndată ce nu mai simt alături araci, balustrade, parapete. În plus, ele nu prea admit la altul o libertate la care au renunțat și doresc să obțină prin constrângere tot ceea ce ești gata să le dăruiești din dragoste.

— Dar, tată, mi-a spus, și eu doresc fericirea sufletelor.

— Nu, dragul meu; tu dorești supunerea lor.

— Fericirea constă în supunere...

Îi las ultimul cuvânt pentru că îmi displace să discut în contradictoriu; dar știu foarte bine că nu faci decât să compromiți fericirea căutând s-o obții prin supunere, căci dacă e adevărat că sufletul iubitor se bucură de supunerea sa voită, nimic nu te depărtează mai mult de fericire ca o supunere fără dragoste.

La urma urmei, Jacques judecă bine, și dacă nu m-ar mâhni faptul că întâlnesc, la o minte atât de tânără, atâta rigiditate doctrinară, aș admira, fără

îndoială, calitatea argumentelor și constanța logicii sale. Am impresia adeseori că sunt mai tânăr decât el: mai tânăr azi decât eram ieri.

Starea de bucurie pe care o împiedică îndoiala și asprimea inimilor noastre, este o stare obligatorie. Fiecare faptură este mai mult sau mai puțin capabilă de bucurie. Fiecare faptură trebuie să tindă către bucurie. Numai zâmbetul Gertrudei, el singur, mă lămurește în această privință mai mult decât o lămuresc pe ea învățămintele mele. Păcatul e cel care întunecă sufletul și se împotrivește bucuriei sale. Fericirea desăvârșită a Gertrudei, care radiază din toată ființa ei, provine din faptul că ea nu știe ce e păcatul. În ea nu e decât puritate, decât dragoste.

8 mai

Doctorul Martins a venit ieri de la Chaux-de-Fonds. A cercetat îndelung ochii Gertrudei cu oftalmoscopul. Mi-a spus că a vorbit despre Gertrude cu doctorul Roux, specialistul din Lausanne, căruia urmează să-i comunice observațiile sale. Amândoi au convingerea că Gertrude ar putea fi operată. Dar ne-am înțeles să nu-i spunem nimic atâta timp cât nu va exista oarecare certitudine. Martins trebuie să vină să mă informeze după consult. La ce bun să-i dăm Gertrudei o speranță, pe care riscăm să fim nevoiți să i-o spulberăm imediat? În plus, nu e ea fericită așa...?

10 mai

De Paști, Jacques și Gertrude s-au revăzut, în prezența mea, cel puțin Jacques a revăzut-o pe Gertrude, și i-a vorbit, dar numai despre lucruri lipsite de însemnătate. S-a arătat mai puțin emoționat decât m-aș fi putut teme, și m-am convins din nou că dacă ar fi fost cu adevărat

aprinsă, dragostea lui n-ar fi fost atât de ușor de stins, cu toate că Gertrude îi spusese anul trecut înainte de plecare, că această dragoste trebuie să rămână fără speranță. Am constatat că acum îi spune Gertrudei „dumneata”, ceea ce este, desigur, de preferat; eu nu-i cerusem aceasta, așa încât sunt fericit că a înțeles singur. Are, incontestabil, multe însușiri bune.

Bănuiesc totuși că această supunere a lui Jacques n-a fost fără frământări și fără lupte. Supărător este faptul că restricția pe care a fost nevoit s-o impună inimii sale, acum i se pare bună în sine; ar dori s-o vadă impusă tuturor; am simțit asta în discuția pe care am avut-o cu el și pe care am relatat-o mai sus. Nu spunea la Rochefoucault că spiritul e adesea păcălit de inimă? Se înțelege de la sine că n-am îndrăznit să-i atrag numaidecât atenția lui Jacques, căci îi cunoșteam felul de a fi și știam că e unul dintre aceia pe care discuția nu face decât să-l îndârjească în părerea proprie; dar în aceeași seară, regăsind, cu ce să-i dau replica, am avut grijă să-i las în cameră un bilet cu următorul text: „Cei ce nu mănâncă să nu-l judece pe cel ce mănâncă, deoarece Dumnezeu l-a primit pe acesta” (Romani XIV, 3).

Aș fi putut foarte bine să copiez și urmarea: „Știu și sunt convins că nimic nu e necurat în sine și că un lucru nu e necurat decât pentru cel ce îl crede necurat” – dar n-am îndrăznit, temându-mă ca Jacques să nu presupună că mă gândesc la cine știe ce interpretare jignitoare cu privire la Gertrude, ceea ce n-ar trebui nici măcar să-i treacă prin minte. Am greșit provocându-l pe Jacques: a doua zi, am găsit pe masa mea chiar biletul pe care copiasem versetul; pe dos, Jacques transcrisese pur și simplu alt verset din același capitol: „Nu pricinui prin hrana ta pieirea aceluia pentru care a murit Domnul” (Romani, XIV, 15).

Recitesc încă o dată tot capitolul. Este punctul de pornire al unei discuții fără sfârșit. Și să

chinuiesc cu aceste nedumeriri, să întunec cu acești nori, cerul luminos al Gertrudei? Nu sunt oare mai aproape de adevăr și n-o mențin pe ea tot așa, când o învăț și o las să creadă că singurul păcat este ceea ce dăunează fericirii altuia sau primejduiește propria noastră fericire?

Din păcate, anumite suflete rămân deosebit de refractare fericirii, inapte, stângace... Mă gândesc la biata mea Amelia. O invit fără încetare la fericire, o împing într-acolo, ba aș vrea chiar s-o silesc... Dar ea se ferește fără încetare, se închide, ca anumite flori pe care nu le deschide soarele. Tot ce vede, o neliniștește și o mânănește.

— Ce vrei, dragul meu, mi-a spus zilele trecute, nu mi-a fost dat să fiu oarbă!

Ah! cât mă doare ironia ei și de câtă tărie am nevoie ca să nu mă las tulburat de ea! Ar trebui să înțeleagă, totuși, așa cred, că această aluzie la infirmitatea Gertrudei e de natură să mă rănească peste măsură. Mă face să simt, de altfel, că ceea ce admir mai ales la Gertrude, e blândețea ei nelimitată; n-am auzit-o niciodată formulând nici cea mai neînsemnată supărare față de cineva. E drept că n-o las să afle nimic ce ar putea-o îndurera.

După cum sufletul fericit, prin iradierea dragostei, răspândește în jurul lui fericire, în jurul Ameliei totul devine sumbru și posomorât. Aș putea spune că sufletul Ameliei emite raze negre. Când după o zi de trudă, vizite la săraci, la bolnavi, la obidiți, mă înapoiez acasă, după căderea serii, uneori frânt de oboseală, cu inima plină de o imperioasă nevoie de odihnă, de afecțiune, de căldură, nu găsesc, de cele mai multe ori, în căminul meu, decât griji, reproșuri, hărțuieli, cărora le-aș prefera de mii de ori frigul, vântul și ploaia de afară. Știu că bătrâna noastră Rozalia ține să facă totdeauna cum o taie capul; dar uneori are dreptate, iar Amelia n-are întotdeauna dreptate când vrea s-o facă pe Rozalia

să cedeze. Știu că Charlotte și Gaspar sunt groaznic de neastâmpărați; dar Amelia n-ar obține oare un rezultat mai bun certându-i ceva mai puțin și mai rar? Atâtea recomandări, muștrări și dojeni își pierd toată asprimea, întocmai ca bolovanii de pe plajă; copiilor le pasă mai puțin decât mie. Știu că micuțului Claude îi ies dințișorii (cel puțin, așa susține maică-sa, de câte ori copilul începe să urle), dar nu înseamnă oare să-i dublezi țipetele, alergând numaidecât la el, ea sau Sara, alintându-l peste măsură? Rămân convins că ar urla mai puțin dacă ar fi lăsat, de câteva ori, să urle cât pofteste, când nu sunt eu acasă. Dar știu că tocmai atunci îl alintă ele mai mult.

Sara seamănă cu maică-sa, din care cauză aș fi vrut s-o dau internă la o școală. Nu seamănă, din păcate, cu ceea ce era maică-sa la vârsta ei, când ne-am logodit, ci cu ceea ce au făcut din ea grijile vieții materiale și, aș spune, „cultivarea” grijilor vieții (căci, fără îndoială, că Amelia le cultivă). Desigur, mi-e foarte greu să recunosc în ea, azi, îngerul care zâmbea odinioară la fiecare elan nobil al inimii mele, îngerul pe care visam să-l leg indisolubil de viața mea și care mi se părea că mi-o ia înaintea și mă călăuzește spre lumină, sau poate că atunci dragostea mă orbea?... Căci nu descopăr în Sara decât preocupări vulgare; după pilda maică-si nu se lasă antrenată decât de probleme meschine; chiar trăsăturile feței ei, pe care nu le spiritualizează nicio flacără interioară, sunt șterse și parcă înăsprite. Niciun gust pentru poezie, nici pentru citit; nu surprind niciodată, între ea și mama ei, vreo conversație la care să pot dori să iau parte, și îmi simt izolarea și mai dureros alături de ele decât când mă retrag în biroul meu, așa cum m-am deprins să fac tot mai des în ultima vreme.

Mi-am făcut obiceiul, începând din toamna trecută, încurajat și de scurtarea zilelor, să mă duc, de câte ori îmi îngăduie drumurile, adică atunci

când mă pot înapoia destul de devreme, să iau ceaiul la domnișoara De La M.

Încă n-am spus că, din noiembrie trecut, Louise De La M. găzduiește, împreună cu Gertrude, trei oarbe micuțe, pe care Martins i le-a încredințat, și pe care Gertrude, la rândul ei, le învață să citească și să facă diferite treburi mărunte, în care fetițele au și început să se arate destul de dibace.

Ce odihnă, ce reconfortare pentru mine, de câte ori intru în atmosfera caldă de la *La Grange* și cât îmi lipsește, când sunt nevoit să nu mă duc pe acolo două sau trei zile. Domnișoara De La M. este în măsură, se înțelege de la sine, să le găzduiască, pe Gertrude și pe cele trei micuțe pensionare, fără probleme financiare privind întreținerea lor; trei slujnice o ajută cu mare devotament și o scutesc de orice oboseală. Dar se poate spune oare că averea și răgazul au fost vreodată mai îndreptățite? Dintotdeauna, Louise De La M. s-a ocupat mult de săraci; e un suflet evlavios, care se pare că nu face altceva decât să se dăruiască în această viață; în ciuda părului aproape cărunț, încadrat de o bonetă de dantelă, nimic mai copilăresc decât zâmbetul ei, nimic mai armonios ca gestul ei, mai muzical ca vocea ei. Gertrude și-a însușit felul ei de a fi, de a vorbi, un fel de intonație, nu numai a vocii, ci și a gândirii, a întregii ființe, asemănare pentru care le tachinez pe amândouă, dar pe care niciuna din ele n-o admite. Ce plăcut e pentru mine, dacă am timp să zăbovesc puțințel pe lângă ele, să le văd, așezate una lângă alta, iar Gertrude, fie cu fruntea rezemată de umărul prietenei ei, fie lăsându-și o mână în mâna domnișoarei De La M., ascultându-mă în timp ce le citesc câteva versuri de Lamartine sau de Victor Hugo; ce plăcut mi-e să contemplu în aceste două suflete senine, oglindirea poeziei! Nici micuțele eleve nu rămân nepăsătoare. Fetițele, în această atmosferă de calm și de dragoste se dezvoltă uimitor și fac progrese remarcabile. Am zâmbit la

început când domnișoara Louise mi-a spus că vrea să le învețe să danseze, atât pentru sănătate, cât și pentru plăcere; dar azi admir grația ritmată a mișcărilor pe care izbutesc să le execute; din păcate, însă, n-au cum să și le aprecieze singure. Totuși, Louise De La M. susține că ele percep prin mușchi armonia acestor mișcări, pe care nu le pot vedea. Gertrude se asociază la dansurile lor cu o grație și o bunăvoință fermecătoare, și de altfel le gustă cu o adevărată bucurie. Uneori, chiar Louise De La M. ia parte la jocul micuțelor; atunci Gertrude se așază la pian. Progresele ei la muzică sunt uimitoare; acum cântă la orga capelei în fiecare duminică și precede psalmii prin scurte improvizații.

În fiecare duminică vine să ia prânzul cu noi; copiii mei o revăd cu plăcere, cu toate că gusturile lor diferă tot mai mult de ale ei. Amelia nu manifestă mai multă nervozitate și masa se termină fără incidente. Apoi, toată familia o conduce pe Gertrude și se ia ceaiul la *La Grange*. E o sărbătoare pentru copiii mei, pe care Louise îi alintă și îi răsfăță cu dulciuri. Chiar și Amelia, care e destul de sensibilă la atenții, își descrețește în sfârșit fruntea și pare complet întinerită. Cred că de acum înainte s-ar lipsi cu greu de acest popas pe drumul obositor al vieții ei.

18 mai

Acum, când au început iar zilele frumoase, am putut ieși din nou cu Gertrude, ceea ce nu mi se mai întâmplase de mult (pentru că în ultima vreme mai căzuseră ninsori, iar drumurile erau până mai zilele trecute într-o stare jalnică), după cum nu mi se mai întâmplase de mult să mă aflu singur cu ea.

Mergeam repede, amândoi; aerul tare îi îmbujorase obraji și-i răsfirea mereu părul blond. Trecând pe lângă o turbărie, am cules câteva

mlădițe de trestii în floare, i le-am strecurat sub beretă, apoi, ca să nu cadă, i le-am împletit în păr.

Nu ne vorbiserăm încă aproape deloc, mirați că suntem singuri împreună, când Gertrude, întorcând către mine fața ei fără privire, m-a întrebat brusc:

— Crezi că Jacques mă mai iubește?

— S-a hotărât să renunțe la tine, i-am răspuns numaidecât.

— Dar crezi că știe că mă iubești? a reluat ea.

De la discuția avută, pe care am relatat-o, se scurseseră mai bine de șase luni fără ca (mă și mir) cel mai neînsemnat cuvânt de dragoste să mai fi fost rostit între noi. Nu eram niciodată singuri, am mai spus-o, și era mai bine așa... Întrebarea Gertrudei a făcut să-mi bată inima atât de tare, încât am fost nevoit să-mi încetinesc întrucâtva pașii.

— Dar, Gertrude, toată lumea știe că te iubesc, am exclamat.

Nu s-a lăsat amăgită:

— Nu, nu; n-ai răspuns la întrebare.

Și, după o clipă de tăcere, a reluat, cu capul plecat:

— Tușa Amelia știe; și eu știu că asta o întristează.

— Ar fi tristă oricum, am protestat cu o voce șovăielnică. E în firea ei să fie tristă.

— O! încerci mereu să mă liniștești, mi-a spus, cu un fel de nerăbdare în glas. Dar eu nu vreau să mă liniștești. Sunt multe lucruri, știu, pe care nu mi le spui, de teamă să nu mă îngrijorezi sau să nu mă necăjești; multe lucruri pe care nu le știu, așa încât uneori...

Glasul îi scădea din ce în ce; se opri, ca și cum i-ar fi lipsit respirația. Când, repetând ultimele ei cuvinte, am întrebat-o:

— Încât uneori...?

A reluat, trist:

— Încât uneori mi se pare că toată fericirea pe care ți-o datorez se bazează pe necunoștință.

— Dar, Gertrude...

— Nu, lasă-mă să-ți spun: nu vreau o astfel de fericire, înțelege că eu nu... Nu ții să fiu fericită. Prefer să știu. Sunt multe lucruri, lucruri triste, desigur, pe care nu le pot vedea, dar n-ai dreptul să mă lași în necunoașterea lor. În timpul lunilor de iarnă m-am gândit mult; uite, mă tem că lumea nu e atât de frumoasă pe cât m-ai făcut să cred, părinte, ba chiar că-i lipsește mult...

— E adevărat că omul a urâtit adeseori pământul, am tras cu teamă concluzia, căci avalanșa gândurilor ei mă înfricoșa și încercam, să le abat, cu toate că n-aveam nădejdea să izbutesc.

Părea că așteaptă aceste cuvinte, pentru ca, prinzându-le din zbor numaidecât, ca pe o verigă datorită căreia se încheie lanțul, exclamă:

— Tocmai! Aș vrea să fiu sigură că nu adaug nimic răului.

Am continuat mult timp să mergem foarte repede, în tăcere. Tot ceea ce aș fi putut să-i spun se izbea dinainte de ceea ce simțeam că gândește: mi-era frică să nu rostesc vreo frază a cărei interpretare să influențeze soarta noastră, a amândorura. Și gândindu-mă la cele ce-mi spusese Martins, că eventual i s-ar putea reda vederea, o mare teamă îmi strângea inima.

— Voiam să te întreb, reluă ea în sfârșit, dar nu știu cum să-ți spun...

Desigur, făcea apel la tot curajul ei ca să vorbească, după cum făceam și eu la al meu ca s-o ascult. Dar cum era să prevăd întrebarea care o frământa?

— Copiii unei oarbe se nasc neapărat orbi?

Nu știu pe care din noi doi îl chinuia mai mult această convorbire; dar acum eram nevoiți să continuăm.

— Nu, Gertrude, i-am spus; în afară de cazuri foarte speciale. Nu există niciun motiv ca să fie orbi.

Mi-a făcut impresia că s-a liniștit. Aș fi vrut s-o întreb la rândul meu de ce-mi punea această întrebare; n-am îndrăznit și am continuat cu stângăcie:

— Dar, Gertrude, ca să ai copii trebuie să fii măritată.

— Nu-mi spune asta, părinte. Știu că nu-i adevărat.

— Ți-am spus ceea ce era cuviincios să-ți spun, am protestat eu. Dar, într-adevăr, legile naturii îngăduie ceea ce legile oamenilor și cele ale lui Dumnezeu opresc.

— Mi-ai spus adeseori că legile lui Dumnezeu sunt chiar cele ale dragostei.

— Dragostea care vorbește aici nu mai este cea numită și milă.

— Din milă mă iubești?

— Știi prea bine că nu, dragă Gertrude.

— Dar atunci recunoști că dragostea noastră se sustrage legilor lui Dumnezeu?

— Ce vrei să spui?

— O! știi foarte bine, și nu eu ar fi trebuit să vorbesc.

În zadar am încercat să schimb vorba; inima mea nega argumentele mele în derută. Am exclamat îngrozit:

— Gertrude. Tu crezi că dragostea ta e vinovată?

A corectat:

— Că dragostea *noastră*... îmi spun că ar trebui s-o cred...

— Și atunci?...

Am surprins un fel de implorare în vocea mea, în timp ce fără să respire, ea încheia:

— ...Dar că nu pot înceta de a te iubi.

Toate acestea s-au petrecut cu o zi în urmă. La început, am șovăit să le aștern pe hârtie... Nu mai știu cum s-a terminat plimbarea. Mergeam amândoi cu pași grăbiți, parcă am fi vrut să fugim, și îi țineam brațul strâns lipit de mine. Sufletul mi

se depărtase într-atâta de trup, încât mi se părea că cea mai mică pietricică de pe drum ne-ar fi făcut pe amândoi să ne rostogolim în țarină.

19 mai

Martins a revenit azi-dimineață. Gertrude poate fi operată. Roux afirmă acest lucru și cere ca pacienta să-i fie încredințată pentru câțva timp. N-am putut să mă opun, și totuși, în mod laș, am cerut timp de gândire. Am cerut să fiu lăsat s-o pregătesc cu încetul... Inima ar fi trebuit să-mi salte de bucurie, dar o simt cum mă apasă, grea de o nespusă neliniște. La ideea că trebuie s-o anunț pe Gertrude că i s-ar putea reda vederea, îmi pierd curajul.

Noaptea de 19 mai

Am revăzut-o pe Gertrude și nu i-am spus nimic. La *La Grange* astă-seară, nefiind nimeni în salon, m-am urcat în camera ei. Eram singuri.

Am strâns-o îndelung la pieptul meu. Nu făcea nici o mișcare ca să se apere și, când a ridicat fruntea spre mine, buzele noastre s-au întâlnit...

21 mai

Oare pentru noi, doamne, ai făcut noaptea atât de adâncă și de frumoasă? Pentru mine? Aerul e calduț și prin fereastra deschisă intră luna, iar eu ascult tăcerea imensă a cerurilor. O, tulbure adorare a întregii creații, în care inima se topește într-un extaz fără cuvinte! Nu mai pot să mă rog decât cu patimă. Dacă există vreo îngrădire în dragoste, ea nu vine de la Tine, Doamne, ci de la oameni. Oricât de vinovată ar părea dragostea mea în ochii oamenilor, o! spune-mi că în ai Tăi e sfântă!

Încerc să mă înalț deasupra ideii de păcat; dar păcatul mi se pare intolerabil. Nu, nu accept să păcătuiesc iubind-o pe Gertrude. Nu-mi pot smulge din inimă această dragoste decât smulgându-mi chiar inima, și de ce? Chiar dacă n-aș iubi-o, ar trebui s-o iubesc din milă; să n-o mai iubesc, ar însemna s-o trădez; ea are nevoie de dragostea mea...

Doamne sfinte, nu mai știu... Nu Te mai știu decât pe Tine. Călăuzește-mă. Uneori mi se pare că mă cufund în beznă. Și că vederea care î se va reda ei mi se răpește mie.

Gertrude a intrat ieri la clinica din Lausanne, de unde nu va ieși decât peste douăzeci de zile. Îi aștept întoarcerea cu o teamă cumplită. Martins urmează s-o aducă înapoi acasă. Gertrude m-a pus să-i promit că n-am să încerc s-o văd până atunci.

23 mai

O scrisoare de la Martins: operația a reușit. Dumnezeu fie lăudat!

24 mai

Ideea că trebuie să mă vadă, ea care până acum mă iubea fără să mă vadă, ideea asta îmi produce o jenă de nesuferit. Oare are să mă recunoască? Pentru prima dată în viața mea pun întrebări, plin de neliniște, oglinzilor. Dacă-i voi simți privirea mai puțin îngăduitoare decât îi era inima, și mai puțin iubitoare, ce se va întâmpla cu mine? Doamne, îmi vine uneori să cred că am nevoie de dragostea ei ca să Te iubesc.

27 mai

Un spor de muncă mi-a permis să petrec aceste din urmă zile fără prea multă nerăbdare. Fiecare ocupație care mă poate sustrage gândurilor ce mă

obsedează e binecuvântată; dar toată ziua, orice-aș face, imaginea ei mă urmărește.

Trebuie să vină mâine. Amelia, care în timpul acestei săptămâni, nu mi-a arătat decât laturile cele mai bune ale firii ei și care pare că-și dă osteneala să mă facă s-o uit pe absentă, se pregătește, împreună cu copiii, să-i sărbătorească înapoierea.

28 mai

Gaspard și Charlotte s-au dus să culeagă ce bruma de flori au putut găsi prin păduri și pe pajiști. Bătrâna Rozalia pregătește o prăjitură monumentală, pe care Sara o împodobește cu nu știu ce ornamente de poleială. O așteptăm să vină azi la amiază.

Scriu ca să-mi umplu așteptarea. E unsprezece. În fiecare clipă ridic capul și mă uit spre drumul pe care trebuie să se ivească trăsura lui Martins. Mă stăpânesc să nu mă duc în întâmpinarea lor: e mai bine și din considerație pentru Amelia, s-o primesc împreună cu ceilalți. Inima mea își ia zborul... Uite-i!

28, seara

În ce noapte îngrozitoare mă scufund!

Îndurare, Doamne, îndurare! Renunț la dragostea mea, dar Tu n-o lăsa să moară!

Câtă dreptate aveam să mă tem! Ce-a făcut? Ce-a vrut să facă? Amelia și Sara mi-au spus că au însoțit-o până la *La Grange*, unde domnișoara De La M... o aștepta. Va să zică a vrut să iasă din nou din casă... Ce s-a întâmplat?

Încerc să-mi pun un pic de ordine în gândire. Ceea ce mi se povestește e de neînțeles, sau contradictoriu. Totul se învâlmășește în capul meu... Grădinarul domnișoarei De La M... a adus-o fără cunoștință acasă; zice că a văzut-o umblând pe malul gârlei, apoi, trecând podul grădinii,

aplecându-se, dispărând; dar întrucât n-a înțeles din capul locului că Gertrude căzuse, n-a alergat într-acolo, așa cum ar fi trebuit; a găsit-o lângă zăgaz, unde o târâse curentul. Când am revăzut-o ceva mai târziu, nu-și recăpătase cunoștința; sau cel puțin și-o pierduse din nou, căci o clipă își venise în fire, mulțumită îngrijirilor date numaidecât. Martins, care – slavă Domnului! – nu plecase încă, își explică anevoie acest soi de amorțire și de apatie în care e acum cufundată; în zadar i-a pus întrebări; s-ar fi zis că nu înțelege nimic, sau că s-a hotărât să tacă. Respirația ei e încă foarte greoaie și Martins se teme de o congestie pulmonară; i-a aplicat comprese cu muștar și ventuze și a promis să revină mâine. Greșeala a fost că au lăsat-o prea mult timp în hainele ei ude, în vreme ce se căzneau s-o readucă la viață; apa din gărlă e rece ca gheața. Domnișoara De La M... singura care a putut scoate din gura ei câteva cuvinte, susține că Gertrude a vrut să culeagă niște nu-mă-uita care cresc din belșug pe malul acela al gărlei, și că, încă nepricepută în aprecierea distanțelor, sau luând drept pământ covorul de flori plutitor, și-a pierdut brusc echilibrul... Dacă aș putea s-o cred! Să mă conving că n-a fost decât un accident, ce greutate îngrozitoare mi s-ar lua de pe inimă! Tot timpul mesei, atât de veselă totuși, zâmbetul ciudat, care n-o părăsea, mă neliniștea; un zâmbet forțat, pe care nu i-l cunoșteam, dar pe care mă sileam să-l cred cel al noii ei priviri; un zâmbet care părea că i se revarsă din ochi pe față, ca niște lacrimi, și pe lângă care vulgara veselie a celorlalți mă jignează. Ea nu lua parte la veselie; s-ar fi zis că descoperise o taină, pe care fără îndoială mi-ar fi încredințat-o dacă aș fi fost singur cu ea. Nu spunea nimic, dar nimeni nu se mira, căci lângă ceilalți, și cu cât aceștia erau mai exuberanți, ea era și mai tăcută.

Doamne, te implor: îngăduie-mi să-i vorbesc. Am nevoie să știu, altminteri cum aș continua să

trăiesc?... Și totuși, dacă e adevărat că n-a vrut să mai trăiască, e tocmai pentru că a *știut*? A știut ce? Draga mea, ce lucru îngrozitor ai aflat? Ce lucru ucigător ți-am ascuns, pe care l-ai putut vedea deodată?

Am petrecut peste două ore la căpătâiul ei, nepierzând din ochi fruntea ei, obrații palizi, pleoapele delicate, închise peste o tristețe de nespus, părul încă ud și asemănător cu niște alge, împrăștiat în jurul ei, pe pernă, ascultându-i răsuflarea inegală și chinuită.

29 mai

Domnișoara Louise a trimis azi-dimineață după mine, în clipa când mă pregăteam să mă duc la dânsa. După o noapte aproape calmă, Gertrude a ieșit în sfârșit din starea ei de toropeală. Mi-a zâmbit când am intrat în cameră și mi-a făcut semn să vin să mă așez la căpătâiul ei. N-am îndrăznit să-i pun întrebări și fără îndoială că se temea de ele, pentru că mi-a spus numaidecât, ca pentru a preîntâmpina orice efuziune:

— Cum se numesc floricelele acelea albastre, pe care am vrut să le culeg de pe malul gârlei, cele de culoarea cerului? Ești mai îndemânatic decât mine; vrei să-mi aduni un buchet? Am să-l țin aici, lângă pat...

Veselia forțată din vocea ei îmi făcea rău; și fără îndoială că și-a dat seama, pentru că a adăugat mai grav:

— Nu pot să-ți vorbesc în dimineața asta; sunt prea obosită. Du-te și-mi culege florile acelea; vrei? Ai să te întorci curând?

Când, după o oră, i-am adus un buchet de numă-uita, domnișoara Louise mi-a spus că Gertrude se odihnește și că nu mă poate primi decât deseară.

Seara am revăzut-o. Un maldăr de perne o susținea, menținând-o în capul oaselor. Părul, acum strâns și împletit deasupra frunții, era

amestecat, cu florile de nu-mă-uita pe care i le adusesem.

Avea desigur febră și părea foarte chinuită. A păstrat în mâna ei fierbinte mâna pe care i-am întins-o. Am rămas în picioare lângă ea.

— Trebuie să-ți fac o mărturisire, părinte, pentru că mă tem să nu mor în seara asta, mi-a spus ea. Azi-dimineață te-am mințit. N-am vrut să culeg flori... Ai să mă ierți, dacă am să-ți spun că am vrut să mă omor?

Am căzut în genunchi lângă patul ei, păstrându-i mâna gingașă într-a mea; dar ea, retrăgându-și-o, a început să mă mângâie pe frunte, în timp ce eu îmi cufundam fața în așternut, ca să-i ascund lacrimile și să-mi înăbuș hohotele de plâns.

— Crezi că e foarte rău? a reluat ea, cu duioșie; și, fiindcă nu răspundeam nimic: Dragul meu, dragul meu, îți dai seama că ocup prea mult loc în inima și în viața dumitale? Când m-am înapoiat lângă dumneata, lucrul acesta mi-a atras imediat atenția; sau, cel puțin, că locul pe care îl ocupam era al alteia, al uneia care suferea. Greșeala mea este că n-am simțit asta mai curând; sau oricum – căci știam – că te-am lăsat totuși să mă iubești. Dar când mi-a apărut deodată fața ei, când am văzut pe biata ei față atâta tristețe, n-am mai putut răbda ideea că eu sunt pricina acestei tristeți... Nu, nu, să nu-ți reproșezi nimic; lasă-mă să plec, iar ei redă-i bucuria.

Mâna ei încetă să-mi dezmierde fruntea; am apucat-o și am acoperit-o eu sărutări și cu lacrimi. Dar ea și-o retrase, nerăbdătoare și o nouă neliniște începu s-o frământa.

— Nu asta am vrut să spun; nu, nu asta vreau să spun, repeta; și îi vedeam sudoarea de pe frunte.

Apoi își coborî pleoapele și închise o vreme ochii, ca pentru a-și concentra gândurile, sau pentru a-și regăsi starea de vioiciune inițială; și, cu o voce la început molatică și îndurerată, dar care curând deveni mai puternică în timp ce

redeschidea ochii, înflăcărându-se apoi până la vehemență, zise:

— Când mi-ai redat vederea, ochii mi s-au deschis asupra unei lumi mai frumoase decât visasem că ar putea fi; da, într-adevăr, nu-mi închipuiam ziua atât de luminoasă, aerul atât de strălucitor, cerul atât de întins. Dar nici nu-mi închipuiam fruntea oamenilor atât de îngrijorată; și când am intrat la dumneata, știi ce mi-a apărut în prima clipă?... Ah! trebuie totuși să-ți spun: ceea ce am văzut din prima clipă a fost greșeala noastră, păcatul nostru. Nu, nu protesta. Ridică-te, părinte. Stai aici lângă mine. Ascultă-mă fără să mă întrerupi.

Vorbea într-o stare de exaltare extremă, cu glas foarte tare, iar ultimele cuvinte aproape că le-a țipat, așa încât am fost jenat la gândul că ar putea fi auzită de afară; apoi a închis iar ochii și a rostit, ca pentru sine, aceste ultime cuvinte într-un murmur:

— „Păcatul a înviat... și eu am murit.”

M-a trecut un fior; inima îmi înghețase într-un fel de groază. Am vrut să-i abat gândul.

— Cine ți-a spus cuvintele astea? am întrebat.

— Jacques, a zis ea, redeschizând ochii și privindu-mă țintă. Știai că s-a convertit?

Era prea mult; mă pregăteam s-o implor să tacă, dar ea continuă:

— Dragul meu, am să-ți pricinuiesc o mare durere; dar nu trebuie să rămână nicio minciună între noi. Când l-am văzut pe Jacques, am înțeles dintr-o dată că nu pe dumneata te iubeam, ci pe el. Avea întocmai chipul dumatăle; vreau să spun, așa cum mi-l închipuiam... Ah! de ce m-ai făcut să-l resping? M-aș fi putut mărita cu el...

— Dar Gertrude, mai poți încă, am exclamat, deznădăjduit.

— Se călugărește, spuse ea impetuos, apoi au zdruncinat-o hohote de plâns: Ah! aș vrea să mă spovedesc lui... a gemut într-un fel de extaz...

Vezi că nu-mi rămâne decât să mor. Mi-e sete... Cheamă pe cineva, te rog. Mă înăbuș... Lasă-mă singură. Ah! vorbindu-ți astfel, speram să mă simt mai ușurată! Lasă-mă... Să ne despărțim. Nu mai suport să te văd.

Am plecat. Am chemat-o pe domnișoara De La M... ca să mă înlocuiască; agitația ei extremă mă făcea să mă tem de tot ce poate fi mai rău, dar nu-mi rămânea nicio îndoială că prezența mea îi agrava starea. Am rugat să fiu înștiințat dacă situația se înrăutățește.

Vai! N-aveam s-o mai revăd decât adormită. A murit azi-dimineață, în zori, după o noapte de delir și de istovire. Jacques, pe care, la cea din urmă dorință a Gertrudei, domnișoara De La M... îl anunțase telegrafic, a sosit la câteva ore după deznodământ. Mi-a reproșat cu cruzime că n-am chemat un preot cât mai era timp. Dar cum era să chem de vreme ce nu știam că, în timpul șederii ei la Lausanne, îndemnată de el, evident, Gertrude trecuse la catolicism? Mi-a adus la cunoștință în același timp propria sa convertire și pe cea a Gertrudei. Astfel mă păraseau deodată aceste două ființe: părea că, despărțiți de mine în timpul vieții, plănuiseră să fugă de mine și să se unească dincolo de ea. Dar vreau să cred că în convertirea lui Jacques intră mai multă rațiune decât dragoste.

— Tată, mi-a spus, nu se cuvine să te acuz; dar exemplul greșelii tale m-a făcut să-mi schimb credința...

După plecarea lui Jacques, am îngenunchat lângă Amelia și i-am cerut să se roage pentru mine, căci aveam nevoie de ajutor. Amelia a recitat pur și simplu „Tatăl nostru”, punând între rânduri lungi tăceri.

Aș fi vrut să plâng, dar îmi simțeam inima mai uscată decât deșertul.

^[11] *Quartfourche*: furca cu patru dinți; *carrefour* (cuvânt derivat din *quartfourche*): răspântie.

^[12] O specialitate arabă care conține zahăr, cacao, salep.

^[13] Gérard greșește: *phoenicopterus antiquorum* nu are ciocul în spatulă (n.a.).

^[14] Istoric francez; l-a însoțit pe Napoleon în exil; autorul lucrării *Memorial de la Sf. Elena* (n.tr.).

^[15] Pichetul este un joc de cărți *fără atu* (n.tr.).

^[16] Joc de cărți, care se joacă în doi, în trei sau în patru, cu două până la patru pachete de cărți.

^[17] Socinianism, doctrină caro neagă trinitatea.

^[18] Mănușă fără degete.

^[19] Ac cu gămălie și peniță (engl.).

Table of Contents

ISABELA

PROLOG

I

II

III

IV

V

VI

VII

SIMFONIA PASTORALĂ

CAIETUL ÎNTÂI

CAIETUL AL DOILEA

Table of Contents

ISABELA	3
PROLOG	4
I	7
II	15
III	23
IV	32
V	46
VI	62
VII	74
SIMFONIA PASTORALĂ	93
CAIETUL ÎNTÂI	94
CAIETUL AL DOILEA	133